

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

DOOR

DR. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

Syntaxis.

—•••••—

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST.

NEDERLANDSCHE SPRAAKKUNST

DOOR

DR. P. J. COSIJN,

Leeraar aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem.

Syntaxis.

TE HAARLEM, BIJ
DE ERVEN F. BOHN.
1869.

VOORREDE.

Ziehier eindelijk, goedgunstige lezer, de lang beloofde syntaxis, die den schrijver wel niet zooveel droevige uren opgeleverd heeft, als zij dit misschien der lieve Nederlandsche jeugd doen zal, maar die toch meer hoofdbrekens gekost heeft, dan hij billijkerwijze meende te mogen verwachten. Doch het is mij geenszins om jeremiaden te doen, nu ik een voorrede schrijf; veeleer acht ik mij verplicht rekenschap te geven van eenige zaken, waarover een of ander stug criticus bij gemis aan opheldering terecht zou kunnen mokken. In de eerste plaats heb ik met goedvinden der Uitgevers de woorden *met oefeningen* op 't titelblad laten wegvallen. De etymologie zal, wanneer een herdruk

noodig is, met gelijken titel prijken. 'T stukje, dat de oefeningen alsmede de diepzinnige aantekeningen bevat, zal als een ding op zich zelf bestaan. Bij dezen maak ik dus den band, die dat stukje met de overige verbindt, plechtig los!

Dat mijn syntaxis dieper gaat en op een breederen grondslag is aangelegd dan de etymologie, acht ik alleszins natuurlijk. In de Nederlandsche syntaxis toch moet zooveel worden *verklaard*, wat bij 't aanleeren van andere talen als bekend mag worden verondersteld, dat korte orakelspreuken of (wat nog erger is) onsamenhangende regels daar allerminst op hunne plaats zijn. In hoeverre ik hier maat gehouden heb, laat ik aan de beslissing mijner collega's over. Maar ook op een ander punt meen ik mij te moeten verdedigen. Ik had namelijk beloofd ook de zinsontleding te zullen behandelen, maar heb mijn woord niet gehouden. En zulks om twee redenen. In de eerste plaats is in deze syntaxis datgene, wat tot de theorie der analyse behoort, te vinden; 't register wijst daarbij den weg. In de tweede plaats acht ik het een geheel onnoodig werk de, om zoo te zeggen, *practische* ontleding te behandelen, nu een taalkenner als de Heer J. H. VAN DALE zijn ontledingsleer in één stuk heeft saamgevat. Dit keurige en degelijke boekje, dat werkelijk een belangrijke aanwinst

voor onze schoolliteratuur te noemen is, voldoet aan alle billijke eischen en mag mijns inziens opgeene onzer burgerscholen ontbreken.

Voorzeker zal het den lezers dezer voorrede eene welkome tijding zijn, dat Dr. W. DOORBOS zich bereid verklaard heeft, om aan mijn grammatica een *stijllee*r toe te voegen, en aldus in den volsten zin des woords in een lang gevoelde behoefte te voorzien. Moge het aan dien met bezigheden overladen geleerde gegeven zijn zijn woord spoedig gestand te doen!

Haarlem,
30 Mei 1869.

P. J. C.

Men leze :

Pag. 33, reg. 3 v. o. *Gij* in plaats van *Go*.

Pag. 115, reg. 5 en 6 v. b. *volzinnen* in plaats van *bijzinnen*.

Pag. 117, reg. 13 v. o. *volzinnen* in plaats van *voegwoorden*.

Pag. 127, reg. 1 v. b. en pag. 129, reg. 2 en 3 v. o. *sameng.* in plaats van *zameng.*

Eindelijk dient vermeld, dat § 622 reeds op pag. 121, reg. 3 v. o. aanvangt.

DE ENKELVOUDIGE VOLZIN EN ZIJNE DEELEN.

- § 301. Een *volzin* is een in woorden uitgedrukte *gedachte*.
- § 302. Een *gedachte* bestaat uit twee *begrippen*, een *onderwerp* en een daaraan toegekend *gezegde*.
- § 303. Een volledige volzin bestaat dus uit woorden, waardoor 't onderwerp en 't gezegde afzonderlijk worden uitgedrukt. Volgens hunne grammatische waarde noemt men de woorden, die 't onderwerp uitdrukken, 't onderwerp en die, welke 't gezegde uitdrukken, 't gezegde van den volzin.
- § 304. 'T onderwerp is datgene, waarvan iets gezegd wordt, 't gezegde dat, wat van 't onderwerp gezegd wordt.
- § 305. Een volzin is enkelvoudig, wanneer hij maar één onderwerp en één gezegde bevat. Ook blijft men den volzin als enkelvoudig aanmerken, wanneer aan 't onderwerp of aan 't gezegde een of meer nevengeschikte onderwerpen of gezegden worden toegevoegd: *Jan eet. Jan en Piet eten. Jan eet en drinkt. Jan en Piet eten en drinken.*
- § 306. 'T onderwerp wordt door een substantief genoemd of door een voornaamwoord aangeduid.
- § 307. 'T gezegde is op te lossen in *a*) datgene, wat aan 't onderwerp wordt toegekend en *b*) de toekenning zelve. Deze beide deelen worden óf door afzonderlijke woorden óf door een en hetzelfde woord uitgedrukt.

§ 308. Worden beide deelen afzonderlijk uitgedrukt, dan vormt datgene, wat aan 't onderwerp wordt toegekend, 't *naamwoordelijk* deel, en de toekenning 't *werkwoordelijk* deel van 't gezegde.

Worden beide deelen door een en hetzelfde woord uitgedrukt, dan is dit woord een werkwoord in een der drie persoonswijzen.

§ 309. 'T naamwoordelijk deel van 't gezegde bestaat uit een naamwoord of uit een uitdrukking van gelijke waarde. Het naamwoord kan dan 't onderwerp noemen (substantief), aanduiden (voornaamwoord) of er een eigenschap van vermelden (adjectief, telwoord.)

Als substantieven gelden infinitieven, als adjectieven komen deelwoorden, infinitieven voorafgegaan door *te* (*te prijzen* = *prijzelijk*) en eenige bijwoorden (*zoo* = *zoodanig*, *van noode* = *noodig*, *van belang* = *belangrijk*) voor.

§ 310. 'T werkwoordelijk deel van 't gezegde wordt gevormd door 't werkwoord *zijn* als zoogenaamd *koppelwoord*, of door een werkwoord, dat eveneens een onvolledig gezegde uitmaakt, t. w. *blijven* (d. i. voortdurend zijn), *worden* (tot zijn geraken), *schijnen* of *lijken* (in schijn zijn), *heeten* (genoemd worden).

Een volledig gezegde vormt 't werkwoord *zijn* in den zin van *bestaan* (*zich bevinden*, *geschieden*); eveneens *schijnen*, als het *licht geven*; *worden*, als het *ontstaan*; *blijven*, als het *vertoeven*; *lijken*, als het *bevalen* beteekent.

§ 311. Het onderwerp van den volzin heet 't taalkundig of grammatisch onderwerp.

Het onderwerp der gedachte heet 't logisch onderwerp.

§ 312. Niet altijd is het onderwerp van den volzin dat der gedachte. Ja, er zijn volzinnen, waarin 't grammatische onderwerp ontbreekt.

§ 313. Hiertoe behooren ten deele de zoogenaamde *bestaanszinnen*, welke, als uit den naam blijkt, uitdrukken, dat zeker iets bestaat. In eenige dezer vallen grammatisch en logisch onderwerp samen: *Troje is geweest. Er is een God.* In andere, welke 't bestaan of plaats hebben van zekere werkingen (meest natuurverschijnselen) te kennen geven, wordt 't grammatisch onderwerp door 't voornaamwoord *het* uitgedrukt, terwijl 't logisch onderwerp in 't werkwoord schuilt: *het regent* = regenen is of heeft plaats; *het dondert* = donderen is of heeft plaats; *het is koud* = koude is; *het is helder weer* = helder weer is, enz. Van gelijken aard zijn de echt onpersoonlijke werkwoorden, als *het hagelt, het sneeuwt, het vriest, mij dorst* (= dorsten is mij), *mij hongert* (= hongeren is mij), enz. De onecht onpersoonlijke werkwoorden daarentegen maken *het* tot plaatsvervangend onderwerp, terwijl 't eigenlijk onderwerp als bijstelling volgt: *het spijt mij, dat gij ziek zijt* = dat gij ziek zijt, spijt mij; *het was zeventien jaar geleden* = zeventien jaar waren geleden, enz.

§ 314. Een derde soort maken die *bestaanszinnen* uit, waarin 't grammatisch onderwerp ten eenen male ontbreekt, terwijl 't logisch onderwerp in 't werkwoord schuilt. Zij geven mensche-lijke verrichtingen te kennen zonder den werker aan te duiden. 'T woordje *er* gaat den volzin vooraf, terwijl 't werkwoord in den derden persoon enkelvoud van 't lijdend geslacht volgt: *Er wordt geloopt* = loopen wordt d. i. geschiedt, *er wordt gezongen* = zingen wordt d. i. geschiedt, *er wordt gewerkt* = werken wordt d. i. geschiedt, enz.

§ 315. 'T onderwerp en 't gezegde kunnen door toevoeging van andere woorden nader bepaald worden. Deze worden, evenals de begrippen, die zij uitdrukken, *bepalingen* genoemd.

§ 316. Worden de *bepalingen* op hunne beurt door andere woorden

bepaald, dan heeten deze *bepalingen van bepalingen* of korter, *bijbepalingen*.

- § 317. Bepalingen, die tot 't zelfde woord behooren, maar onafhankelijk van elkander zijn, heeten *nevengeschiedt*.

GEBRUIK VAN DE REDEDEELLEN EN HUNNE VORMEN IN DEN VOLZIN.

SUBSTANTIEVEN.

- § 318. Ook andere rededeelen, ja geheele uitdrukkingen worden tot substantieven, wanneer dat, wat zij uitdrukken, als een zelfstandig begrip gedacht wordt. Zij zijn dan, voorzoover zij geen personen beteekenen, van 't onzijdig geslacht: *het schoone, het loopen, het ego, het ach en wee, het ken u zelven*.
- § 319. Omgekeerd komen de substantieven ook als andere rededeelen voor. Zoo is *meester* een adjectief in *zij waren meester* (niet *meesters*) *van de stad*; zoo rekent men *millioen* tot de telwoorden en zijn een aantal substantieven in bepaalde naamvallen tot bijwoorden en voorzetsels geworden. Zie § 249.
- § 320. Eenige substantieven komen alleen in 't enkelvoud, andere alleen in 't meervoud voor. Hiervan is meestal de beteekenis, zelden 't gebruik de oorzaak.
- § 321. Alleen in 't enkelvoud komen voor:
- a) eigennamen voorzoover zij een enkele zelfstandigheid beteekenen: *Jan, Amsterdam, Nederland, de Maas, de Etna*. 'T meervoud bezigt men voor zelfstandigheden, die denzelfden eigennaam gemeen hebben: *de Bourbons, de beide*

Katwijken; of wanneer de eigennaam als soortnaam wordt opgevat: *de Cicero's*, d. i. redenaars als Cicero, enz.

b) stofnamen: *goud*, *zout*, *wijn*, *glas*, *haver*, enz. Eenige dezer nemen den meervoudsvorm aan, om de stofsoorten of uit die stof bestaande voorwerpen uit te drukken: *zouten* of zoutsoorten, *wijnen* of wijnsoorten, *glazen* of zekere voorwerpen van glas, enz. Evenals de stofnamen missen ook de verzamelwoorden 't meervoud, zoo zij een onbegrensde hoeveelheid aanduiden: *vee*, *geld*, enz. (daarentegen *gelden* = geldsommen).

c) de namen van abstracte zelfstandigheden in 't algemeen: *verdriet*, *honger*, *deugd*, *schoonheid*, enz. Maar zij vormen een meervoud, als zij een verscheidenheid dier begrippen aanduiden: *deugden*, *angsten*, *gunsten*, *bevelen*, *gebieden*, *voorvallen*, *klachten*, enz. Eenige bezigen daartoe 't meervoud van een verwant woord: *gedrag*, *gedragingen*; *bedrog*, *bedriegerijen*; *leer*, *leeringen*, *leerstellingen*, *leerstukken*; *twijfel*, *twijfelingen*; *doel*, *doeleinden*, enz. Zoo maakt *kennis*, *kennissen* in de beteekenis van bekende, maar *kundigheden* in den zin van soorten van kennis of kunde.

d) cenige woorden, wien 't gebruik 't meervoud ontzegt: *gelaat*, mv. *aangezichten*, enz.

§ 322. Alleen in 't meervoud komen voor

de namen van zelfstandigheden, die steeds in menigte of te zamen verbonden worden gedacht: *ouders*, *gelieven*, *lieden*, *inkomsten*, *kosten*, *hersens*, *ingewanden*, *mazelen*, *pokken*; evenzoo namen van bergketens: *de Pyreneën*, *de Alpen*, *de Karpathen*, enz. met uitzondering van *de Jura*, *de Himálaya*.

§ 323. Tot bepalingen van substantieven dienen zoowel adjectieven als andere buigbare woorden; soms ook bijwoorden: *een toe kachel*, *dat huis daar*.

LIDWOORDEN.

- § 324. 'T bepalend lidwoord en 't lidwoord der eenheid onderscheiden béide 't individu van de soort, waartoe het behoort. 'T bepalend lidwoord wijst daarbij dat individu aan; bij 't lidwoord der eenheid is het om een enkel individu te doen, onverschillig welk.
- § 325. Hieruit volgt, dat eigennamen geen lidwoord voor zich hebben, daar zij maar aan één individu toekomen: *Jan, de Ruyter, Frankrijk*. Een schijnbare uitzondering maken hierop: 1) de gemeen zelfstandige naamwoorden, die in verbinding met 't bepalend lidwoord tot eigennamen geworden zijn: *de Peloponnesus, de Chersonesus, den Haag, den Helder*, enz. 2) de eigennamen, die als soortnamen gebruikt worden: *Hij is een Cicero. De laatste der Bourbons*; en evenzoo de namen van naties: *de Pruisen, een Sax, een Beier, een Fin, een Lap, een Groenlander*, enz. Werkelijk uitgezonderd zijn de eigennamen, die door adjectieven voorafgegaan worden. Alsdan wijst 't bepalend lidwoord 't individu nader aan: *de groote Göthe*. Zelden ontbreekt 't artikel: *Gluisperige Willem werd boos* (BEETS). *Hij, grooten Kanoets zoon* (BILD.). *Trouwe Alexis was verdwenen* (BILD.). *Niemand zag de wonde Dan brave Kleef alleen* (BILD.). Minder zelden bij verkleinwoorden: *De heele stad kent klein Klaasjen* (BEETS). *Schoon Elsje, een boerinnetje, poezel en malsch* (TOLLENS).
- § 326. Substantieven in den vocatief missen 't lidwoord, omdat nadere aanwijzing daarbij onnoodig is: *Vader! beste Vader!*
- § 327. Voorts ontbreekt 't lidwoord bij titels, zoowel als zij de appositie uitmaken, als wanneer de eigennaam volgt: *Wij, Wil-*

lem III, Koning der Nederlanden. Keizer Karel. Graaf Dirk. Voorts bij verwantschapswoorden: *Oudoom Jakob. Vader Abraham. Oom had slaap, al zei hij 't zelf* (BEETS). *Tante knipte een traan weg* (BEETS). Voorts bij 't woord *Domine* (eigenlijk een vocatief): *Domine had het in gedachten met papieren en boeken in zijne schrijfstude gesloten* (VAN LENNEP).

Aann. De nieuwere schrijftaal wil de *Heer N.*, de spreektaal *Mencer N.*, evenals *Mevrouw N.*, *Mejufferrouw N.*, enz. Doch ook de vocatief mist 't lidwoord: *Wat mag ik u aanbieden, Heer Bruis?* (BEETS).

§ 328. Ook ontbreekt 't lidwoord voor de woorden *gemeld, meergemeld, bovengenoemd*, enz. *Gemeld geweest* (VAN LENNEP). *Meergemelde natuuronderzoeker* (BEETS). *Het verdrag met gezegden Koning aangegaan* (VAN LENNEP).

§ 329. De namen van stoffen en abstracte zelfstandigheden hebben geen lidwoord voor zich, wanneer zij in den meest algemeenen zin worden genomen: *Spreken is zilver, zwijgen is goud. Kennis is macht. Deugd verheugt*. Maar wanneer men een soort der stof, een onderdeel van 't begrip bedoelt, of wanneer men den naam van 't individu als soortnaam bezigt, kan 't lidwoord niet gemist worden: *Het zand der zee. Het water der Schelde. Het hout van den palmboom. De handel op China. De kennis van de aarde. De hond is een huisdier. De leeuw is de koning der dieren*. Maar ook dan is weglating des lidwoords een vereischte, wanneer men van die soort of van dit begrip een *onbepaald* gedeelte bedoelt. Onderscheid dus *het water van den Rijn* (de gezamenlijke watermassa) en *water van den Rijn* (hoeveel, blijft onbepaald); desgelijks *het goud van Peru* en *goud van Peru*; *de wijn van Frankrijk* en *wijn van Frankrijk*; *de kennis van 't heelal* en *kennis van 't heelal*.

§ 330. Substantieven, die door de voegwoorden *en, of* en *noch*

verbonden zijn, missen vaak 't lidwoord: *zon en maan, hemel en aarde, hoofd en hart, hond noch kat, op stoomboot of spoortrein, kind noch kraai. Hier schreide en cherubijn en afgevalen engel* (BILD.). *Dit pand eener eenvoudige genegenheid tusschen grootmoeder en klein-kind* (BEETS). *In een ruimen, lagen leunstoel met rood lederen zitting en rug* (BEETS). *Ik vind in veld noch woud. Het minste ding tot onderhoud* (BILD.). *Zooook wanneer 't voegwoord ten eenen male ontbreekt: Zoo dwalen de peue-raars over Rijn, Zjyl, Leidsche vaart, Haarlemmermeer, ja komen dikwijls tot zeer nabij de hoofdstad* (BEETS).

- § 331. Gaat een genitief vooraf, dan valt 't lidwoord van 't bepaalde woord weg: *'s lands welvaren of het welvaren des lands, Keizer Karels hond of de hond van Keizer Karel. Des jongelings wåre naam is mij nog onbekend* (VAN LENNEP). *Op der ouderen voetstap en voorbeeld* (D. J. VAN LENNEP). *Zat men stil bij des mokers onstuimig gewoel Op der voorzaten heiligst gbeente?* (dez.)
- § 332. Dezelfde vorm van 't bepalende lidwoord behoeft niet herhaald te worden, ook wanneer de substantieven, die daarop betrekking hebben, in geslacht of naamval verschillen: *de heeren en dames*. Maar zelfs bij gelijkheid van geslacht, getal en naamval heeft de herhaling niets ongepast: *De koddigste figuur maken te midden van dit ouderwetsch, dit zeventiende-eeuwsch geslacht de predikant, de schoolmeester en de chirurgijn* (BEETS). Vooral bij een optelling: *Maar zie nu de karn, de kaastobbe, de pers, de kuipen, de doeken, de koppen, enz.* (BEETS). Maar bij 't lidwoord der eenheid is zij regel: *een lit d'ange, een canapé, eene chaise longue daarenboven, eene pendule, eene psyché, een waschtafel van satijnhout* (BEETS). *Daarentegen een blauwer lucht en hemel* (dez.).

ADJECTIEVEN.

§ 333. Eenige adjectieven komen alleen in verbinding met werkwoorden (*praedicatief*) voor: *bedacht zijn, beducht zijn, bereid zijn, behept zijn, benieuwd zijn, bestand zijn, getroost zijn, gewoon zijn, kwijt zijn, meester zijn, onpasselijk zijn, handgemeen zijn* of *worden, gewaar worden, diets maken, afhandig maken, kwalijk nemen, kond doen, gestand doen, leed doen, braak liggen, pal staan, (zich) schrap zetten*. Evenzoo *benoodigd hebben: de verkwikking, die hij benoodigd had* (VAN LENNEP).

Aanm. Waar gemelde adjectieven zonder werkwoord achter 't substantief geplaatst worden, ontbreekt 't deelwoord *zijnde*.

§ 334. Andere adjectieven kunnen alleen als bepalingen voor 't substantief staan; van dien aard zijn de stoffelijke op *-en* en *-sch*, de van bijwoorden *-lijks*, *-lings* en *-waarts* afgeleide; alsmede de bijvoeglijk gebezigde bijwoorden op *-gewijze*: *Dit is een gouden ketting* (niet *deze ketting is gouden*), *een lukensche jas, een ruggelingsche sprong, een jaarlijksche bezoldiging, een voorwaartsche beweging, een trapsgewijze ontwikkeling*.

§ 335. De comparatief moet omschreven worden, wanneer twee of meer eigenschappen van ééne zelfstandigheid onderling vergeleken worden: *dit is meer vernuftig dan waar*. Zinnen als *ik ben veel bedroefder dan boos* (BEETS) verdienen dus geen navolging.

§ 336. De eigenlijke deelwoorden laten, daar zij een werking en niet een eigenschap beteekenen, geen vergelijking toe. Bepaaldelijk af te keuren zijn dus deze volzinnen: *Geweten*,

Godspraak, in ons binnenst' Van al wat machtig is, verwinmendst (BILD.). Telkens als het windjen zich verheft en in den stroom een stroomender plekjen vormt (BEETS). Maar als adjectieven vormen zij een comparatief en superlatief: *innemend, innemender, innemendst; welsprekend, welsprekender, welsprekendst, enz.* Daarentegen *snel stroomend, sneller stroomend, snelst stroomend, enz.*

Aanm. Hieruit volgt, dat de vormen *uitstékender, uitstékendst, oplóópend, oplóópendst, ingenomener, ingenomenst, enz.* behooren tot de adjectieven *uitstékend, oplóópend, ingenomen, enz.*, en niet tot de deelwoorden *uitstekend, óploopend, ingenomen, enz.*

§ 337. Van twee zelfstandigheden sprekende bezigt men na 't bepalend lidwoord den superlatief in plaats van den comparatief: *Hij is ouder dan zijn broer en dus de oudste van hun beiden. De oudste van hen is mijn vriend.* Doch bezigt men den comparatief, om van twee bijeenhoorende zelfstandigheden de eene tegenover de andere te stellen. *De rechter en linkerhand. Het hooger en lager onderwijs. Het hooger en lager huis.* Desgelijks in navolging van 't Latijn *Cato de oudere, Cyrus de jongere.*

Aanm. In 't Middelnederlandsch zeide men *hij is mijn wijzer*, d. i. wijzer dan ik. Zoo spreken wij nog van onze *meerderen* en onze *minderen*, d. i. van hen, die meerder (aanzienlijker) en minder (geringer) dan wij zijn. Vergelijk: *Ik wil Uwe beteren* (d. i. hen, die beter zijn dan gij) *voor ongelukken behoeden* (BEETS). *Straffeloos lasteraar, die zijne beteren bespot* (BEETS).

§ 338. Om uit te drukken, dat een eigenschap in geringeren of in den geringsten graad voorkomt, neemt men zijn toevlucht tot de omschrijving met *minder* en *minst*: *schoon, minder schoon, 't minst schoon.* Maar in de gemeenzame

taal bezigt men daarvoor de comparatieven en superlatieven van adjectieven, die de tegenovergestelde eigenschappen beteekenen: *Het is van daag warmer* (d. i. minder koud) *dan gisteren*. *Zij zijn beide leelijk, maar deze is nog de mooiste* d. i. de minst leelijke, enz. Vooral heeft zulk eene begripsverwisseling plaats bij *groot* en *klein*, *dik* en *dun*, *oud* en *jong*, *hoog* en *laag*, enz., welke geen vaste, maar betrekkelijke eigenschappen beteekenen.

- § 339. Men verwarre niet na 't koppelwoord den superlatief van 't bijwoord met dien des adjectiefs. De eerste doelt op toestanden, de laatste op personen. *Ik ben het gelukkigst* = ik verkeer in den gelukkigsten toestand; *ik ben de gelukkigste* = niemand is zoo gelukkig als ik. Verkeerdelijk zegt dus VAN LENNEP: *Ik ben er toch in allen gevalle de ergste aan toe* (PL.)

PERSOONLIJKE VOORNAAMWOORDEN.

- § 340. In kanselarijstijl wordt gewoonlijk 't meervoud van 't persoonlijk voornaamwoord *ik* in stede van 't enkelvoud gebruikt: *Wij Willem III, Koning der Nederlanden*. Ook bezigt men deze zegswijze daar, waar de persoon des schrijvers zich minder op den voorgrond wil plaatsen: *wij bevelen een iegelijk onze spraakkunst ter lezing aan*.
- § 341. In den derden en vierden naamval van 't vrouwelijk meervoud vervangt, vooral bij oudere schrijvers, 't voorn. *haar* 't thans gebruikelijke *hun*: *Hoe weinig denkt de lasteraar der vrouwen, als hij de onheilen breed opgeeft, die door vrouwen zijn aangericht, aan het menigvuldig goed, dat*

dagelijks door haar gesticht wordt en aan den moeielijken last, die haar is opgelegd (VAN DER PALM).

- § 342. 'T persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon meervoud wordt in de spreektaal niet alleen voor personen maar ook voor zaken gebruikt. (*) Ook de schrijftaal is hiervan niet afkeerig: *Waar de grond ter bebouwing onbekwaam was, daar bood hij voortreffelijke weiden aan (VAN DER PALM). (Ik) trad naar haar, om haar den grooten ketel vooreerst wat lichter te maken, daar zij hem onmogelijk tillen kon (BEETS). Terecht begreep ik, dat Keesjen minder jaloersch was van den bochel, dan van de centen, die hij opbracht (BEETS). Daarna — bracht hij zijn hoed in een hoek van de kamer, waar hij hem zoo voorzichtig nederlegde, alsof hij een uitgeblazen eierschaal geweest was (BEETS). Wat baat een kostbare opschik, wanneer hij de hatelijkheid zijns bezitters slechts te sterker doet uitkomen? (VAN DER PALM)*
- § 343. 'T gebruik van 't aan onze spreektaal vreemde voornaamwoord *dezelve* heeft iets stijfs en gedwongens. Men vervange het dus door 't persoonlijk voornaamwoord of de voornaamwoordelijke bijwoorden. Nogtans komt het bij oudere schrijvers herhaaldelijk voor: *Deugd, ook zonder rijkdom, beveiligd tegen alle gevaren, omdat zij dezelve niet vreesd (VAN DER PALM). De reden van 's konings blakend misnoegen was omtrent den eenen de klacht, die dagelijks bij hem werd ingediend over deszelfs gierigheid, wreedheid en knevelarij (VAN DER PALM).*
- § 344. Van de versterkte vormen *ulieden* en *zijlieden* zijn de genietieven *ulieder* en *hunlieder* in zwang: *Hoe dankbaar ben ik aan ulieder goedheid! (VAN LENNEP)*

(*) Voor namen van voorwerpen geldt dan zonder onderscheid 't mannelijk geslacht: *Fiks doorjakkeren, Gerrit! zegt mijnheer. Deze, de treden opliegende. Dat zegt HJ ook, antwoordde Gerrit, de zweep toonende (BEETS).*

- § 345. In den genitief meervoud worden steeds de kortste vormen *ons*, *uw* en *hun* (*haar*) gebezigd, bijaldien deze genitieven door de woorden *beider* of *aller* gevolgd worden: *Op uw beider gezondheid! Op ons aller welzijn!* Bij *Bilderdijk* staat de volle vorm voor den maat: *Sinds onzer beide handen Te zaam gevlochten zijn* (AHACHA). *Ons beider moed ontvlamde om onzer beider zaak* (CINNA).
- § 346. 'T persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon wordt niet meer reflexief gebruikt. Men onderscheidt *hij slaat hem* en *hij slaat zich*. Geen navolging verdienen dus de volzinnen: *Geert is oud en wijs genoeg om voor haar zelve te antwoorden* (VAN LENNEP). *In 'tgeen zij om haar henen zag* (BILD.).
- § 347. 'T wederzijdsch voornaamwoord wordt ook gebezigd, als 't subject onbepaald gelaten is. *Men vliegt elkander in de armen* (BEETS). *Men kraait het elkander na* (VAN LENNEP). Nimmer vervange men het door 't reflexief in navolging van plaatsen als deze: *Beiden staan ontroerd en zien zich zwijgend aan* (BILD.). *Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man Omarmen zich dooreen* (TOLLENS). *Zij betwisteden zich een legplaats zonder elkander te verstaan* (VAN LENNEP).

ONBEPAAALDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 348. Op *iets* en *niets* volgt 't onzijdige adjectief in den genitief: *iets lastigs, iets impertinents, in één woord iets volmaakt onaangenaams* (BEETS). Evenzoo *niet anders* voor *niets anders*. Desgelijks *(n)iemand anders, (n)iemand vreemds*.

- § 349. In stede van *iets* en *niets* op voorzetsels te doen volgen, bezigt men vaak de woorden *ergens* en *nergens* en plaatst de voorzetsels als bijwoorden achteraan: *Ik weet van niets of nergens van. Hebt gij trek in iets of ergens trek in?*
- § 350. Als onbepaald voornaamwoord komt ook *wat* voor: *wat vleesch, wat aardappelen*; 't onzijdig adjectief volgt in den genitief: *wat fraais, wat bijzonders*.
- § 351. 'T woord *iemand* kan door de woorden *die* en *zeker* bepaald worden: *Zeker iemand zeide mij. Die iemand is een schilder* (BEETS). Dit laatste komt ook als bijvoeglijk onbepaald voornaamwoord voor: *zeker koning, een zekere vrouw. Deze was zekere Arie van Akendam* (VAN LENNEP).
- § 352. 'T woord *men* wordt niet alleen gebruikt, als 't substantief onbepaald is gelaten, maar ook om 't persoonlijk voornaamwoord van den derden persoon in 't meervoud te vervangen: *Men was nu in de nabijheid van een volkrijk dorp gekomen* (VAN LENNEP).
- Aunm.* 'T woord *men* heeft nooit de beteekenis van *iemand*; *men komt* is dan een gallicisme voor *daar komt iemand*.

BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

- § 353. 'T bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon meervoud is *hun*. Doch voor 't vrouwelijk geslacht bezigt men ook *haar*: *De wijfjes zijn wit. Zij houden haar opperkleed op. Zij eten gestadig uit haar zak* (BEETS). *Zijn vrouw en moeder deden verslag van haar bevinden* (VAN LENNEP). Daarentegen: *Oostersche vrouwen, die slechts door hunne echtgenooten en kinderen omringd zijn* (VAN DER PALM).

Haar geldt in de gewoite omgangstaal ook voor de drie geslachten in 't meervoud, en luidt dan *er* of *der*: *Ze pasten op er tijd* (BEETS) Zie § 357.

- § 354. 'T bezittelijk voornaamwoord van den derden persoon mag, waar dit geen dubbelzinnigheid veroorzaakt, ook op andere personen dan op 't onderwerp slaan: *Spreekt de jager, hij* (de polsdrager) *hangt aan zijn lippen* (BEETS). *Er was een onder 's Konings hovelingen, die bewogen met 's mans ongeluk zich vrijwillig aanbood zijn borg te zijn* (VAN DER PALM). *Hij kan den ongelukkigen toestand dezes lijdens zich niet wenschen, maar hij wenscht zich zijn zielsgesteldheid, zijn gewaarwordingen* (VAN DER PALM).
- § 355. De genitief van 't aanwijzend voornaamwoord *die* vervangt 't bezittelijk voornaamwoord, om dubbelzinnigheid te vermijden of de duidelijkheid te bevorderen: *Gelijk een der cliënten van Cicero in een ballingschap, waarvoor diens wel-sprekendheid hem niet had kunnen behoeden, uitriep* (BEETS). (*Hij had*) *niet gearzeld zijn vriend op diens verzoek bij deze gelegenheid te vergezellen* (VAN LENNEP). *Anastro had eerst zijn boekhouder en op diens weigering een zijner bedienden daartoe aangezocht* (dez.). Voor zaken dient dan *hiervan, daarvan* of *er van*: *De onderscheidene figuren aandachtig beschouwende verklaarde hij er de geheimzinnige beteekenis van* (VAN LENNEP).
- § 356. 'T voornaamwoord *zijn* wordt ook gebezigd, waar de bezitter niet bepaald is: *Men doet zijn best. Zijn naaste te helpen is plicht*.
- § 357. In de spreek- en lossere schrijftaal omschrijft men menigmaal den genitiefvorm door op 't substantief 't bezittelijk voornaamwoord te doen volgen: *Mijn neef zijn huis. Jan zijn pet*. Voor den derden persoon meervoud geldt dan ook *der* voor *haar*, 't oude bezittelijk voornaamwoord des meer-

vouds: *Toen braken zij in bij de lui en kwamen voor de lui der bed staan* (BEETS).

- § 358. De bezittelijke voornaamwoorden kunnen door 't adjectief *eigen* versterkt, ja soms vervangen worden: *Wij zullen het als ons eigen kind behandelen* (VAN LENNEP). *Op eigen gezag. Op eigen kosten.*
- § 359. In den hoogerem stijl nemen de bezittelijke voornaamwoorden als naamwoordelijk gezegde de *e* der zwakke verbuiging aan: *Mijne is de schuld* (BILD.). *Die hand is mijne* (dez.). Maar in den regel gaat 't bepalend lidwoord vooraf: *Die hand is de mijne*, óf men bezigt den genitief van 't persoonlijk voornaamwoord. *Dat is mijn. Dat is ons.*
- § 360. Gelijk *U* of *UEdele* de plaats van 't persoonlijk voornaamwoord van den tweeden persoon kan bekleeden, vervangt men ook 't bezittelijk voornaamwoord *Uw* door de genitieven *UEdeles* en *UEdeler*.

AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 361. Zooals § 161 gezegd is, wijst *deze* op een nabijzijnde, *die* op een meer verwijderde, *gene* op de verst afzijnde óf aan de overzijde zich bevindende zelfstandigheid. Maar waar *die* geen tegenstelling vormt, kan het een zelfstandigheid aanduiden, zonder dat de afstand in aanmerking komt. Vooral dient het, om 't persoonlijk voornaamwoord te vervangen, als er van zaken gesproken wordt: *„Mijn eigen ring,“ riep zij uit. „Ja! ik gaf hem dien voor den neusdoek“* (BEETS).
- § 362. Zijn er twee of meer personen vooraf genoemd, dan wijst *deze* op den laatstgenoemden. *Reede zag den stekeligen vreem-*

deling met een heftigen blik aan; doch deze bleef — volstandig doorzingen (VAN LENNEP).

- § 363. Tegenover *deze* wordt *gene* gesteld, of wel, men bezigt daarvoor *de eerste — de laatste, de eene — de andere*, en bij voortzetting *de derde*, enz. *Als de dwarling van jonge heeren een aanvang nam, waarvan de een boos, de andere onnoozel en de derde kippig keek uit verlegenheid; terwijl de toovermacht van dezen moest berusten in een nauw vest en gene een filtre meende te bezitten in de gedaante van pomade à l'oeillet (BEETS).*
- § 364. Aan 't bezittelijk voornaamwoord gaat soms 't aanwijzend vooraf: *Hef een minnelied op deze uw schoonheid aan (BILD).* *Voor een jeugdige zuster van dezen haren man (BEETS).* *Al moest ook dit mijn geschrijf veel meer van een artikel in den Letterbode hebben dan van een vertrouwelijken brief (BEETS).* Onderscheid voorts *dit mijn huis* en *dit huis van mij*.
- § 365. 'T aanwijzend voornaamwoord *die* dient ook om een voorafgaand substantief te vervangen: *Het huis van mij en dat van mijn broeder. Er is voor den edelaardigen mensch geen vermogender prikkel dan die der eer (VAN DER PALM).* In de gemeenzame spreektaal en lossen schrijfstijl staat het zelfs overtollig als plaatsvervanger van 't voorafgaand onderwerp: *Jan die sloeg Lijsje. Klompertjen en zijn wijfjen Die zouden vroeg opstaan (BEETS).* *De kromme sabels van den Moor Die stonden hem niet aan (BILD).*
- § 366. De aanwijzende voornaamwoordelijke bijwoorden kunnen ook op personen slaan, maar alleen in 't meervoud: *Je hebt hier adellijke heeren en groote hanzen, maar daar behoort ik niet toe (BEETS).* *Daar zijn goede spelers onder, maar toch waaratje geen een, die eigenlijk uitmunt (dez.).*
- § 367. Determinatieven zijn die voornaamwoorden, welke door een betrekkelijken bijzin bepaald worden: *Hi, die duidelijke*

begripen heeft, zal zich ook duidelijk uitdrukken (VAN DER PALM). Uitsluitend determinatief is *degene*: *Degene, die dat zegt, liegt*. Na 't onzijdig valt 't betrekkelijk voornaamwoord weg; 'tgeen beteekent dus *datgene, wat*: *'Tgeen hij tegen mij misdaan heeft, vergeef ik hem gaarne* (VAN LENNEP). Geheel verkeerdelijk komt het dus als betrekkelijk voornaamwoord in de volgende zinnen voor: *Er is iets in mijn binnenste, 'tgeen mij zegt, dat ik hem terug zal zien* (VAN LENNEP). *God loont eens vaders deugd in 't kroost, Hetgeen hij achterliet* (BILD.).

§ 368. Het voornaamwoord *dezelve* komt thans zelden bijvoeglijk voor en beteekent dan *dezelfde*: *Hij had de leelijkste teef uit heel Rotterdam en onderhield twee grijze katten, die door dezelve teef gezoogd waren* (BEETS). In deze beteekenis komt ook *eigen* voor met voorafgaand bepalend lidwoord of aanwijzend voornaamwoord: *Die eigen horen, daar hij op speelde* (BEETS). *Nog negenmaal na dezen zal dit gehorend licht Met de eigen kromtens prijken om 't slinkend aangezicht* (BILD.).

§ 369. Als aanwijzend voornaamwoord is ook *dezulke* (*de zoodanige*) in 't meervoud gebruikelijk; 't onzijdig enkelvoud is *zulks*: *Zij deelen in mijn gunst en weldaden en zulks geschiedt op goede gronden* (VAN LENNEP).

§ 370. Een oude genitief van *die* is *er* of *der*, wel te onderscheiden van 't bijwoord *er* (*daar*): *Ik ken er, die ons kinderachtig zonden hebben genoemd* (BEETS). *Daar waren er die pijpen, daar waren er die sigaren, daar waren er die baai rookten* (dez.). *Er zijn er meer dan men denkt* (dez.).

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

- § 371. Van 't zelfstandige *wie* wordt 't mannelijk en vrouwelijk alleen van personen, 't onzijdig alleen van zaken gebruikt: *Wien hoor ik daar? Wat hoor ik daar?* De vrouwelijke genitief enkelvoud wordt liefst omschreven.
- § 372. *Wat* wordt door 't onzijdige adjectief in den genitief gevolgd: *Elk brengt wilvaardig voor den dag Wat raars of schoons hij zwervend zag* (STARING). Evenzoo *wat* voor, dat ook gescheiden kan worden: *wat brengt gij voor goeds?* (VAN LENNEP).
- § 373. *Wat*, bijvoeglijk gebruikt, heeft in de vraag de beteekenis van *welke*, in den uitroep die van *welk een*: *Mag ik 't vragen, wat prins dit statig slot bewoont?* (BILD.) *Wat harten hebt ge niet doen koken, Wat steden niet in 't puin doen rooken, Wat bloed geplengd langs kust en zee?* (BILD.) *Gij geeft, maar uit wat bron spruit die milddadigheid? Wat zegen hecht zich aan die uitgedeelde gaven?* (BILD.) *Wat voorgevoelen doet mij dit schrijven?* (VAN DER PALM) *Wat bloemen bloeiden voor haar voet! Wat weelde, die haar borst deed zwellen!* (TOLLENS) *Wat al sterkten gebouwd, eilanden en zee-kusten bezet en koningen cijnsbaar gemaakt of tot vrede en vriendschap bewogen!* (STIJL) *Men weet op wat wijze de gewoonte van in het heiligdom begraven te worden, in de wereld is gekomen* (BEETS).
- § 374. De uitdrukking *wat een* of *wat voor een* beteekent *welk een* en kan gescheiden worden: *Wat is het dan voor een man?* (BEETS). *Wat heb je daar een lief patroontjen van een kraagjen om?* (dez.) In de uitdrukking *wat een menschen!* ontbreekt een substantief (b. v. *menigte*).

§ 375. *Welk een* beteekent als vraagwoord *hoedanig een* en in den uitroep *hoe groot (sterk, enz.) een*: *Kijk eens welk een honger die stomme dieren hebben!* (VAN LENNEP). *Welk een gestuister! welk een drukte! welk een gedrang!* (BEETS.)

BETREKKELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 376. Op zaken slaande, worden de genitieven *wiens* en *wier* liefst door *welks* en *welker* vervangen. Zie hier echter eenige voorbeelden: *In dien tuin stond een fraaie abrikozeboom op stam, wiens blozende vruchten reeds dikwijls bij 't voorbijgaan zijn lust hadden opgewekt* (VAN LENNEP). *Dezen (de Oosterlingen) noemen een beek, wier wateren verdrogen, een leugenachtige beek* (VAN DER PALM). *Zij (de rivier) was gevuld met groote en kleine vaartuigen, van wier stengen en achterstevens vlaggen wapperden* (VAN LENNEP). *Zijn het die kleertjes, wier gezicht alleen U zoo getroffen heeft?* (dez.). *Er hebben tranen gevloeid, van wier bitterheid onze vroolijke jeugd geen denkbeeld had* (BEETS).

Alleen in 't onzijdig is de genitief *wiens* ongebruikelijk.

§ 377. Na voorzetsels bezigt men steeds *wie* en *wien* voor *die* en *dien*. Vaak vervangt men ze door de voornaamwoordelijke bijwoorden, die niet alleen op zaken, maar ook op personen kunnen terugwijzen: *Slechts een hielp den gekwetsten koopman, waar de Schifstuur ons van verhaalt* (VAN LENNEP). *Wat is die Bacchus dan voor God, waarvangij praat?* (BILD.) *Den dag daarna — werd hem geboodschapt, dat de jongeling, waarover de Heer Vicaris hem 's avonds te voren ge-*

sproken had, in de benedenkamer wachtte (VAN LENNEP).
 Als de dwarling van jonge heeren een aanvang nam, waar-
 van ieder zijn prima donna, zijn reine du bal zocht (BEETS).
 Ondertusschen heb ik al de cedgenooten, waar ik zeker van
 ben, naar huis gestuurd (VAN LENNEP).

- § 378. Ook de aanwijzende voornaamwoordelijke bijwoorden komen soms, vooral in de gemeenzame taal, als betrekkelijk voor:
Honderd soorten zijn er, daar ik niet van spreek (BEETS).
De jonkman deed mij hoogst natuurlijk vragen over zijn familie, daar ik geen antwoord op wist te geven (VAN LENNEP).
Dit was de bruid, daar elk mee dansen wou (dez.).
Wie zijt ge, o afgoon, daar 't heelal voor knielt? (BILD.)
Hebt ge ooit naar iets verlangd, daar 't zuchtend hart om lijdt? (dez.)
Zit hij niet in een kast, daar hij niet zoo licht uit kan raken? (VAN LENNEP).
- § 379. *Wie (wat)* heeft een volledige verbuiging in de beteekenis *alwie (alwat)* of *hij, die (dat, wat)*: *Wie lust heeft, kan zich thans tot aan de keel verzaden* (BILD.). *Zij lispelt, wien zij lief heeft, tegen* (dez.). 'T aanwijzende *die* kan volgen: *En wie 't beminlijk meisje zag, Die wenschte haar tot ga* (BILD.).
- § 380. De betrekkelijke zin kan als onderwerp den hoofdzin voorafgaan, zoodat 't persoonlijk voornaamwoord overbodig is: *Die staat, zie toe, dat hij niet valle! Die eens anders doen belacht, Geeft op 't zijne weinig acht* (BILD.). *Dien wij zoeken, is geen gewone bedelaar* (VAN LENNEP). Daarentegen is de uitlating van 't persoonlijk voornaamwoord minder gebruikelijk, wanneer de betrekkelijke bijzin een bepaling van den hoofdzin uitmaakt: *Doe wel aan die u haten* (VAN LENNEP). *Herken in die uw hart bemint, Haar, die het eens aanbad* (BILD.). *Totdat ze in rijper kracht, bij wie zij deernis vonden, vermoorden* (BILD.).

- § 381. De vormen *wie* voor *die* en *dien* voor *wien* komen niet dan bij uitzondering voor: *Zij, wie hem 't jammer van één nacht Nu eeuwig aan dien arm ontscheurt* (BILD.). *Men verbeelde zich den zoon uit een aanzienlijk huis, dien men van zijn jeugd af niets anders heeft voorgehouden dan van zijn geboorte* (VAN DER PALM). *Was er niemand, dien dit bezit zijne gezondheid of zijn leven kostte?* (dez.). Minder zeldzaam, doch door 't nieuwere taalgebruik niet gewettigd, is *wien* als mannelijke accusatief: *De man, wien gij zoekt, is reeds in veiligheid* (VAN LENNEP). *Van nu af behoort mijn leven aan hem, wien ik eenmaal verlaten heb* (dez.). *Deze woorden sprak de Jezuet, wien mijn lezers reeds voorlang herkend zullen hebben* (VAN LENNEP). *Wij spraken ook over den jongeling, wien de vertwijfeling aan eene vereeniging met Suzette naar de West-Indiën dreef* (BEETS). *Ja Vorst! wien we in ons hart aanbidden!* (BILD.). *Hij, wien haar hart aanbad* (dez.).
- § 382. 'T onzijdige 't *welk* (*hetwelk*) heeft 't aanwijzend voornaamwoord behouden, dat voorheen ook aan 't mannelijk en vrouwelijk geslacht voorafging. Een enkel voorbeeld hiervan is: *De vrouw van Teun Wezer, in dewelke Joan zijn speelkarnuit Klaartje herkende* (VAN LENNEP).
- § 383. Voor *die*, *die* schrijft men algemeen *die*, *welke*. Nogtans komt deze uitdrukking bij onze beste schrijvers en in de spreektaal voor: (*De leugen*) *maakt eindelijk dien, die zich daaraan schuldig maakt, al de voorrechten en genoegens van den gezelligen omgang onwaardig* (VAN DER PALM). *De poëzie is overal, maar die, die men opmerkt in de werkelijkheid, is beter dan de aangeworvene of aangewaaide* (BEETS). *Is dat die, die dat boek over Barneveld geschreven heeft?* (dez.)
- § 384. Op de pers. voornaamwoorden wijst nooit *welke*, maar steeds *die* terug: *ik, die; gij, die; hij, die; enz. Ik, die u deze*

gansche week bespied heb (BEETS). *O gij, die meent dat te huis een goede preek te lezen — even stichtelijk is als de openbare samenkomst* (BEETS).

§ 385. Alleen 't betrekkelijke *welke* kan bijvoeglijk gebruikt worden: *Hij was bezig met 't afschaven van een kabinet, welke bezigheid hij verlichtte door met een holle stem psalmen te zingen* (VAN LENNEP).

386. Evenals *deзуlken*, *de zoodanigen* (in 't meerv.) als aanwijzende voornaamwoorden gelden, komt *hoedanig* als betrekkelijk voor: *In de eerste oogenblikken dacht ik aan een bloote Vastelavondgrap, hoedanige er ten koste van alwie er niet op voorbereid is, bij die gelegenheid in menigte plaats hebben* (VAN LENNEP). *Asrafel bezit wondere geheimen, hoedanige alleen bekend zijn in het verre Oosten* (dez.).

WERKWOORDEN.

BEDRIJVEND EN LIJDEND GESLACHT. WEDERKEERIGE WERKWOORDEN.

§ 387. In de plaats van 't actief bezigt men 't passief om 't lijdend voorwerp meer te doen uitkomen. Volzinnen als *ik sla Jan* en *Jan wordt door mij geslagen* verschillen niet in beteekenis, maar alleen in de voorstelling.

§ 388. Van eenige transitieve werkwoorden is 't passief niet in gebruik. Zoodanige zijn *hebben*, *behelzen*, *bevatten*, enz. Bij deze toch maakt de werker, niet 't voorwerp der werking 't

hoofdbegrip uit. Daarentegen bestaat 't passief van al die werkwoorden, waarvan 't object lijdend kan gedacht worden, zonder dat de toevoeging des werkers noodig is. *Ik word geslagen, bemind, gestraft*, enz.

- § 389. Ook van eenige intransitieve werkwoorden, die een verrichting te kennen geven, komt een onpersoonlijk passief voor. 'T woordje *er* of een ander bepalend woord gaat dan 't werkwoord vooraf: *Er wordt gedanst. Hier wordt gerookt.*

Aanm. De oorspronkelijke vorm dezer uitdrukking was *loopen wordt* (d. i. *geschiedt*) of *er wordt loopen*. Zoo lag de verwarring met 't passief voor de hand en werd de infinitief tot deelwoord.

- § 390. 'T passief kan niet, als in andere talen plaats heeft, door den reflexieven vorm worden weergegeven. *Dat zegt zich niet* is een gallicisme voor *dat wordt niet gezegd, kan niet gezegd worden*. Alleen de dichter veroorlooft zich deze vrijheid door de persoonsverbeelding op de onbezielde natuur aan te wenden. Schilderachtig zegt BILDERDIJK: *de velden tooiden zich*, en TOLLENS: *En als zich 't hok ontsluit, Daar steekt een ruige leeuwenkop In 't kamp vooruit*. Ook in de taal des gemeenen levens is *de deur opende zich* niet ongehoord.

Aanm. De poëtische vrijheid heeft nogtans hare grenzen. Berispelijk is b. v. BILDERDIJKS vers: *Die zege was behaald; het vaderland herwonnen! De grond herbouwde zich* (Ond.). Evenzoo 't *zich verliezen* der prozaschrijvers: *Met deze woorden reed hij met losse teugels weg en verloor zich ras in de duisternis* (VAN LENNEP).

- § 391. Eenige toevallig-reflexieve werkwoorden worden intransitief als 't reflexief voornaamwoord wegvalt: *bewegen* voor *zich bewegen*, *neigen* voor *zich neigen*, *steigeren* voor *zich steigeren*.
- § 392. Van eenige objectief-intransitieve werkwoorden kan een passief gevormd worden en de datief van 't geregeerde woord

als subject in den nominatief worden omgezet. Zoo zegt men *ik gehoorzaam u* (dat.) en *gij wordt gehoorzaamd*; *dit baat u* (dat.) en *gij wordt gebaat*. Ook zijn vele werkwoorden, die ouwlings den datief regeerden, thans transitief: *dienen*, *volgen*, *helpen*, enz. Van eenige objectief-intransitieve werkwoorden bezigt men 't passief in een bepaalde beteekenis: *men wordt voorbijgegaan*, als men niet in aanmerking komt voor 't een of ander, daarentegen *ik ga u* (dat.) *voorbij* d. i. ik treed u voorbij.

Aann. De toenemende afslijting der buigingsvormen werkt deze verwarring in de hand. Zoo hoort men vaak *ik word in de rede gevallen*, *gelukgewenscht*, *lastigevallen*, enz.

PERSOON EN GETAL.

§ 393. De persoonlijke voornaamwoorden kunnen in de persoonswijzen des werkwoords niet gemist worden, ten ware 't onderwerp reeds door een of ander zelfstandig woord is vertegenwoordigd. Alleen in den imperatief is 't voornaamwoord overbodig: *Betracht uw plicht*. Bezigt men hier 't voornaamwoord, dan dient dit om den aangesproken persoon nadrukkelijk te vermelden. *Gezondheid*, *lieve Huldgodin*, *o blijf gij*, *blijf ons bij!* (BILD.) Zoo ook bij tegenstelling: *Wapen gij uwe slaven*, *ik zal de mijne wapenen* (VAN LENNEP).

§ 394. Zelfs de onpersoonlijke werkwoorden vereischen een voornaamwoord (*het*) als grammatisch onderwerp. Uitgezonderd zijn die, welke een datief regeeren, en de passieve, waaraan 't bijwoord *er* of een ander bepalend woord voorafgaat:

het regent; mij dorst; er wordt gedanst; hier wordt gezongen.

§ 395. Na de vergelijkende voegwoorden *gelijk, zooals, naar(dat),* enz. valt 't voornaamwoord, dat op den hoofdzin terugwijst, gewoonlijk weg. *Dit is, naar mij voorkomt, duidelijk. Hij kwam, zooals te begrijpen was, dadelijk.*

§ 396. 'T werkwoord komt met zijn subject in persoon en getal overeen. Maar de imperatief maakt hierop een uitzondering, wanneer 't voornaamwoord *gij* op een enkelvoudig persoon slaat. Ook laat men in den indicatief op 't voornaamwoord *U* (dat is *UEdele*) niet zelden een tweeden persoon volgen.

DE TIJDEN.

§ 397. De tegenwoordige tijd stelt de werking voor als onvoltooid in 't tegenwoordige: *ik schrijf* = *ik ben nu bezig te schrijven.* Soms stelt men, om] aan 't verhaal levendigheid bij te zetten, 't verledene als tegenwoordig voor. De tegenwoordige tijd aldus gebezigd, heet *verhalende* of *historische tijd*:
*Eens had men 's avonds laat het vuur in gloed gepookt,
 De sindels opgeschept, den schoorsteen dicht geschoven,
 Om eens in 't bed zich recht te kocstren en te stoven.
 Nu klimmen ze in de kooi en strekken 't lijf ter neer
 En hebben 't warm en wel en tintlen nu niet meer.*

(TOLLENS)

Ook stelt men niet zelden 't toekomstige als tegenwoordig voor: *Dokter, zei Klaartjen, hoe laat komt gij morgen bij de zieke?* (BEETS)

§ 398. De volmaakt-verleden tijd stelt de werking voor als voltooid in 't] tegenwoordige. Hij staat in dezelfde verhouding tot

den tegenwoordigen tijd, als de meer-dan-volmaakt-verleden tijd tot den verleden tijd. Derhalve bezigt men hem ook na den historisch-tegenwoordigen tijd:

*Zij smachten naar het uur, waarop zij henen snellen;
Het slaat; de kust stroomt vol en Texels duinen zwellen;
Het paalwerk is bevolkt en booten zonder tal
Zijn op- en volgepropt en roeien al van wal.*

(TOLLENS)

Evenzoo vervangt hij niet zelden den volmaakt-toekomenden tijd, wanneer de hoofdzin door den tegenwoordigen tijd 't toekomstige uitdrukt: *Als ik dat gedaan heb, ga ik terstond mee.*

§ 399. De verleden tijd geeft in 't algemeen een werking te kennen, die in 't verledene onvoltooid is. *Ik schreef* = *ik was bezig met schrijven*. Bij voorkeur bezigt men hem als verhalenden tijd: *Ik kwam, ik zag, ik overwon*. Evenzoo bij schilderingen:

*'T was nacht. De heldre maan bescheen de breede vlakte,
Waarlangs de kronklende Ur al kabblend nederzakte,
En strooide 't rimplend nat met zilvren loverglans.
Het koeltjen ging door 't woud op 't hupplend groen ten dans.*

(BILD.)

Aanm. De volmaakt-verleden tijd beteekent even als de verleden tijd een werking in 't verledene, maar drukt tevens uit, dat die werking ten opzichte van 't tegenwoordige geheel voltooid is; alleen hare gevolgen duren voort. Zeg ik *de Nederlanders hebben zich vrij gevochten van Spanje*, dan stel ik dat voor als een feit, waarvan 't gevolg is, dat de Nederlanders thans van Spanje vrij zijn. Zeg ik daarentegen *de Nederlanders vochten zich vrij van Spanje*, dan verhaal ik een gebeurtenis zonder op den tegenwoordigen toestand te wijzen.

- § 400. Welluidendheidshalve vervangt men vaak den volmaakt. toekomenden tijd door den volmaakt-verleden tijd. Zelfs is dit noodzakelijk in den conjunctief. *Als ik den brief geschreven heb, zal ik dadelijk met u meegaan. Ik hoop, dat morgen alles afgeloopen zij.*
- § 401. Omgekeerd wordt de toekomende en de volmaakt-toekomende tijd voor den tegenwoordigen en volmaakt-verleden tijd gebruikt, om een bloot vermoeden te kennen te geven. 'T werkwoord *zullen* is dan geen hulpwerkwoord van tijd, maar van wijze: *Gij zult u vergissen. Hij zal gestorven zijn.*
- § 402. Aangaande de opeenvolging van tijden geldt als hoofdregel, dat op den tegenwoordigen tijd des hoofdzins tegenwoordige tijden in de bijzinnen en op den verleden tijd des hoofdzins verleden tijden in de bijzinnen volgen. Maar in de nevenschikkende zinsverbinding is hiervoor geen vaste regel te geven, daar dit geheel van de (telkens veranderende) voorstelling des schrijvers afhangt. *Ik wacht hem* (hoofdzin in den tegenwoordigen tijd), *dewijl hij mij gezegd heeft, dat hij zal komen, als hij zijn werk zal afgemaakt hebben* (bijzinnen in de tegenwoordige tijden). *Ik wachtte hem* (hoofdzin in den verleden tijd), *dewijl hij mij gezegd had, dat hij zou komen, als hij zijn werk zou afgemaakt hebben* (bijzinnen in de verleden tijden).
- § 403. Om een *blijvenden* toestand uit te drukken bedient men zich in den tegenwoordigen en den verleden tijd van de omschrijvende vervoeging, welke tot stand komt door op 't hulpwerkwoord *zijn* 't tegenwoordige deelwoord des werkwoords te doen volgen: *ik ben schrijvende, ik was schrijvende.*

DE WIJZEN.

§ 404. Een werkwoord heeft drie wijzen, den *indicatief*, den *conjunctief* en den *imperatief*. Zij zijn die vormen des werkwoords, welke de geheele gedachte, niet enkel de werking betreffen. Zij drukken dus uit, *hoe* men zich die gedachte voorstelt.

§ 405. De aantoonende wijs of *indicatief* is de wijze der werkelijkheid; zij stelt de gedachte voor als overeenkomende met de werkelijkheid: *Wij zijn allen eens geboren en zullen allen eens sterven. Wij leven maar eens.*

§ 406. De aanvoegende wijs of *conjunctief* is de wijze der gedachte; zij stelt de gedachte voor als product onzer voorstelling, zonder dat de werkelijkheid daarmede behoeft overeen te komen. Derhalve dient de conjunctief:

a) om een *wensch* uit te drukken (wenschende wijs of *optatief*), daar de toestand, dien men zich wenscht, in de werkelijkheid nog niet bestaat: *Lang leve onze vriend! Moge uwe onderneming slagen!* Wordt de vervulling van den wensch onmogelijk geacht, dan bezigt men den verleden tijd des conjunctiefs: *Leefde mijn vader nog! Ware hij maar hier!*

Een wensch, die uitdrukt, dat men zich niet verzet tegen een of andere handeling, heet *toelating*: *Dat hij zich ongestoord verwijdere! Hij ga in vrede!* Berust men daarbij in de meening van een ander, dan heet de toelating *toestemming*. Daar men nu alleen dat toestemmen kan, wat men zelf voor mogelijk houdt, dient de conjunctief ook

b) om een *mogelijkheid* uit te drukken (mogelijkheidswijs of *potentialis*): *Wat hij ook doe, ik vind het goed. Hoe eenvoudig deze vraag ware, zij scheen den vreemdeling van zijn stuk te brengen* (VAN LENNEP). *Vervullen wij blijmoedig onze taak, werwaarts ons zijn wil ook heenleide* (dez.). *Wat er ook van zij, ik mag uw verzoek niet afslaan* (BEETS). *Hier, hier, wat vreemdeling ooit hier lande, Wat opgeblazen buur naar wilkeur ons verheer, Hier wordt voor 't minst der zonen schande Verzwolgen in der vaadren eer* (TOLLENS). Eindelijk dient de conjunctief

c) om een gedachte uit te drukken, welke verwezenlijking afhankelijk wordt gemaakt van een voorwaarde, welke echter niet vervuld wordt (voorwaardelijke wijs of *conditionalis*). De inhoud der gedachte is dus *strijdig* met de werkelijkheid. *Ware hij rijk, hij ware gelukkig, maar hij is niet rijk, dus ongelukkig.*

§ 407. De wenshende wijs komt ook voor in bijzinnen, die afhankelijk zijn van werkwoorden als *hopen, wenschen, begeeren, willen, verkiezen, zorgen, toezien, bevelen, aansporen, opwekken, waarschuwen*, enz. b. v.: *Geef bevelen, maar zie toe, Dat men ze ook behoortlijk doe* (BILD.). *Allah geef, dat hij u hate* (dez.). *Ik bevel, dat er nauwe zorg voor den ongelukkige gedragen worde* (VAN LENNEP). *Ga mijne nicht waarschuwen, dat zij zich gereed make* (dez.). *Zeg aan Peter, dat hij den monnik binnenlate* (dez.). *Gelast, dat men haar zoek* (dez.). *Nu mag ik wel dubbel oppassen, dat men mij niet herkenne* (dez.). *Ik verlang, dat niemand pogingen aanwende om haar te zien* (dez.). *Zorg, dat hij niet ontsnappe* (dez.). *Ik wil niet hopen, dat er onraad op het slot zij* (dez.). *Hij wil, dat Neerlands vlag Euroop den doortocht wijz'* (TOLLENS).

Eenzoo in de doelluitdrukkende zinnen na *opdat* (*dat*) en *ten*

einde: Mag men het kwade doen, opdat het goede daaruit voorkome? (VAN LENNEP). *Geheel uw leven moet dit ten doel hebben, dat weder de ware leer in de afvallige Nederlanden heersche* (dez.).

- § 408. De wenschende wijs kan door 't hulpwerkwoord *mogen* omschreven worden: *De naam van Juliaan doe alle harten beven! De vloek van alwat leeft, moge op den booswicht kleven!* (BILD.). Zoook in bijzinnen; doch na *wenschen*, *hopen* en zinverwante werkwoorden staat ook de indicatief hetzij in den tegenwoordigen hetzij in den toekomenden tijd: *Ik hoop, dat hij komt, of komen zal. Ik wensch, dat het regent of zal gaan regenen.* Zelfs is de indicatief van *mogen* niet ongebruikelijk: *O dat hij 't gelooven mag!* (BILD.)
- § 409. De mogelijkheidswijs wordt ook omschreven door *mogen* of *laten*: *Laat zij (of zij moge) vrijelijk met haar blooten dikken arm in de melktobbe roeren — de kaas zal er u niet minder om aanstaan* (BEETS). *Het ga mij, hoe het moog' vergaan* (BILD.). *De afdwalingen der jeugd mogen in de jeugd verschoonlijk zijn, de gebreken des rijperen leeftijds mogen in dien leeftijd zelven billijke voorspraak vinden, in den ouderdom vinden zij noch verschooning noch voorspraak* (VAN DER PALM). *Hij moge een behendig, een verleidend redenaar heeten, maar den eernaam van welsprekend kan hij nimmer dragen* (dez.).
- § 410. De voorwaardelijke wijs omschrijft men liefst door den verleden tijd van 't hulpwerkwoord *zullen*: *Als mijn vader u zag, zoudt gij de knuppellagen niet ontgaan, gij strooper!* (VAN LENNEP) Doch ook hier is de indicatief gebruikelijk: *Ware het niet om de kinderen, ik had mij zeloe van kant gemaakt* (VAN LENNEP).
- § 411. Met het tegenwoordig taalgebruik in strijd is de conjunctief in afhankelijke vragen. Oudere schrijvers bezigen hem nog-

tans: *Leer wat vriendschapstrouw en haar verplichting zij* (BILD.) *Wist gij, hoe het hart mij bloed!* (BILD.) *Hoe groot het getal der leugenen zij, die door hoogmoed en ijdelheid zijn verspreid geworden, is niet licht te berekenen* (VAN DER PALM.). Zeldzamer is hij bij de nieuwere: *Oordeel zelf of het raadzaam zij* (VAN LENNEP). *Ik ben zoo gelukkig niet mijn lezers te kunnen mededeelen of het [gestorven hondje] Azor geweest zij of Mimi* (BEETS). Evenmin bezige men den conjunctief na *eer(dat)* of *voor(dat)*: *Ik zal niet rusten, voordat de aanlegger van het feit gestraft worde* (VAN LENNEP). *Weigren de Bevalligheen Offers van verstrande vingers, 'K zal noytans de snaren slingeren, Eer de jicht ze gansch versteen'* BILD.).

- § 412. Zeer gebruikelijk is de conjunctief in zelfstandige volzinnen met *dat*, wier inhoud gewenscht of mogelijk geacht wordt: *Wel beschouwd is het beter, dat uw zoon vertrekke* (VAN LENNEP). *Het is tijd, dat die staat van zaken een einde neme* (dez.). *Het is goed, dat Massa de waarheid hoore* (dez.). *Het is niet noodig, dat men ons gewaar worde of kennen leere, voor het tijd is* (dez.).
- § 415. De gebiedende wijs of imperatief stelt de gedachte voor als een verlangen (verzoek, bevel, voorschrift), dat men aan een persoon uit, om het door dezen verwezenlijkt te zien. Dewijl men daarbij steeds iemand aanspreekt, kent de imperatief maar één persoon, den aangesprokene: *Gehoorzaam! Vertrekt! Doe mij dat genoeg! Geef ons heden ons dagelijksch brood!* Ten nauwste met den imperatief verwant is de wenschende wijs of optatief. De mindere kracht van dezen is hierin gelegen, dat op de verwezenlijking der begeerte niet gedoeld wordt: *God zij met ons!* Vandaar dat de optatief door den imperatief nu en dan vervangen wordt: *Leef gelukkig!*

Een verlangen, dat men tot zich zelf uit, heet *aansporing* of *opwekking* en wordt uitgedrukt door den eersten persoon conjunctief van 't hulpwerkwoord *laten* gevolgd door den infinitief des werkwoords: *Laat ik eens zien! Laat ik niet te veel zeggen!* (VAN LENNEP). *Laten wij ons niet als kinderen aan onze droefheid overgeven!* (dez.).

Aanm. Men verwarre dezen conjunctief niet met den imperatief van *laten* gevolgd door den accusatief des voornaamwoords: *Laat mij van hier gaan, gij hebt geen recht om mij mijns ondanks terug te houden* (VAN LENNEP). Immers dit is geen aansporing, maar een verzoek. Verkeerdelijk zegt dus VAN LENNEP: *Ach Bouke! geef mij uw mandje en laat ik die (kippen) voeren!* (PL.)

§ 414. Soms heeft de imperatief een voorwaardelijke beteekenis: *Wees tevreden en gij zult gelukkig zijn.*

§ 415. Niet zelden heeft de infinitief de kracht van een imperatief: *Fiks doorjakkeren, Gerrit!* (BEETS). Zoo ook 't verleden deelwoord: *Dees melkkan om den hals gehangen En fluks naar 't offerwoud gegaan!* (VONDEL) *En nu een goed gelaat getoond!* (VAN LENNEP). *En nu alles met spoed in gereedheid gebracht!* (dez.).

Aanm. Inderdaad is hier 't hulpwerkwoord *heb* verzwegen en de volmaakt-verleden tijd des imperatiefs gebruikt. Deze drukt eigenlijk uit, dat 'tgeen men beveelt, reeds vroeger ten uitvoer moest zijn gebracht.

§ 416. Ook staat de tweede persoon indicatief (van den tegenwoordigen of toekomstigen tijd) in bevelen, waaraan oogenblikkelijke gehoorzaamheid wordt gevorderd: *Gij vertrekt en hij blijft.* — *Go Feurich! zult den ouden Beckmann bijstaan in het gereedmaken der verdedigingsmiddelen* (VAN LENNEP).

INFINITIEF EN DEELWOORDEN.

- § 417. Niet dan in oneigenlijken zin kunnen de infinitief en de deelwoorden tot de wijzen des werkwoords gerekend worden. Zij toch drukken geenszins uit, hoe men zich de gedachte voorstelt, maar bepalen zich tot de werking, die door 't werkwoord wordt uitgedrukt.
- § 418. De infinitief of onbepaalde wijs is die vorm des werkwoords, waardoor de werking zonder aanwijzing van den werker wordt voorgesteld.
- § 419. Wordt de werking gedacht als een zelfstandigheid, d. i. als een werking, die niet uitgaat van een werker, maar op zich zelf bestaat, dan wordt de infinitief tot een substantief van 't onzijdig geslacht. Vergelijk de uitdrukkingen *reizen is aangenaam* en *het reizen is aangenaam*; *praten hindert mij* en *het gepraat hindert mij*, enz. Eenige dezer infinitieven vormen dan een meervoud: *vermoedens*, *gevoelens*, enz.
- § 420. De infinitief, die het onderwerp van den volzin uitmaakt, wordt met of zonder *te* gebruikt: *Lezen is aangenaam. Wel en gepast te spreken is een zeldzame gave* (BEETS). Over den afhankelijken infinitief later.
- § 421. De deelwoorden zijn, wat hunnen vorm betreft, adjectieven. Zij stellen de werking voor als uitgaande van den werker, welke doer 't zelfstandig woord, dat zij bepalen, wordt aangeduid.
- § 422. 'T tegenwoordig en 't verleden deelwoord komen zoowel attributief als praedicatief voor. 'T tegenwoordig deelwoord heeft steeds den zwakken vorm, wanneer het 't naamwoordelijk ge-

zegde uitmaakt: *ik ben welvarende*, of eenlettergrepig is: *ziende, doende, zijnde*, enz. In de overige gevallen komt zoowel de sterke als de zwakke vorm voor, doch de laatste is gebruikelijker: *Hij zelf was overal, dezen prijzende, genen aanmoedigende, sommigen met beloften, anderen met bedreigingen tot hun plicht brengende en op allen een waakzaam oog houdende, opdat geen verraad zijn maatregelen verwijderen mocht* (VAN LENNEP). Over de verbuiging later.

- § 423. 'T verleden deelwoord heeft passieven vorm, maar van intransitieve werkwoorden gevormd, actieve beteekenis. Wordt zulk een intransitief werkwoord met *zijn* vervoegd, dan kan 't verleden deelwoord attributief voorkomen. Dus spreekt men van *een gesprongen snaar* d. i. een snaar, die gesprongen *is*, maar niet van *een gesprongen jongen*, omdat de jongen niet gesprongen *is*, maar gesprongen *heeft*. Evenzoo zijn op te vatten: *een godvergeten schurk, een afgeleefd grijsaard, een gezeten man*, enz.
- § 424. Eenige verleden deelwoorden hebben, schoon van transitieve werkwoorden gevormd, actieve beteekenis: *een gestudeerd persoon, een saamgeswoorene, een oudgediende*, enz.
- § 425. Wordt aan geen tijdsbepaling gedacht, maar de werking als blijvende eigenschap opgevat, dan gaan de deelwoorden in adjectieven over: *oplóopend, stootend, bekrompen*. Die, welke van scheidbaar samengestelde werkwoorden gevormd zijn, verplaatsen alsdan den hoofdtoon van de partikel op den werkwoordelijken stam: *uitstekend, uitstékend, innemend, innémend*, enz.
- § 426. De deelwoorden kunnen ook als substantieven, ja zelfs als bijwoorden voorkomen: *de gevangene, de geleerde, kokend heet, gloeiend mooi*.
- § 427. Eenige deelwoorden wijzigen dermate hunne beteekenis, dat zij de vatbaarheid uitdrukken tot 't *ondergaan* der werking:

brekende (d. i. breekbare) *waar*, *roerend* (d. i. roerbaar) *goed*, enz. Andere bepalen niet de vermelde zaak, maar den daarbij betrokken persoon: *ijlende koorts* (koorts, waarin men ijlt), *vallende ziekte*, *een zittend leven*, *een stilzwijgende voorwaarde*.

GEBRUIK VAN DEN INFINITIEF EN DE DEELWOORDEN IN DE SAMENGESTELDE TIJDEN.

§ 428. Dat de transitieve werkwoorden met *hebben*, de intransitieve ten deele met *hebben*, ten deele met *zijn* vervoegd worden, is reeds § 238. vlgg. medegedeeld. De werkwoorden, die een beweging beteekenen, kunnen, ook wanneer zij met *zijn* vervoegd worden, door een bepaling in den accusatief gevolgd worden om den doorloopen afstand aan te duiden: *Chariëtto, met Severus de rivier overgestoken zijnde, was hem naar het paleis gevolgd* (VAN LENNEP). *Niet voordat al zijn volgers om hem heen gevallen waren, was hij de rivier overgezwoomen* (dez.). *(Hij) was op zijn brieschenden klepper een zijweg ingeslagen, die naar de boorden der Maas brucht* (dez.). *Te wapen dan! en hen over den Rijn teruggedrongen, dien zij te kwader ure en zonder oorlogsverklaring zijn overgetrokken* (dez.).

§ 429. Gelijk § 242 is opgemerkt, maakt men bij *volgen* en *vergeten* een onderscheid tusschen de vervoeging met *hebben* en die met *zijn*: *Ik heb iets thuis vergeten en ben dadelijk weer bij U* (VAN LENNEP). *Zij is hem vast sedert lang vergeten* (dez.). *Ik was glad vergeten, wat ik voorgenomen had hem te zeggen* (dez.). *Hij is dien vorst in zijn jongelingsjaren*

naar Engeland gevolgd (HUËT). *Beginnen* wordt met *zijn* vervoegd, wanneer het óf intransitief is óf door een infinitief gevolgd wordt: *Ik ben aan dit werk begonnen. Ik ben begonnen met hevig tegen hem uit te varen. De vijand was begonnen de belegeringswerken voor het kasteel op te slaan* (VAN LENNEP). Bepaaldelijk af te keuren is 't gebruik van *zijn* bij besluiten: *Ik was nog niet besloten, welk antwoord ik hem geven zou* (VAN LENNEP).

- § 430. In de met *hebben* of *zijn* samengestelde tijden volgt in plaats van 't verleden deelwoord de infinitief van de werkwoorden, die door een infinitief zonder *te* gevolgd worden. Dit zijn *moeten, durven, mogen, willen, kunnen, blijven, komen, gaan, zien, hooren, voelen, vinden, doen, laten, leeren, helpen*: *Ik had hem op een afstand moeten houden* (BEETS). *Hij had haar geen arm durven aanbieden* (BEETS). *Het heeft niet mogen baten* (VAN LENNEP). *De wilde Germaan heeft met geweld de tent binnen willen dringen* (dez.). *Het onderste deel, een plankje van twee duim breedte, was blijven zitten* (dez.). *Ik had vast een kluchtige figuur gemaakt, wanneer ik van dien steilen kant was komen rollen* (dez.). *Den volgenden dag was Bouke in de diergaarde zijn gewoon werk gaan verrichten* (dez.). *Ik zou u juist zijn gaan roepen* (dez.). *Zij heeft hem die reuzentaak zien aanvaarden, zien voltooien en er hem eindelijk onder zien bezwijken* (HUËT). *Als had hij de mis in zijn kerk hooren lezen* (VAN LENNEP). *Toen een dienaar aan den heer Berndt berichten kwam, dat men aan den ingang der laan, welke naar het slot leidde, een man had vinden liggen, die van vermoeienis uitgeput scheen* (dez.). *Begrijpt gij niet, waarom ik u heb doen roepen?* (dez.) *Hij had al de costumen laten moderniseeren* (BEETS). *Hij had er leeren spellen* (dez.). *Baalzucht der priesters heeft buiten twijfel dit kwaad helpen bronnen*

(VAN DER PALM). Desgelijks bij *wezen*: *ik ben hem wezen afhalen*.

Aanm. Op *leeren* in de beteekenis door *leering* (ondervinding) *ergens toe gebracht worden* en *zien* in den zin van *trachten* volgt de infinitief met *te*: *Wij moeten leeren genoegens op te merken en te schatten, die het oog der begeerlijkheid voorbijziet* (VAN DER PALM). *Ik wil voor dien tijd mijn vader nog zien te bewegen, dat hij mij vergunne den sluier aan te nemen* (VAN LENNEP). Derhalve bezigt men dan 't verleden deelwoord, zoo een infinitief volgt: *Zij* (de Hollandsche steden) *hadden geleerd zich elk op hare beurt te verheugen in de vernedering, die aan alle door dezelfde oorzaak beschoren was* (STIJL).

- § 431. Ook de met eenige der bovengenoemde zinverwante werkwoorden, benevens sommige andere staan in den infinitief, schoon de volgende infinitief door *te* wordt voorafgegaan. Dit zijn *dienen, behoeven, gelieven, behooren, beginnen, weten, zoeken*. Doch *pogen, trachten* en *meenen* laten beide constructies toe: *Zij hadden er ons toch van dienen te waarschuwen* (VAN LENNEP). *Omdat ik in dit geval van niemand anders dan van U geld had behoeven aan te nemen* (dez.). *Dat ik van geen der gelegenheden, welke zich vroeger hadden aangeboden, had gelieven gebruik te maken* (dez.). *(Zij) had haren echtgenoot weten te bewegen, om zich met Lord Kensington naar Parijs te begeven* (HUET). *De zoon had niet op het krijs-, maar op het staatstooneel een rol zoeken te spelen* (VAN LENNEP). *De zoodanigen, wier invloed men tegen hem in 't werk had pogen te stellen* (dez.). *Ik heb meenen* (of *gemeend*) *op te merken, dat gij niet dan schoorvoetende er toe overgegaan zijt* (dez.). *Ik heb hem trachten te of getracht hem te overreden*.

- § 432. Ook *staan, zitten, liggen* en *loopen* bezigt men na 't hulp-

werkwoord in den infinitief; van den volgenden infinitief valt dan *te* weg: *Moest ik als een lafbek zijn blijven staan kijken?* (VAN LENNEP) Zoo zegt men *ik zit te spelen, lig te slapen, loop te zingen, maar ik heb zitten spelen, liggen slapen, loopen zingen*. Verkeerdelijk zegt derhalve VAN LENNEP: (*Hij liet nimmer na*) *het zoopjen te aanvaarden, dat de maagd, die voor de deurpost wachtte, hem reeds van verre had staan toe te reiken* (PL.). Maar terecht: *ik ging met 't hoofd in de handen zitten overleggen* (R.).

ONDERSCHIKKING EN BEHEERSCHING.

- § 433. De betrekking der buigbare woorden tot elkander wordt door vormverandering of buiging uitgedrukt.
- § 434. *Buiging* is óf verbuiging óf vervoeging. Dus wordt de betrekking van 't werkwoord tot 't onderwerp door de vervoeging des werkwoords, de betrekking van de naamwoorden tot 't werkwoord of andere zinsdeelen door de verbuiging der naamwoorden uitgedrukt.
- § 435. De onderlinge betrekking der woorden is tweeledig: óf 't eene woord komt met 't andere in vorm overeen, óf 't eene woord drukt door een bepaalden vorm zijn afhankelijkheid van 't andere uit.
'T eerste noemen wij *onderschikking*, 't laatste *afhankelijkheid* of *beheersching*.
- § 436. Woorden, die met elkander verbonden zijn en in gelijke betrekking staan tot den volzin of een zijner deelen, heeten *nevengeschikt*.
-

OVEREENKOMST IN VORM.

- § 437. Er bestaat overeenkomst in vorm:
- a van 't werkwoordelijk gezegde met 't onderwerp;
 - b van 't naamwoordelijk gezegde met 't onderwerp;
 - c van 't bepalende woord met 't bepaalde;
 - d van 't voornaamwoord met 't woord, waarop het terugwijst.

OVEREENKOMST IN VORM VAN 'T WERKWOORDELIJK
GEZEGDE MET 'T ONDERWERP.

§ 438. 'T werkwoord, dat 't gezegde uitmaakt, komt in persoon en getal overeen met 't onderwerp: *Ik* (1e pers. enk.) *sla* (1e pers. enk.); *hij* (3e pers. enk.) *slaat* (3e pers. enk.); *wij* (1e pers. mv.) *slaan* (1e pers. mv.); *gij* (2e pers. mv.) *slaat* (2e pers. mv.); *zij* (3e pers. mv.) *slaan* (3e pers. mv.).

Aann. Spreekt men één persoon met *U* (d. i. *UEdele* of *Uwe Edelheid*) aan, dan kan 't werkwoord zoowel in den tweeden als in den derden persoon enkelvoud volgen: *U is zoo goed geweest.* — *U zult toch niet binnenkomen* (BEETS).

§ 439. Is 't onderwerp een betrekkelijk voornaamwoord, dan komt 't werkwoord in persoon en getal met 't door dat voornaamwoord bepaalde woord overeen: *Ik* (1e pers. enk.), *die sla* (1e pers. enk.); *hij, zij* (3e pers. enk.), *die slaat*; *wij* (1e pers. mv.), *die slaan*; *gij* (2e pers. mv.) *die slaat* (2e pers. mv.); *zij* (3e pers. mv.), *die slaan* (3e pers. mv.).

§ 440. In afwijking van den hoofdregel richt zich 't koppelwoord in persoon en getal naar 't persoonlijk voornaamwoord, dat er 't gezegde mede uitmaakt, en niet naar 't onderwerp: *Wie is die man? Die man* (ond.) *ben* (1e pers. enk.) *ik* (1e pers. enk.). *Wie zijn die menschen? Die menschen* (ond.) *zijn* (1e pers. mv.) *wij* (1e pers. mv.). *Wie klopt daar? Dat* (ond.) *ben* (1e pers. enk.) *ik* (1e pers. enk.); *dat* (ond.) *zijn* (3e pers. mv.) *zij* (3e pers. mv.). = *datgene* (*degene*), *dat* (*die*) *klopt* *ben ik*, enz.

Aanm. Veel juister antwoordt men in 't Fransch op dergelijke vragen *c'est moi, c'est toi, c'est lui*, enz. en onderscheidt deze spreekwijzen van *je le suis, tu l'es, il l'est*, enz. In onze taal geldt alleen dan de hoofdregel, wanneer de persoonlijke voornaamwoorden werkelijk onderwerp zijn: *Die man ben ik* (ond.). *Die menschen zijn zij* (ond.). *Zijt gij ziek? Dat ben ik* (ond.), enz.

- § 441. Zijn de voornaamwoorden *het, dit, dat* onderwerp, dan richt zich 't werkwoord in persoon en getal naar 't naamwoordelijk gezegde: *Het zijn menschen. Dit zijn mijne boeken. Dat zijn uitvluchten.*
- § 442. Na twee of meer onderwerpen staat 't werkwoord in 't meervoud: *Jan en Piet spelen. Jan, Piet en Gerrit spelen.* Maar wanneer 't gezegde geacht wordt op elk der onderwerpen afzonderlijk betrekking te hebben, richt zich 't werkwoord naar 't naastbijstaande onderwerp: *Op tafel lag een kwartolbijbel en een Fransch gezangboek* (BEETS). *Het hooge gras, de willekeurige opschietende bloem, de eenvoudige gedenteekenen, het armelijke van 't geheel komt overeen met de gedachten, die mij daar vervullen* (dez.)
- § 443. Soms richt zich 't getal des werkwoords niet naar den grammatischen vorm, maar naar de beteekenis des onderwerps: a) stelt men zich de onderwerpen vereenigd voor, dan is 't enkelvoud des werkwoords geoorloofd. De onderwerpen zijn dan óf door geen voegwoord óf door de voegwoorden *en, noch* verbonden. (In de laatste gevallen is 't lidwoord overbodig): *Hier wordt alleen God en zijn Zoon geprezen* (BEETS). *Daar wordt noch huis noch hof gespaard* (VAN LENNEP). *Liefde en trouw en huwlijksmin had eens dien kerker tot haar tempel* (TOLLENS). Daarentegen: *Noch de schoone natuur, noch de heldere zon, noch de frissche najaarslucht vermochten de wolk van 't voorhoofd van den*

heer Kegge te verdrijven (BEETS). *Ongelukkig hadden noch hij noch de staat groot voordeel van deze onderneming* (VAN LENN.).

b) is 't onderwerp een verzamelwoord, dat door een substantief in 't meervoud bepaald wordt, dan is ook de meervoudsvorm des werkwoords geoorloofd: *In den rand vanden spiegel staken een menigte visitekaartjes* (BEETS). *Aan de Hertenbaan vertoonen zich hier en daar een paar jonge dames* (dez.).

- § 444. Verschillen de onderwerpen in persoon, dan gaat de eerste persoon boven den tweeden of derden, de tweede boven den derden, 't meervoud boven 't enkelvoud: *ik en gij* (d. i. wij) *zijn*. *Gij en hij* (d. i. gijlieden) *zigt*.
- § 445. Worden de onderwerpen tegenover elkaar gesteld, dan richt zich 't werkwoord naar 't laatste: *Of gij of ik heb dit gezegd*. *Niet alleen ik, maar ook gij hebt dit gezegd*.

OVEREENKOMST VAN 'T NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN DE NAAMWOORDELIJKE BEPALING MET 'T BEPAALDE WOORD.

- § 446. 'T koppelwoord *zijn* en zinverwante werkwoorden behoeven de toevoeging van een naamwoord, om een volledig gezegde te vormen.
- § 447. Zulke zinverwante werkwoorden zijn *worden* (tot zijn geraken), *blijven* (voortdurend zijn), *schijnen* en *lijken* (in schijn zijn).
- § 448. Eenige andere werkwoorden behoeven eveneens de toevoeging van een naamwoord om 't gezegde óf volledig te maken óf nog bepaalder uit te drukken. Zoodanige werkwoorden zijn intransitief of transitief. De intransitieve verbinden een

bijvoegelijk of zelfstandig woord met 't onderwerp, de transitieve verbinden 't bijvoeglijke of zelfstandige woord met 't voorwerp der werking. Zulk een toegevoegd naamwoord maakt 't naamwoordelijk gezegde uit.

§449. Zulk een intransitief werkwoord is *heeten* (genoemd worden). De toevoeging, *hoe* men heet, kan niet gemist worden: *ik heet Jan. Gij heet gelukkig.*

§450. Zulk een transitief werkwoord is *heeten* (noemen). De toevoeging, *hoe* men iemand noemt, kan niet gemist worden. *Ik heet U Jan. Ik heet U gelukkig.*

§451. 'T naamwoordelijk gezegde kan bestaan uit
a) een adjectief of deelwoord. b) een substantief of voor-
naamwoord.

§452. Adjectieven, deelwoorden en substantieven kunnen als bepalingen achter een of ander zelfstandig woord in den volzin worden geplaatst. Zij vormen alsdan beknopte bijzinnen en komen op dezelfde wijze als de naamwoordelijke gezegden met de bepaalde woorden overeen.

a) 'T ADJECTIEF ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN ALS
BEKNOPTE BIJZIN.

§453. 'T adjectief blijft, hetzij als naamwoordelijk gezegde, hetzij als beknopte bijzin *onverbogen*: *Ik ben ziek. Hij wordt beter. Wij blijven zwak. Gij schijnt sterk. Zij lijken gezond. Die barre mijnheer Keyge, zoo onafhankelijk, zoo luidruchtig, zoo opbruisend en voor niets bevreesd, was kleinmoedig en benepen van ziele* (BEETS).

Aanm. Bij *lijken* en *schijnen* mag te zijn worden toegevoegd: *gij schijnt ziek te zijn. Zij lijken gezond te zijn.*
 § 454. 'T adjectief staat als een naamwoordelijk gezegde:

a) bij de intransitieve werkwoorden *heeten*, *dunken* en de passieve *genoemd worden*, *geprezen worden*, *geacht worden*, enz. om daarmede een volledig gezegde uit te maken: *dat dunkt mij goed. Hij wordt bekwaam genoemd. Hij werd zalig geprezen. Wij worden geschikt geacht*, enz.

aa) bij de transitieve werkwoorden *heeten*, *noemen*, *prijzen*, *achten*, *schatten*, *rekenen*, *wanen*, *verklaren*, enz. om daarmede een volledig gezegde te vormen. *Ik heet u kundig. Hij noemt zich braaf. Gij prijst mij zalig. Zij achten ons geschikt. Wij schatten dit laag. Ik reken u geschikt. Gij waant u veilig. Wij verklaren u dood. Heet niemand daadlijk dom of slecht* (STARING).

b) bij de intransitieve werkwoorden *zitten*, *liggen*, *staan*, *loopen*, *leven*, *sterven*, enz. om den toestand des onderwerps gedurende de werking uit te drukken. *Ik sta pal. Gij leeft gelukkig. Achilles sterft jong. De hond ligt dood. Hier en daar zat of stond een oude dame stokstijf voor haar stoel* (BEETS). Eenige dezer werkwoorden verliezen hunne eigenlijke beteekenis en dalen af tot den rang van 't koppelwoord. Zoo is *vast zitten* = *vast zijn*. *De schuit zat vast en bleef vast zitten* (BEETS). *Dit staat u vrij*, enz.

bb) bij transitieve werkwoorden, als *laten*, *hebben*, *vinden*, om den toestand des voorwerps gedurende de werking uit te drukken: *Ik laat u vrij. Gij laat dit ongestraft. Wij vonden hem dood*. Hiertoe behooren ook samenstellingen als *liefhebben*, en de met 't werkwoord *hebben* samengestelde tijdvormen: *ik heb hem gezien, geslagen, gedood*, enz.

c) bij intransitieve werkwoorden, als *loopen*, *stroomen*, *raken*, *gaan*, *vriezen*, *hongereren*, enz. om den toestand des

onderwerps uit te drukken als 't gevolg van de werking: *het vat loopt leeg. De kerk stroomt vol. De schuit raakt los. Wij gaan dood. Hij vroom dood. Hij hongerde dood. De steeg loopt blind of dood.*

cc) bij transitieve werkwoorden, die een verrichting te kennen geven, om den toestand des voorwerps uit te drukken als 't gevolg der werking: *Iets mooi maken. Iemand dood slaan. Iets zwart verven. De plank glad schaven. Een boek vol schrijven.* Hiertoe behooren ook samenstellingen als *vaststellen, loslaten, vrijlaten, enz.*

Aanm. Vele intransitieve werkwoorden, die een verrichting beteekenen, worden op deze wijze transitief (reflexief): *Zijn schoenen scheef loopen. Zijn keel schor schreeuwen. Zich moe loopen. Zich schor schreeuwen.* Onderscheid voorts de verhouding van 't voorwerp tot de werking bij transitieve werkwoorden, als *zich in den spiegel zien* en *zich blind zien. Iemand (als) gek denken* en *zich gek denken, enz.*

b) HET DEELWOORD ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE EN
ALS BEKNOPT BEIJZIN.

455. De tegenwoordige deelwoorden *mogen*, zoo zij meer lettergrepig, en *moeten*, zoo zij eenlettergrepig zijn, de *e* der zwakke verbuiging behouden, hetzij zij als naamwoordelijk gezegden, hetzij zij als beknopte bijzinnen gebruikt worden: *ik ben welvarende. Hij blijft lijdende. Bevend stond hij voor mij. Blozend bekende hij schuld. Ik vond hem stervende. Hij werd ziende. Wat is er gaande? Gillende viel hij op de knieën, zijn gezicht met beide handen bedekkende (VAN LENNEP). Blakend van den schemerenden*

gloed der ondergaande zon lagen Sonheuvel en de omliggende dorpen aan den voet des heuvels (dez.). De leeuwerik vloog sluitend van de groene weide op, de vinkjes wipten zingende door het eiken hakhout en de statige ooievaar stond onbewegelijk aan den kant des poels te slapen (dez.).

c) 'T SUBSTANTIEF ALS NAAMWOORDLIJK GEZEGDE EN ALS
BEKNOPTE BIJZIN.

- § 456. 'T substantief komt als naamwoordelijk gezegde in geslacht, getal en naamval met 't onderwerp overeen: *Hij is koning. Zij is koningin. Zij zijn vorsten. Zij waren vorstinnen. Voorzichtigheid is de moeder van de porceleinkast. De rede is een zekere gids.*
- § 457. Een schijnbare uitzondering maken de voornaamwoorden *het, dit* en *dat*, zoo zij als onderwerp een manlijk of vrouwelijk persoon aanwijzen. Alsdan richt zich 't substantief naar 't natuurlijk geslacht van den aangeduiden persoon: *Het* (d. i. hij) *is een man. Het* (d. i. zij) *was een vrouw. Het* (d. i. zij) *waren menschen. Wie klopt daar?* Antw. *Ik ben het* (het is ik). *Het waren de oude krijgsknechten niet meer, die te Nieuwpoort hadden overwonnen* (VAN LENNEP).
- § 458. Een uitzondering op 't geslacht maakt een substantief dat een van nature geslachtlooze zelfstandigheid beteekent: *Luiheid is des duivels oorkussen. Polen is een provincie van Rusland.* Zoo ook persoonsnamen, wier taalkundig geslacht van 't natuurlijke afwijkt: *zij is een leelijk wijf*, of afwijking gedooft: *die vrouw is een engel van goedheid.*
- § 459. Een uitzondering op 't getal maken verzamelwoorden of

namen van afgetrokken zelfstandigheden: *Hoogmoed en nijd zijn de bron van alle kwaad. Man en vrouw zijn een. De Franschen zijn een levendig volk. De pestziekten waren oorzaak, dat men eerst laat in 't veld kon komen (VAN LENNEP). Uw zeden zijn 't sieraad, de roem van uw geslacht (BILD.). Wij waren allen geheel bewondering (BEETS).*

Aann. Een uitzondering ten opzichte van 't getal komt mede voor in de spreekwijzen: *ik werd goede maatjes met hem. Ik werd dikke vrienden met Pieter (BEETS).*

§ 460. 'T substantief als naamwoordelijke bepaling vormt een beknopten bijzin. Het wordt óf losweg naast 't bepaalde substantief gesteld en draagt den naam van *bijstelling* (appositie) óf door 't voegwoord *als* met 't substantief verbonden.

§ 461. 'T substantief komt als naamwoordelijke bepaling in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde substantief overeen. Evenals bij 't naamwoordelijk gezegde maken de namen van afgetrokken zelfstandigheden of van verzamelwoorden ten opzichte van 't getal, namen van geslachtlooze zelfstandigheden of persoonsnamen met afwijkend taalkundig geslacht ten opzichte van 't geslacht een uitzondering: *Hendrik de Vogelaar bracht den Magyaren, dien verwoesters van Duitschland, een geduchte nederlaag toe.* Daarentegen: *Hendrik de Vogelaar bracht den Magyaren, die plaag van Duitschland, een geduchte nederlaag toe.* Zoo ook bij *als*: *Ik als dankbare leerling vereer U als mijnen ijverigen onderwijzer. Hij schaamt zich als de bewerker van dit onheil. De herhaalde versmading van haar (de wijsheid) als leerares en leidsvrouw des lezens heeft een onherstelbaar verderf ten gevolge (VAN DER PALM).* Daarentegen: *Vlied den hoogmoed en den nijd als de bron van alle kwaad.*

§ 462. Om stijfheid te vermijden wordt de genitief van 't bepaalde substantief steeds omschreven. Zeg dus niet: *de roem des*

keizers, des grootsten veldheeren zijner eeuw, evenmin: de roem des keizers, den grootsten veldheer zijner eeuw, maar: de roem van den keizer, den grootsten veldheer zijner eeuw.

Aanm. 1. Door de verbuigingsvormen voluit te schrijven wordt menige dubbelzinnigheid, die 't voegwoord *als* anders zou te weeg brengen, vermeden. Aldus onderscheidt men *ik bemin hem als mijnen broeder* en *ik bemin hem als mijn broeder* (nam. *hem bemint*). In dit laatste voorbeeld is 't tweede gedeelte des volzins onvolledig, evenals de zinnen *ik gedraaj mij als een flinke jongen* (nam. *zich gedraagt*). *Zij bloeit als een roos* (nam. *bloeit*), enz.

Aanm. 2. Nog een andere dubbelzinnigheid kan door 't voegwoord *als* worden veroorzaakt, doordat de volzin *ik bemin hem als mijnen broeder* kan beteekenen: *ik bemin hem als ik mijnen broeder bemin* en *ik bemin hem in zijne hoedanigheid van broeder*. Laat dus in 't eerste geval 't voegwoord *als* door 't bijwoord *zóó* voorafgaan.

§ 463. Eenige transitieve werkwoorden vereischen de toevoeging van een substantief als bepaling van 't voorwerp, ten einde hiermede een volledig gezegde te vormen. Dit zijn *noemen, heeten, vinden, maken, aanstellen*, enz. *Ik noem u mijnen vriend. Ik heet hem den bewerker van dit onheil. Zij vonden hem een grooten gek. De Staten stelden de Ruyter aan als oppersten vlootvoogd. De Romeinen maakten Augustus Keizer.*

Bij 't aannemen van den lijdenden vorm dezer werkwoorden worden de twee accusatieven in nominatieven omgezet: *De Ruyter werd aangesteld als opperste vlootvoogd.*

d) 'T VOORNAAMWOORD ALS NAAMWOORDELIJK GEZEGDE.

§ 464. Buiten de persoonlijke voornaamwoorden kunnen alleen de bezittelijke als naamwoordelijke gezegden voorkomen. Alsdan worden deze altijd door 't lidwoord voorafgegaan en komen met 't onderwerp of met 't bepaalde woord in geslacht, getal en naamval overeen. *Deze hoed is de mijne. Deze hoeden zijn de onze. Ik noem mij geheel den uwen. Hij hij heet zich den onzen. Zoo ook na als: Ik herken dezen hoed als den mijnen. Wij herkennen deze hoeden als de onze.*

**OVEREENKOMST TUSSCHEN 'T BEPALENDE WOORD EN
'T BEPAALDE.**

§ 465. Buigbare woorden worden niet alleen als naamwoordelijke gezegden of als beknopte bijzinnen met 't onderwerp of een ander zinsdeel verbonden, maar kunnen ook als bloote bepalingen aan een of ander zelfstandig woord worden toegevoegd. Alsdan vormen zij naamwoordelijke bepalingen of *attributen*.

§ 466. Als naamwoordelijke bepalingen of attributen komen voor:

- a) 't adjectief (rangtelwoord of deelwoord).
- b) 't voornaamwoord (lidwoord).
- c) 't substantief.

OVEREENKOMST IN VORM TUSSCHEN 'T ATTRIBUUT EN 'T BEPAALDE WOORD.

- § 467. 'T attribuut komt in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde woord overeen.
- § 468. De toepassing van dezen regel op de bijvoeglijke voor-naamwoorden en lidwoorden levert geen zwarigheden op.
- § 469. De adjectieven volgen als attributen van substantieven nu eens de sterke, dan eens de zwakke verbuiging.
- § 470. De sterke naamvalsuitgangen *s* en *er* zijn verouderd en alleen bewaard in uitdrukkingen, als:
goedsmoeds, genitief enkelvoud mannelijk;
zaliger nagedachtenis, genitief enkelvoud vrouwelijk;
te goeder ure, datief enkelvoud vrouwelijk;
blootshoofds, genitief enkelvoud onzijdig.
 Alleen de onzijdige genitief enkelvoud komt als verdeelingsgenitief voor na onbepaalde voor-naamwoorden en telwoorden: *iets liefs*, *wat grappigs*, *genoeg moois*, *veel goeds*, *weinig uitstekends*.
- § 471. Van de niet op *s* en *er* uitgaande naamvalsvormen verschillen alleen de nominatieven van 't mannelijk en onzijdig enkelvoud in de sterke en zwakke verbuiging.
- § 472. Op 't telwoord of lidwoord *een* (of eenig onbepaald telwoord of voor-naamwoord) volgt de sterke mannelijke nominatief, indien 't adjectief een persoon kenmerkt in 't bedrijf, dat 't substantief van hem vermeldt. In den zwakken vorm wordt de eigenschap des adjectiefs voorgesteld als *niet* in verband staande met 't van den persoon vermelde bedrijf. Zoo is een *goed koning*: hij, die *als koning* goed is, een *goede koning* hij, die koning en tevens een goed mensch is. Onderscheid

evenzoo *menig goed* en *menig goede koning*, enz. Desgelijks *een jong soldaat* en *een jonge soldaat*; *een oud burgemeester* en *een oude burgemeester*, enz. De sterke accusatief is alsdan aan den nominatief gelijk en mist den verbuigings-uitgang: *Zij heeten hem een goed koning*.

- § 473. Op 't tel- of lidwoord *een*, alsmede op een bezittelijk of onbepaald voornaamwoord volgt de sterke onzijdige nominatief: *een goed kind*, *zeker dof gerucht*, *menig hachelijk geval*. Maar de eenlettergrepige superlatieven en rangtelwoorden hebben steeds den zwakken vorm: *uw jongste kind*, *ons kleinste kind*; daarentegen: *een alleraardigst kind*, enz.
- § 474. Na *het*, *dit* en *dat* zijn zoowel de sterke als de zwakke vormen in gebruik: *het goed* of *goede kind*, *dit lief* of *lieve huis*, *dat leelijk* of *leelijke geval*. Evenwel bezigt men de sterke vormen, waar 't adjectief door den genitief van zijn grondwoord kan worden omschreven. Zoo is 't *vorstelijk huis* = het huis eens vorsten, 't *vorstelijke huis* = het huis zoo prachtig als dat van een vorst, enz.
- § 475. 'T adjectief, door geen bepalend woord voorafgegaan, neemt in 't mannelijk de zwakke, in 't onzijdig de sterke vormen aan: *goede wijn*, *goed bier*. Zoook in den vocatief: *goede koning!* *lief kind!*
- § 476. De eigenlijke deelwoorden van den tegenwoordigen tijd vormen steeds een zwakken mannelijken nominatief: *een boven allen uitstekende man*. Maar in 't onzijdig geslacht of wanneer zij de werkwoordelijke beteekenis hebben afgelegd, volgen zij de declinatie der adjectieven: *een uitstekend man* (*uitstékend* is hier adjectief), *een kabbelend water*; *het, dit, dat golvend* of *golvende water*; *uw aanvallig kind*, enz.

'T SUBSTANTIEF ALS ATTRIBUUT.

- § 477. De attributieve substantieven staan onmiddellijk voor of achter de substantieven, die zij bepalen: *Oom Karel, Tante Mictje, Krcelis vaar, de vogel specht*, enz.
- § 478. Ook hier geldt de hoofdregel, dat 't attributief substantief in geslacht, getal en naamval met 't bepaalde substantief overeenkomt: *De vogel (Nom.) specht (Nom.) behoort tot de roofdieren. Hij schrijft den vogel (dat.) specht (dat.) deze eigenschappen toe. Hij beschrijft den vogel (acc.) specht (acc.)*.

Uitzonderingen.

- a) Het geslacht verschilt, wanneer 't bepalende woord geen afzonderlijke geslachtsvormen kan aannemen: *Het blocmpje (onz.) vergeet-mij-niet (vrouw.)*.
- b) Het meervoudig getal wordt bij eigennamen niet uitgedrukt: *de Heeren (mv.) Mulder*.
- c) Van de naamvallen maakt alleen de genitief een uitzondering; óf hij wordt omschreven: *Het leven van den vogel specht*, niet: *des vogels spechts*; óf een van beide substantieven blijft onverbogen. Onverbogen blijft:
- a) de eigennaam, als 't attributief substantief in den genitief voorafgaat: *De komst des Heeren Mulder. De macht der republiek Venetië*.
- b) 't attributief substantief, als de eigennaam in den genitief volgt. Dit heeft dan alleen plaats, als deze genitief een volgend substantief bepaalt: *Oudoom Jakobs zakboekje. Keizer Karels hond. Mijn broeder Karels hond*.

OVEREENKOMST DER VOORNAAMWOORDEN MET DE WOORDEN, WAAROP ZIJ TERUGWIJZEN.

§ 479. De voornaamwoorden komen in geslacht en getal (maar niet in naamval) overeen met de woorden, waarop zij terugwijzen. Dienaangaande geldt als hoofdregel:

de persoonlijke en aanwijzende voornaamwoorden richten zich naar 't natuurlijk, de betrekkelijke voornaamwoorden naar 't taalkundig geslacht der woorden, waarop zij betrekking hebben: *Het arme meisje kon niet antwoorden; zij beefde van het hoofd tot de voeten en ik had moeite haar op de been te houden* (BEETS). *Er is een dame in het spel, een jong meisje, dat belang stelt in den jongen de Maete* (dez.). *Wat Grootjen betref, die sprak geen enkel woord* (VAN LENNEP). Alleen bij verkleinwoorden van vrouwelijke eigennamen richt 't betrekkelijk voornaamwoord zich naar 't natuurlijk geslacht: *Koosje, die mij van tijd tot tijd al eens had aangezien* (BEETS). Maar worden daarmede kinderen benoemd, dan geldt de hoofdregel: *Het kleine Truitjen, dat gestorven was voor haar vijfde jaar* (BEETS).

Aann. Soms richt zich ook 't betrekkelijk voornaamwoord naar 't natuurlijk geslacht met verwaarloozing van 't taalkundige: *Er was bij den heer en mevrouw Vernooy een jong meisje gelogeed, een nichtjen, welker naam hij niet kende* (BEETS). *Nu leeft zijn lief zustertjen, die zich wel naar hem schikken moet, in gestadige angsten* (dez.). *De klink van de deur werd weder opgelicht en binnen kwam een vrouwelijk wezen, wier oogen, gelaat en geheele houding de innigste, de hartelijkste deelneming vertoonden* (BEETS). *Zij is op dat tijdstip een meisje, wier ware leeftijd moeilijk te bepalen valt* (HUET).

§ 480. Van 't bezittelijk voornaamwoord is de subjectieve persoon en 't subjectieve geslacht steeds de persoon en 't geslacht des bezitters. Dewijl van dezen alleen 't natuurlijke, niet 't taalkundig geslacht in aanmerking komt, is het dus verkeerd te zeggen: *Zijne Majesteit onderhield zich zeer minzaam met hare* (zeg: zijne) *onderdanen.* — *Ik twijfel niet of Uwe Genade zal thans verlangend zijn eindelijk eens het lot te vernemen dat haar en de haren boven 't hoofd hangt* (VAN LENNEP).

§ 481. De voornaamwoorden *hij, zij, deze* en *die* mogen als onderwerpen van 't koppelwoord in 't onzijdig geslacht gebezigd worden, onverschillig of zij op een persoon of op een zaak slaan: *Het is een man, dit is een vrouw, dat zijn menschen.* — *Het is een bescheiden meisje en zij heeft ondersteuning noodig* (BEETS). Evenzoo 't persoonlijk voornaamwoord als naamwoordelijk gezegde: *Wij zijn het.* — *Het is deze man, dien wij thans aan onze lezers voorstellen* (VAN LENNEP). *Wij zijn het, die het feit ontdekt en belet hebben* (dez.).

§ 482. Soms bezigt men 't onzijdig geslacht van de persoonlijke, betrekkelijke en onbepaalde telwoorden, om 't subject meer onbepaald of algemeen voor te stellen: *'T viel al of vlood, wat vlieden kon* (BILD.). *Alles sluapt nog* (BEETS). *Alles had den moed laten zakken* (VAN LENNEP). *Alwat leeft en braaf is, zingt* (TOLLENS).

BEHEERSCHING.

- § 483. Bepalende woorden drukken hunne betrekking tot de bepaalde uit óf door overeenkomst in vorm óf door 't aannemen van een bijzonderen verbuigingsvorm of naamval.
- § 484. De naamvallen drukken derhalve de betrekkingen der bepalende woorden tot de bepaalde uit. Deze bepalende woorden heeten alsdan van de bepaalde *afhankelijk* of worden, als men zegt, daardoor *beheerscht*.
- § 485. De beheersching is *onmiddellijk*, wanneer aan 't beheerschte woord geen voorzetsel is toegevoegd, waardoor de betrekking nader wordt omschreven. De beheersching is *middellijk*, wanneer zij door middel van voorzetsels tot stand komt.
- § 486. De eenige naamval, waariu geen afhankelijk woord staan kan, is de *Nominatief*.
De Nominatief toch is de naamval van 't onderwerp en van de daarmede in vorm overeenkomende woorden.
- § 487. De *vocatief* kan noch in beteekenis noch in vorm, maar alleen in oneigenlijken zin een naamval worden genoemd.
Aann. In den vocatief stond 't woord van *oudsher* zonder buigingsuitgang, dus in den naakten stamvorm. Immers wordt door den vocatief geen betrekking aangeduid, maar 't woord onafhankelijk van de overige woorden gebruikt, om de daardoor bedoelde zelfstandigheid aan te roepen. Derhalve maakt 't in den vocatief staande woord geen deel uit van den volzin, maar treedt op als tusschenwerpsel.
-

ONMIDDELLIJKE BEHEERSCHING.

LEER DER NAAMVALLEN. NOMINATIEF.

§ 488. De Nominatief drukt de betrekking uit van 't onderwerp tot 't gezegde.

§ 489. Bij de werkwoorden *zijn*, *blijven*, *worden*, *heeten*, *schijnen*, *lijken* staat een dubbele nominatief, t. w. de nominatief van 't onderwerp en die van van 't naamwoordelijk gezegde. Zie de voorb. in § 447.

Aann. 1. In de volkstaal volgt op *zijn* wel eens de accusatief van 't praedicaatsvoornaamwoord: *Je bent hem. Ik ben mezelve niet* (BEETS).

Aann. 2. Daar op *zijn*, *worden*, enz. dezelfde naamval volgt als die voorafgaat, schrijve men *laat mij den schul-dige zijn. Laat mij uw besten vriend blijven*, enz.

ACCUSATIEF.

§ 490. De accusatief geeft een *richting* ergens heen te kennen.

§ 491. In den accusatief staat de naam der zelfstandigheid, waarop zich de werking als lijdend voorwerp richt. (*) Is de nominatief dus de naamval van 't onderwerp, de accusatief is de naamval van 't voorwerp.

§ 492. Transitieve werkwoorden worden dus met een accusatief verbonden, of, gelijk men zich uitdrukt, regeeren een accusatief. In den lijdenden vorm des werkwoords wordt de accusatief van 't voorwerp tot nominatief van 't onderwerp. Alle werkwoorden regeeren in den actieven vorm den accu-

(*) Deze zelfstandigheid kan ook 't *product*, jazelfs 't *doel* der werking zijn; *een huis bouwen; iemand* (= naar iem.) *met een steen werpen*, enz.

satief van 't woord, dat van den passieven vorm 't onderwerp uitmaakt. (Over de uitzonderingen bij den datief).
Men schrijft een brief. Een brief wordt geschreven.

§ 493. Van 't overgroot aantal transitieve werkwoorden noemen wij slechts:

1) alle causatieven: *drenken, wenden, leggen, zetten, leiden, neigen, zoogen, voeren, boeten, vellen*, enz.

2) alle denominatieven, die van adjectieven afgeleid zijn en 't doen aannemen der eigenschap uitdrukken: *witten, sterken, vestigen, krenken*, enz.

3) de met de partikels *be* en *ver* samengestelde werkwoorden, *t zij zij van transitieve of intransitieve werkwoorden, 't zij zij van naamwoorden gevormd zijn. Vergelijk *gaan* en *begaan*, *loopen* en *beloopen*, *kijken* en *bekijken*, *leven* en *beleven*; *verwelkomen*, *vergoeden*, *begunstigen*, *bemannen*, enz.

4) intransitieve werkwoorden worden in de samenstelling met scheidbare of onscheidbare partikels (behalve *ont* en *tegen*) meest transitief: *raken, áánraken; kruipen, dóórkruipen, doorkrúipen, ómkruipen, ópkruipen, óverkruipen*, enz.

§ 494. Intransitieve werkwoorden komen voor met den accusatief van 't substantief,

a) dat in stam of beteekenis met 't werkwoord verwant is en alleen dient, om 't begrip des werkwoords te versterken. Zoodanige substantieven zijn doorgaans met een adjectief verbonden, dat bij gemis van 't substantief als bijwoord zou voorkomen: *duizend dooden sterven; een ellendigen dood sterven = ellendig sterven; een hachelijken strijd strijden. een gevaarlijk spel spelen*, enz. Doch ook andere bepalingen mogen aan 't substantief worden toegevoegd: *den slaap des rechtvaardigen slapen, zijn slag slaan, zijn gang gaan, zijn weetje weten*, enz.

b) dat aangeeft, wat door de werking wordt voortgebracht

(geuit): *geluk ademen, woede snuiven, wraak ademen, vuur blazen, zich een bochel lachen, zich een breuk springen, zich een ongeluk vallen*, enz. Hiertoe behooren de onpersoonlijke: *het regent vonken, het vriest dik ijs, het regent bloemen, het hagelt pijlen. Het sneeuwde groote ideeën* (BEETS).

c) dat gevolgd wordt door een adjectief, om de gesteldheid aan te duiden, waarin 't voorwerp door de handeling komt: *zijn schoenen scheef loopen, zijn oogen blind zien, iemand blond en blauw slaan*, enz. 'T substantief wordt ook door 't wederkeerig voornaamwoord vervangen: *zich moe loopen, zich blind zien, zich gek denken*, enz.

- § 495. Eenige transitieve werkwoorden vereischen de toevoeging van een substantief als bepaling van 't voorwerp en regeeren derhalve een dubbelen accusatief.

Aanm. Men onderscheide deze werkwoorden van dezulke, welke ook zonder die toevoeging een volledig gezegde vormen. *Iemand als een trouw vriend beminnen, achten, prijzen. Iemand als verrader aanklagen, beschuldigen, straffen, veroordeelen, vonnissen*, enz. De tweede accusatief vormt hier een verkorten bijzin. (Zie § 461).

- § 496. Een dubbelen accusatief regeeren de werkwoorden *heeten, noemen, doopen; achten* (houden voor), *vinden* (houden voor), *rekenen; maken; (zich) leekenen, (zich) betoonen*, enz. Voorts *aanstellen, beschouwen, erkennen, uitroepen, doodverven*, waarbij de tweede accusatief, alhoewel door *als* voorafgegaan, niet kan gemist worden.

Aanm. Op *zich aanstellen als* volgt evenals op *zich gedragen als, zich voordoen als*, enz. een nominatief, als onderwerp van den onvolledigen volzin: *Hij stelt zich aan als een gek*, namelijk *zich aanstelt of gedraagt*. Vergelijk hiermede den volzin *hij bloeit als een roos*, namelijk *bloeit*. *Zal ik mij eerstdaags een schildknaap zonder meester bevin-*

den? (VAN LENNEP) *Ik heet u mijnen besten vriend. Ik doop u Pieter Stastok. Ik teeken mij uwen dienstwilligen dienaar. Ik acht dit een hachelijke zaak. Ik heb hem altoos een heel beleefd mensch gevonden* (BEETS.) *Ik reken dat een gevaarlijk spel. De koning maakte hem eersten luitenant. 'T volk riep hen uit als koning. Hij betoont zich een bekwaam regent. Zij doodverfden hem als toekomstig regent. Zijne Majesteit stelde hem aan als oppersten veldheer. Zij beschouwden dit als landverraad. Zij erkenden hem als hoogsten rechter.*

§ 497. Bij de werkwoorden *heeten*, *noemen* en *vinden* (houden voor) kan een infinitief als tweede accusatief voorkomen. *Dát noem ik pochen! Dát heet ik slapen! Dát vind ik woekeren!*

§ 498. Voorts staat een infinitief in de plaats van een tegenwoordig of verleden deelwoord als tweede accusatief bij de werkwoorden *vinden*, *houden* en *hebben*: *Die boer heeft tien koeien op stal staan. Daar hield uw hand mij staan* (BILD.). *Hij heeft hem staan. Ik vond hem in een hoek zitten.* Daarentegen: *Wij vonden de vrouw nog altijd bezwijmd en een kleiner kind kermende op het bed* (VAN LENNEP).

§ 499. Eindelijk staat zulk een accusatief met een infinitief na de werkwoorden *zien*, *hooren*, *voelen*, *doen* en *laten*: *Ik zag den dokter binnegaan* (BEETS). *Hildebrand hoorde degelijke manslaarzen kraken* (dez.). *De kranke voelde zijn einde naderen.* — *De wind deed den stroom naar de vloot toedrijven* (VAN LENNEP). *Ik liet het open bedgordijn vallen* (BEETS). *Zie mijn hand zijn hand omvatten* (BILD.). *Hij voelt zich 't voorhoofd bleeken* (BILD.).

Aann. 1. Is de infinitief transitief, dan moet uit den zin worden opgemaakt, bij welk werkwoord 't voorwerp behoort. Soms ontstaat daardoor dubbelzinnigheid, als b. v. in den volzin: *een zeker kind zag zijn vader op zijn tachtigste*

jaar doopen; immers er blijkt nergens uit, of de vader doopte, dan wel *gedoopt werd*. Meestal echter hangt bij *laten* en *doen* 't voorwerp van den infinitief af: *Alva — besloot — eenige winkeliers te doen vatten en in hun eigen deuren te laten ophangen* (VAN LENNEP). Bij de overige werkwoorden verkieze men, als er dubbelzinnigheid te vreezen is, óf de omzetten in een afhankelijk volzui met *dat*, óf voege er bij, *door* wien de werking verricht wordt. Zeg dus niet *Hannibal zag zijne troepen overwinnen*, maar *Hannibal zag, dat zijne troepen overwonnen*, óf *dat zijne troepen overwonnen werden*, óf *zijne troepen door de vijanden overwinnen*: ook bestaat er geen dubbelzinnigheid, wanneer zoowel 't hoofdwerkwoord als de infinitief een voorwerp hebben: *De veldheer liet zijn lijfwacht de opstandelingen gevangen nemen*.

Aanm. 2. Een dubbelzinnigheid van een anderen aard ontstaat door de gelijkheid van vorm tusschen datief en accusatief, als b. v. *hij liet zijn broer allerlei grofheden zeggen*; *ik liet hem de zaak vertellen*, enz.

§ 500. Na andere dan de bovengenoemde werkwoorden is de accusatief met den infinitief ongepast. Verwerpelijk zijn dus de volgende uitdrukkingen: *Dit tijdstip acht ik nu gekomen te zijn* (VAN DER PALM). *Wie gij zijn moogt, die U Goden waant te zijn, ziet hier ure betekenis* (dez.). *Die Vulpes, wien sommigen bewaerden een weggeloope slaaf te zijn* (VAN LENNEP).

§ 501. Bij cenige werkwoorden kan 't vragend voornaamwoord *wat* en de onbepaalde voornaamwoorden *iets*, *niets*, *veel* (*meer*, *meest*) als tweede accusatief voorkomen. *Dat raakt U niets. Dat baat mij wat! Wat raakt U dat? Wat helpt U dat? Dat helpt U niets, veel*, enz. Deze tweede accusatief is van bijwoordelijken aard.

§ 502. Het plaatselijk begrip *waarheen* of *tot hoever* wordt toegepast op den *afstand*, de *maat*, 't *gewicht*, den *prijs*, den *tijd*. De accusatief drukt dan uit, *tot hoe ver* de afstand, de maat, 't gewicht, de prijs, de tijd zich *uitstrekt*, en wordt dus de naamval der bijwoordelijke bepaling van *afstand*, *maat*, *gewicht*, *prijs* en *tijd*, antwoordende op de vraag, *hoe ver? hoe groot? hoe zwaar? hoe duur? hoe lang? en wanneer? Dit is anderhalve mijl ver. Dit is anderhalven voet lang, breed, dik en hoog. Een frank is nog geen halven gulden waard. Dit pak weegt anderhalven centenaar. De koffie kost zeven en twintig en een halven cent per pond. Het kost hem den hals. Den eersten Januari word ik betaald. Den geheelen zomer was het snikheet. Hij is een halve eeuw oud.*

§ 503. Eindelijk staat de accusatief der bijwoordelijke bepaling bij de adjectieven:

*getroost, gewaar, gewoon en meester,
verschuldigd, veilig, kwijt en bijster.*

Den dood getroost zijn. Iemand of iets gewaar worden. Een hard lot gewoon zijn. De stad meester zijn. Grooten dank verschuldigd zijn. Zijn leven niet veilig zijn. Zijn geld kwijt zijn. 'T spoor bijster zijn. Voorts ter vervanging van den vroegeren genitief bij

*zeker, schuldig, kundig, machtig,
moe, vol zat, bewust, deelachtig,
waardig, waard, gewis, gedachtig.*

Zijn zaak zeker zijn. Veel geld schuldig zijn (schuldig is hier = verplicht te betalen) Een vak kundig zijn. Een taal machtig zijn. Zijn leven moe zijn (moede is hier = afkeerig van). Vol heiligen ijver zijn. Een baantje zat zijn, zich zijn meerderheid bewust zijn. Een belooning waardig zijn. De zaligheid deelachtig worden. Een beter lot waard zijn. Een

hoogen prijs waard zijn. Zijn zaak gewis zijn. Zijn dood gedachtig zijn.

- § 504. In hoogerer stijl bezigt men den accusatief van een substantief, gevolgd door een deelwoord, adjectief of bijwoord, om eene begeleidende omstandigheid der werking te vermelden (*bijwoordelijke accusatief van omstandigheid*): *De heldin der historie verschijnt, het helder voorhoofd met het schoone mopjen beplood, het gele jakjen aan, een hengelmand onder den arm en vroolijkheid en schalkheid in de blauwe oogen* (BEETS).

D A T I E F.

- § 505. De datief is de naamval van den naam der zelfstandigheid, ten aanzien van welke de werking plaats heeft.
- § 506. Deze zelfstandigheid is gewoonlijk de persoon, die niet de werking lijdend ondergaat, maar als gevoelend of handelend wezen daarin is betrokken: *Ik geef U* (datief) *een appel* (accusatief), d. i. *Ik geef den appel* en *gij ontvangt hem*. *Ik zeg U* (datief) *iets*, d. i. *ik zeg iets* en *gij hoort het*. *Dit bevalt U*, d. i. *gij schept daarin behagen*. *Dit lust U*, d. i. *gij gevoelt lust daarin*, enz.
- Eenige werkwoorden veronderstellen dezelfde werking van 't onderwerp en 't verwijderde voorwerp: *Jan ontmoet Piet*, dus *Piet ontmoet Jan*. *Jan gelijkt Piet*, dus *Piet gelijkt Jan*, enz. Andere wederom veronderstellen, dat een werking van 't verwijderd voorwerp aan die van 't onderwerp is voorafgegaan: *Ik gehoorzaam U*, dus *gij hebt mij bevolen*; *ik weiger U* (iets), dus *gij hebt mij (om iets) gevraagd*, enz.

- § 507. Vele transitieve werkwoorden regeeren buiten den accusatief van 't lijdend voorwerp een datief van den naam des persoons, voor wien de werking geschiedt: *iemand iets geven, zeggen, toonen, bevelen, verbieden, opdragen*, enz. In den datief staat dan ook 't wederkeerig voornaamwoord bij *zich iets aanmatigen, verbeelden, voornemen, voorstellen, getroosten*, enz.
- § 508. Eenige transitieve werkwoorden regeeren een accusatief óf van den persoon, óf van de zaak, maar nimmer van beide tegelijk: *Iemand betalen. Een rekening betalen*. Verbindt men beide voorwerpen, dan staat de persoonsnaam in den datief en de zaaknaam in den accusatief, óf de persoonsnaam in den accusatief, terwijl de zaaknaam met een voorzetsel volgt: *Iemand (dat.) de rekening (acc.) betalen. Iemand (acc.) met goud betalen. Iemand (dat.) iets (acc.) verzoeken, smeeken, bidden. Iemand (acc.) om iets verzoeken, bidden, smeeken. Iemand (dat.) iets (acc.) vragen. Iemand (acc.) naar iets vragen. Iemand (dat.) iets (acc.) onderwijzen of leeren. Iemand (acc.) in iets onderwijzen of onderrichten*.

Aann. De reden hiervan is, dat zulke werkwoorden een verschillende beteekenis hebben, naar gelang zij een persoonsnaam of een zaaknaam als voorwerp bij zich hebben. Zoo is *iemand vragen* zooveel als *iemand onderfragen, iets vragen* naar iets onderzoek doen, enz. Vergelijk voorts *iets spreken* en *iemand spreken, iets roepen* en *iemand roepen*. Dat *vergeven*, met den datief des persoons, beteekent vergiffenis schenken, met den accusatief vergiftigen, zij terloops aangemerkt.

- § 509. In 't passief wordt de accusatief van 't voorwerp in den nominatief van 't onderwerp omgezet. Men zegt dus: *ik word betaald, iets wordt betaald, mij wordt iets betaald; ik word daarom verzocht, gebeden, mij wordt dat verzocht, gebeden ik word naar iets gevraagd, mij wordt iets gevraagd; ik*

word in iets onderwezen, onderricht, mij wordt iets onderwezen, onderricht, enz.

Aanm. Van werkwoorden, als *berichten, melden, enz.* welke nooit met een accusatief van een persoonsnaam verbonden worden, kan dan ook de persoonsnaam niet 't onderwerp van 't passief worden: *ik word bericht, gemeld, enz.* is wantaal.

§ 510. Den datief des persoons regeeren de intransitieve werkwoorden:

behagen, bevallen, lusten, smaken, believeen, baten; mishagen, wulgen, smarten, berouwen, verdrieten; behooren, toehooren, ontbreken, mangelen, schelen, falen; dunken, blijken, toeschijnen, schijnen, voorkomen, gelijken,
[*slachten;*

gelukken, mislukken, schaden, gehoorzamen; schikken, vlijen, voegen, betamen, passen, behooren; invallen, heugen, droomen, staan (iemand staan = aankunnen).

Aanm. Dat *gehoorzamen* en *baten* in 't passief als transitieve werkwoorden worden opgevat, blijkt uit § 392.

§ 511. Den datief van den persoonsnaam regeeren de uitdrukkingen *te hulp komen* of *ijlen, ten deel vallen, voor den geest staan, 't hof maken, bijstand bieden, vrij staan, goed staan, slecht staan, afbreuk doen, te pas komen, pijn of zeer doen, dank weten, goed of kwaad doen* en dergelijke. Zoo is *u* in *dit staat u te doen* datief als afhangerende van *staat*, maar in *dit staat u te wachten* accusatief, als afhangerende van *wachten*.

§ 512. Eenige adjectieven behoeven de toevoeging van een substantief in den datief, om een volledig begrip uit te drukken. Zij komen met de in § 510 genoemde werkwoorden overeen. 'T zijn:

welgevallig, aangenaam, lief, welkom;

hatelijk, onaangenaam, vijandig;
eigen, eigenaardig, vreemd;
gelijk, ongelijk, overeenkomstig;
nuttig, voordeelig, nadeelig, dienstig, enz.

- § 513. Niet zelden staat de datief van den persoon, ten wiens behoeve iets geschiedt, bij de werkwoorden, die een verrichting te kennen geven. *Haal mij (voor mij) dat brood. Hak mij die turf. Schrijf mij dien brief, enz.*
- § 514. Voorts staat een datief van den persoon, ten aanzien van wien een eigenschap in zekeren graad wordt aangetroffen, bij de adjectieven, welke verbonden zijn met de bijwoorden *te* of *genoeg*: *Dat is mij te kras. Dat was hem zwaar genoeg.*
- § 515. Eindelijk kunnen de werkwoorden, die geen datief regeren, nogtans met een datief verbonden worden, wanneer deze naamval *een bezit* uitdrukt en dus óf door den genitief van 't substantief óf door een bezittelijk voornaamwoord kan worden vervangen: *Ik sla u den arm (uwen arm) stuk. Ik sla dezen man 't been ('t been dezes mans) stuk. Hij voelt zich 't voorhoofd (zijn voorhoofd) bleeken (BILD.).*
- § 516. In de gemeenzame spreektaal dienen de datieven *mij* of *me* en *jij* of *je*, om de deelneming van den spreker te betuigen of die van den hoorder op te wekken (*ethische datief*): *'T is me een volkje! Een leven van wat ben je me! Zie mij zulk een stijfkop eens aan (VAN LENNEP). Smijt me dien kinkel uit den kring (dez.). Houid gij me daar den mond! blijf gij me daar vandaan! Ruim gij me uw voden weg! bezie me eens zulke pennen! (BILD.)*

GENITIEF.

- § 517. De genitief is de naamval van den naam der zelfstandigheid, van welke iets afkomt of uitgaat.
- § 518. De *genitief van afkomst* wordt gevonden in uitdrukkingen, als: *de kinderen mijner tante. De kinderen Loths. Vondels werken. Mohammeds leer. Mijn ooms gedachten.*
- § 519. 'T begrip van afkomst gaat over dat van bezit, voorzoover 'tgeen van een zelfstandigheid afkomt, gedacht wordt daaraan eigen te zijn of toe te behooren. Genitieven van bezit zijn: *Geef den Keizer wat des Keizers is en Gode wat Gods is. 'T rijk Gods. De boekerij mijns vaders. Mijn ooms rijtuig, enz.*

Aanm. De *s* is als teeken van den genitief zóó algemeen geworden, dat ze aan vrouwelijke substantieven en zelfs aan eenige meervouden gehecht wordt, zoo deze 't bepaalde woord voorafgaan: *Moeders kindje. Armeluis kinderen.*

- § 520. Omgekeerd gaat 't begrip van afkomst over in dat van *scheiding of deeling*. Deze *partitieve of verdeelingsgenitief* is de naamval van:
- a) 't geheel, waarvan een deel genomen wordt;
 - b) de stof, waaruit een zelfstandigheid bestaat;
 - c) de soort, waartoe een zelfstandigheid behoort.
- aa) Voorbeelden van 't geheel, waarvan een deel genomen wordt, zijn: *Twee mijner vrienden. Velen uwer vijanden. De aardigste dezer vertellingen. 'T grootste deel des of dezer legers, enz.*
- bb) Voorbeelden van de stof, waaruit iets bestaat, zijn: *Een bete broods. Een glas wijn. Een somme gelds. Een spanne tijds. Een eind weegs* (overdrachtelijk). Reeds in 't vrouwelijk en in 't meervoud verschilt de genitief niet van

de overige naamvallen: *een pond boter, een schotel erwten*, enz. Vandaar dat ook de mannelijke en onzijdige enkelvoud den genitiefuitgang hebben afgeworpen en thans, evenals de vrouwelijke woorden en de meervouden, een soort van *bijstelling* uitmaken. Deze neemt, gelijk gezegd is, den naamval van 't bepaalde woord aan: *Dit is een glas roode wijn* (nom.). *Wij drinken een glas rooden wijn* (acc.) *Een okschoofd fijne wijn werd verkocht* (nom.). *Men verkocht een okschoofd fijnen wijn* (acc.). Eveneens is dit 't geval met de cc) voorbeelden van de soort, waartoe een zelfstandigheid behoort: *Een menigte menschen. Een uantal krijgslieden.*

Aanm. Een oude verdeelingsgenitief maakt 't woordje *er* uit, waar het ontstaan is uit *der*, genitief meervoud van 't aanwijzend voornaamwoord *die*. Zie § 370.

§ 521. De genitief drukt voorts de *afkomst*, d. i. 't *uitgangspunt* of wel de *aanleiding* van de werking uit. Dientengevolge staat de genitief, doch alleen van de persoonlijke voornaamwoorden, bij de werkwoorden *gedenken, zich herinneren, zich erbarmen, zich ontfermen, zich aantrekken, zich bekommeren* en *zich schamen*: *Wellicht komen zij van tijd tot tijd weder om uwer te gedenken* (BEETS.) *Ik zal mij steeds zijner herinneren. Dit schaap behoort aan dengene, die zich zijner erbarmen zal* (VAN LENNEP). *Uit medelijden trok ik mij uwer aan* (dez.). De accusatief of ook de omschrijving met voorzetsels kan den genitief vervangen: *Bekommer u niet om mij. Ontferm u over hem. Erbarm u over ons*. Regel is dit bij substantieven, enz. *Gedenk aan den lieven William en aan zijn grootmoeder* (BEETS). *Ik wil niet, dat het zich iemand aantrekke, als ik sterf* (dez.).

§ 522. Bij infinitieven of werkwoordelijke afdeidsels, die een werking te kennen geven (als werkwoordelijke stammen of afdeidsels op *ing, st, nis*, enz.) kan een genitief staan

a) om 't *uitgangspunt*, d. i. 't onderwerp der werking aan te wijzen.

b) om de *aanleiding*, d. i. 't doel of 't voorwerp der werking aan te duiden.

De eerste heet dan de *onderwerps-* of *subjectieve genitief*, de tweede de *voorwerps-* of *objectieve genitief*, b. v.: *De verjaring des konings*, subjectieve genitief, omdat de koning verjaart; *de kroning des konings*, objectieve genitief, omdat men den koning kroont of de koning gekroond wordt. Men wachte zich dus voor dubbelzinnigheden, als *de overwinning der Franschen*, enz. ten ware uit den samenhang is op te maken, wat bedoeld wordt.

§ 523. De § 501 genoemde adjectieven regeeren nog den genitief in eenige vanouds gebruikelijke spreekwijzen, de woorden *schuldig* en *moede* zelfs in een bepaalde beteekenis. *Ik ben des doods schuldig* = ik verdien den dood. *Ik ben deze som schuldig* = ik ben verplicht deze som te betalen. *Zwervens moede* = moede ten gevolge van 't zwerven. 'T *zwerven moede* = van 't zwerven afkeerig geworden. Anders voorbeelden zijn: *Der zake zeker. Deskundig* (vergelijk *des gevorderd, des gevraagd*). *Vol zoeten wijns. Zijns levens zat. Hij alleen is uwer, gij zijt zijner waardig* (BEETS). *Was hij nog niet overtuigd, of deze zijner wel indachtig zoude zijn?* (VAN LENNEP) *Zijne nieuwe jachtgezellen waren der streek onkundig* (dez.).

§ 524. De bijwoordelijke genitief *van tijd* of *van omstandigheid* komt voor in uitdrukkingen als *daags, 's zomers, 's winters, dezer dagen, ouder gewoonte, zaliger nagedachtenis*, enz. Zie § 249, vlgg.

§ 525. Eindelijk volgt de genitief van 't persoonlijk voornaamwoord soms op 't tusschenwerpsel *wee*: *Wee onzer, zoo dat waar is!* (BEETS)

§ 526. De omschrijving van den genitief door 't voorzetsel *van* is vooral bij mannelijke en onzijdige enkelvoud en in gebruik, ter vermindering van de vormen op *s*. De genitief *moet* omschreven worden

a) van verzamelwoorden, indien 't bepaalde woord een voornaamwoord of onbepaald telwoord is: *niemand, velen, eenigen, wie van 't leger.*

b) van eigennamen, die op 't bepaalde woord volgen, met uitzondering van enkele bijbelsche uitdrukkingen en 't woord *God*: *Willems verjaardag. De verjaardag van Willem. De dochteren Loths. De arke Noachs. De kinderen Israëls. 'T rijk Gods.*

c) indien 't bepaalde woord in den (al of niet omschreven) genitief staat: *De familiehaat van 't geslacht der natuuronderzoekers* (BEETS). Evenwel met uitzonderingen: *Geen bewijzen der schadelijkheid van de dooden voor de levenden konden hen van hun stuk brengen* (dez.). *Uit aanmerking der bekrompene omstandigheden eener groote familie* (dez.). *De bewijzen der onschuld uwer zuster* (VAN LENNEP).

Aaun. De toepassing van den laatsten regel hangt vooral van de welluidendheid af. Zoo is steeds de herhaling van *des* of *der* te vermijden. *Geen bewijzen der schadelijkheid der dooden voor de levenden, de roem des aanvoerders des legers* en dergelijke zijn én onwelluidend én onduidelijk.

MIDDELIJKE BEHEERSCHING.

§ 527. De middelijke beheersching komt tot stand door voorzetsels. De betrekking van 't bepaalde woord tot 't bepalende wordt door een voorzetsel uitgedrukt. Op dit voorzetsel volgt 't bepalende substantief thans in den tweeden, derden of vierden naamval.

§ 528. In onze hedendaagsche taal regeeren alle voorzetsels den vierden naamval met uitzondering van *te*, dat den datief regeert: *te dezer stede, te uwen huize, te geenen tijde*, enz. Dat oudtijds de voorzetsels ook met een genitief en datief verbonden werden, bewijzen nog uitdrukkingen als: *buitenslands, binnenslands, in aller ijl, van ganscher harte, van goeden huize, bij monde, in koelen bloede, uitermate, mettertijd, inderdaad, na den eten, met dien verstande*, enz.

Aann. Alleen die voorzetsels, welke uit zekere woordkoppelingen bestaan, kunnen ook nu op den genitief regeeren. Met name is dit het geval met *om* — *wille*, 'twelk 't substantief tusschen zich inneemt, en *uithoofde*: *Om mijns broeders wille. Het was mij dien nacht onmogelijk te slapen, uithoofde der hitte* (VAN LENNEP).

§ 529. Niet alleen de eigenlijke, maar ook de van substantieven, adjectieven en deelwoorden afgeleide voorzetsels regeeren den accusatief, als *ondanks, trots, langs, behalve, niettegenstaande, uitgezonderd, behalve, bezijden*, enz. Zoo zegt men: *allen verdronken de kapitein uitgezonderd, óf uitgezonderd den kapitein. Elk was haar macht bewust behalve haar alleen* (VAN LENNEP).

BETEKENIS DER VOORZETSELS.

- § 530. De eigenlijke voorzetsels geven plaatselijke betrekkingen te kennen tusschen twee zelfstandigheden. Door deze plaatselijke betrekkingen ook op den tijd en verder overdrachtelijk toe te passen vloeien de overige beteekenissen dezer rededeelen voort.
- § 531. De plaatselijke betrekking van eene zelfstandigheid tot een andere is van tweeërlei aard: óf zij drukt uitsluitend een beweging uit, óf zij geeft eene andere betrekking te kennen, onverschillig of daarbij rust of beweging plaats heeft.
- § 532. Eenige voorzetsels geven uitsluitend een beweging te kennen. Aldus beteekent *naar* in 't algemeen *een richting ergens heen*; 't tegenovergestelde is *van*, dat een verwijdering uitdrukt. *Tot* geeft te kennen, dat de beweging de grenzen eener zelfstandigheid bereikt, doch niet overschrijdt. Bij *door* verdeelt de beweging een zekere ruimte van 't eene tot 't andere einde. *Over* stelt de beweging *op* of *boven* zekere oppervlakte voor. Ten slotte geeft *uit* een beweging te kennen, waarbij men 't binnenste van een voorwerp verlaat.
- § 533. Als zuivere bepaling van plaats dient *te*. Is de oppervlakte van eenig voorwerp de plaats, waar een ander in rust of beweging verkeert, dan bevindt zich 't laatste *op* 't eerste. Verder beteekenen *boven* de hoogere, *beneden* de lagere plaats, die 't eene voorwerp ten opzichte van 't andere aanneemt. Wordt daarbij 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt, dan bezigt men *onder*. *Voor* geeft de betrekking van de toegekeerde, *achter* die van de afgekeerde zijde tot eenig voorwerp te kennen. Maar 't toegekeerde voorwerp zelve steunt of beweegt zich *tegen* 't andere. *Tusschen* beteekent *van weerszijden*, *in* of *binnen*,

aan *alle* zijden besloten door de uitgebreidheid of de beweging van eenig voorwerp. Dit laatste bevindt, beweegt zich dan óf aan beide zijden óf *om 't* andere. 'T tegenovergestelde van *binnen* is *buiten*, dat derhalve een rust of beweging aan gene zijde van een voorwerp te kennen geeft.

TOEPASSING DER RUIMTEBETREKKINGEN OP DEN TIJD.

§ 534. Daar alle tijdsbetrekkingen als betrekkingen van plaats worden gedacht, bezigt men genoemde voorzetsels ook om den tijd aan te geven.

Alzoo beteekent *te* een bepaald tijdstip, *op* een ruimer tijdsverloop, *binnen* of *in* een tijdkring, *tegen* een naderenden, *bij* een nabijzijnden tijd: *Te zes uur* of *uren*. *Op dien dag*. *Binnen een eeuw*. *In een dag*. *Tegen den nacht*. *Bij vieren*. Een onbepaald punt binnen een tijdruimte drukt *van* uit: *van morgen*, *van nacht*. Een volgorde in den tijd geeft *na*, 't tegenovergestelde *voor*, de gelijktijdigheid *met* te kennen: *Na den middag*. *Voor den avond*. *Met 't aanbreken van den dag*.

Om een toekomstig-verleden tijd aan te geven wordt *over* gebruikt: *Over vier weken*. Rekent men daarentegen van zeker tijdstip af, dan bezigt men *sedert* of *sinds* (welke voorzetsels nooit van plaats gebruikt worden). 'T tegenovergestelde beteekent *tot*, dat ook in de plaatselijke beteekenis de grens aangeeft, die niet overschreden mag worden: *tot morgen*. 'T meest onbepaalde is *om*, zooveel als *ongeveer*, *omstreeks voor* of *na*: *om vijf uur*, *om middernacht*. (Verkeerdelijk zegt men dus *precies om vijf uur*, enz. enz.).

DE VOORZETSELS IN BEPALINGEN.

§ 535. AAN beteekent in de eerste plaats een aanraking. Aldus in uitdrukkingen als *arm aan arm, rug aan rug*, enz. Zooook bij de werkwoorden *raken, voelen, tasten, kloppen, vasthechten* enz. Overdrachtelijk *denken, gedenken, herinneren, gelooven*, enz. Voorts in de zegswijzen *aan 't werk zijn, aan 't schrijven zijn, er aan toe zijn*, enz. Daar nu 't aangeraakte voorwerp maar voor een deel de werking ondergaat, onderscheidt men *een kerk bouwen* en *aan een kerk bouwen, een boek schrijven* en *aan een boek schrijven*, enz. Vandaar staat het ook bij de bepaling van deelen, waarop een hoedanigheid of werking betrekking heeft: *Lam aan een arm, blind aan een oog, aan beide zijden scherp, aan de oogen lijden*, enz. en figuurlijk: *rijk aan geld, arm aan goed, gebrek aan bekwaamheid*, enz. Uit de beteekenis van aanraking vloeit die van onmiddellijke nabijheid voort: *aan den dijk liggen, aan 't vuur zitten* en overdrachtelijk: *dit staat aan u, hieraan is veel gelegen*, enz.

Omgekeerd veronderstelt aanraking vaak beweging. Zoo volgt *aan* soms op de werkwoorden, die een beweging te kennen geven: *aan de deur komen, aan den zolder reiken, aan boord gaan, aan flarden scheuren, aan stukken breken, aan 't muiten slaan, aan den drank gaan*, enz. Daar *aan* alzoo de beweging of *richting* der werking aangeeft, dient het in veel gevallen om den datief te helpen omschrijven.

§ 536. BIJ behoudt de beteekenis *in de nabijheid van* in de uitdrukkingen *zich verdedigen of beklagen bij, iemand aanklagen bij, bij zijn gevoelen blijven, vergelijken bij* (vgl. *met*), *het er bij laten, bij iets niet halen* of *komen, bij* (d. i. ten aanhoore van) *God zweren, iemand bij iets bezweren*, en

voorts aangenaam *bij*, *gehaat bij*, *gezien bij*. De nabijheid eener zaak wordt vereischt, zal deze tot 't een of ander van dienst zijn. Derhalve bezigt men *bij*, om 't middel aan te geven, waarvan men zich bedient: *bij ervaring*, *bij name*, *bij eede*, *bij monde*, *bij voorbeeld*, *bij 't licht*, *bij de wet*, *bij de el*, *bij 't pond*, enz.

§ 537. BOVEN in de beteekenis (*hooger dan*) wordt overdrachtelijk gebezigd bij *uitmunten*, *uitsteken*, *verheffen*, *verkiezen*, waarmede de naam van 't voorwerp verbonden wordt, dat overtroffen of beneden iets anders gesteld wordt. Dus zegt men ook *deugdzaamheid*, *voortreffelijkheid*, *voorkeur boven*, enz. Insgelijks overdrachtelijk in *boven mate*, *boven wensch*, *boven verwachting*, *bovendien*, *boven mijn verstand*, enz.

§ 538. DOOR bezigt men ook van een beweging, die een ruimte gedeeltelijk en in verschillende richtingen doorsnijdt: *door den tuin wandelen*, *door de zaal dansen*. Daar nu 't middel, waarmee men iets verricht, als de ruimte gedacht wordt, welke men moet doorgaan om tot 't doel te geraken, krijgt *door* de beteekenis *door middel van*; evenals men *door de deur* in 't huis gaat, krijgt men *door vlijt* kennis. Vergelijk: *Ik geef u door dezen brief kennis*. *Ik laat u door een bode weten*. *Hierdoor bereik ik mijn doel*. Daar verder 't *middel* als *oorzaak* kan opgevat worden, dient het om den persoon of de zaak, van welke de werking uitgaat, met 't werkwoord in den lijdenden vorm te verbinden: *Dit wordt door mij gedaan*. *Hij wordt door een kogel getroffen*, enz.

§ 539. IN beteekent een rust of beweging binnen de grenzen eener ruimte. Deze ruimtebetrekking wordt ook toegepast op abstracte zelfstandigheden, binnen welker kring een werking of eigenschap gedacht wordt *In armoede leven*. *In angst verkeeren*. *In Gods wil berusten*. *In iets vermaak vinden*, *behagen scheppen*, *zich verblijden* (doch *zich* over *iets* be-

droeven). In een of ander vak *knap*, *bekwaam*, *bedreven*, *ervaren*, *geoefend*, *sterk*, *zwak*, *dom*, *onbekwaam*, enz. zijn. Vandaar staat *in* bij vele bijwoordelijke uitdrukkingen van omstandigheid: *in ernst*, *in toorn*, *in haast*, *in vertrouwen*, *in schijn*, *in waarheid*, *in 't geheim*, *in 't openbaar*, enz. Eindelijk dient het om de stof aan te duiden, binnen of in welke iets als bestaande gedacht wordt: *honderd gulden in goud* (aan goud betreft de waarde), *een som in zilver betalen*. Ten tweede beteekent *in* een beweging, die de grenzen van een ruimte binnendringt: *In huis gaan*. *In den kring treden*. Deze verwisseling van plaats wordt overdrachtelijk opgevat als verandering in 't algemeen: van daar staat *in* bij de werkwoorden *veranderen*, *overgaan*, *verkeeren*, *deelen*, *verdeelen*, *oplossen*, *scheiden*, *splitsen*, enz.

§ 540. *MET* drukt in 't algemeen een verbinding uit hetzij in vriendschappelijken hetzij in vijandigen zin. De toegevoegde bepaling beteekent een persoon of zaak, die in de werking betrokken is. Vergelijk *bij iemand eten* en *met iemand eten*. Derhalve staat *met* bij de werkwoorden

a) *omgaan*, *handelen*, *spreken*, *overeenkomen*, *afspreken*, *zich bemoeien*, *zich verzoenen*, enz.

b) *strijden*, *vechten*, *kampen*, *oorlogen*, *voorstelen*, *twisten*, *wedden*, enz. Zie *tegen*.

bij de adjectieven: *verwant*, *bevriend*, *bekend*, *vertrouwd*, *gemeenzaam*, enz. Verder wordt bij de werkwoorden *beginnen*, *aanvangen*, *voortgaan*, *ophouden* en *eindigen* dit voorzetsel gebezigd voor den naam der werking, waarmede 't onderwerp in verbinding wordt gedacht. Evenzoo staat *met* bij *lachen*, *spotten*, *schertsen*, *gekscheren*, *beguan zijn*, *medelijden hebben* voor den naam van den persoon of de zaak, die tot de werking aanleiding geeft en als zoodanig tot 't onderwerp in betrekking staat. Voorts staat *met* voor den naam der zaak

a) welke iemand of iets eigen is: *een man met een helder oordeel, een stad met honderd poorten, een huis met een tuin*; enz.

b) welke 't middel of werktuig is, waarvan men zich bedient: *met de hand aanraken, met open ooren hooren, met de bijl bewerken, met een mes doorsnijden*, enz. Eindelijk vormt het bijwoordelijke uitdrukkingen, welke de begeleidende omstandigheden der werking beteekenen: *met kracht, met ijver, met alle macht, met genoeg, met lust, met tegenzin*, enz.

§ 541. NAAR beteekent een richting in 't algemeen, zoowel bij beweging, als anderszins: *naar huis gaan, naar 't Noorden zien, zich naar 't Oosten wenden of keeren*. En figuurlijk: *naar iets streven, haken, halsreiken, begeeren, verlangen, wenschen, vragen, zoeken, wachten, luisteren*, enz.

§ 542. NA is 't grondwoord, waarvan *naar* de vergrootende trap is. Oorspronkelijk (en nog als bijwoord) beteekent het *nabij*. Bevind ik mij nu *nabij* een voorwerp, dat ik nog niet bereikt heb, dan staat dit *voor* mij, ik ben er *achter*. Aldus drukt *na* de volgorde uit, zoowel eigenlijk als figuurlijk (vergelijk Fransch *près* en *après*): *Na iemand optreden, verschijnen*, enz. Zoo onderscheidt men *naar de kerk* en *na de kerk*. Maar in den zin van *volgens*, d. i. *overeenkomstig met*, schrijft men thans *naar*: *naar zijn geweten, naar mijn gevoelen, naar gewoonte*; in deze beteekenis volgt het op de werkwoorden *smaken, rieken, zwemen, aarden*, enz. Zoo zegt men ook *sterk naar den geest, zwak naar 't lichaam*, d. i. *volgens* of *ten opzichte van den geest, 't lichaam*.

§ 543. OM drukt een kringvormige beweging of uitgebreidheid uit: *een reis om de wereld, om den haard zitten, iemand om den hals vallen (omhelzen)*. Wordt het versterkt door

rond, dan is de kring *geheel* gesloten: *rondom de tafel zitten, loopen, dansen, enz.*

In de figuurlijke opvatting van deze betrekking van plaats beteekent *om*:

a) een *verlies*: *om het leven komen (omkomen), om het leven brengen (ombrengen)*. De bezitter verlaat, d. i. behoudt niet langer zijn eigendom, als hij in den omtrek daarvan geplaatst wordt.

b) een *doel*, 't omgekeerde van de vorige beteekenis. Ten einde iets te erlangen, beweegt men zich in den omtrek daarvan: *om iets moeite doen, strijden, vechten, spelen, verzoeken, bidden, enz.* Evenzoo *om te* met den infinitief. Voorts kan 't doel worden opgevat als

c) de *oorzaak* of *aanleiding* der werking: *iemand om iets prijzen; om iets jammeren, treuren, klagen, lachen, blij zijn, zich bekommeren, zich bekreunen. Hierom, daarom = derhalve.* Eindelijk beteekent het

d) een *ruil* of *verwisseling*, welke in de werkelijkheid plaats heeft, wanneer twee voorwerpen zich *om* elkander bewegen: *oog om oog, tand om tand, leven om leven, weinig of veel om iets geven.*

544. ONDER wijzigt vaak zijne beteekenis *lager dan* in hier voege,

a) dat 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt wordt: *onder water staan, onder een deken slapen.* Figuurlijk wordt het gebruikt in uitdrukkingen als *onder het masker van, onder den schijn van, onder voorwendsel van, onder de hand* (d. i. heimelijk), *onder vier oogen.* Voorts beteekent het afhankelijkheid, onderdanigheid in *onder iemand zitten of staan, onder Prins Willem, onder den invloed van.* Een minder zijn in graad, waarde drukt *beneden* uit: *beneden alle kritiek, beneden de waarde, beneden dit cijfer; doch bij getallen staat: onder: onder de honderd man, on-*

der de veertig gulden, *onder* (of *beneden*) de tien jaar, enz. Bij een korter of langer tijdsverloop in 't algemeen is *onder* zooveel als *gedurende*: *onder de preck*, *onder een plasregen*, *onder het (den) eten*, *onder het lezen*.

b) dat 't lagere voorwerp door 't hoogere bedekt en tevens omgeven wordt: *onder den Italiaanschen hemel*. Hieruit ontwikkelt zich de beteekenis *te midden van*: *onder vrienden*, *onder eenigen uitmunten*, *schitteren*, *uitkomen*, *uitkiezen*; en na de superlatieven: *de beste onder hen*. Verder: *mengen onder*, *roeren onder*; vandaar de uitdrukking *onder elkander* d. i. *dooreen*; *onder anderen* d. i. *vermengd met andere zaken*, enz.

§ 545. OP beteekent *boven* en tegelijk gesteund door (een of ander voorwerp): *op een stoel zitten*, *op zijn beenen*, *op zijn hoofd staan*. Ook figuurlijk *iemand op de handen dragen*, *iets op 't hart hebben*, *dat rust op u*, *op een grooten voet leven*, *op een goeden voet met iemand staan*, *op staanden voet*, *op die voorwaarde*, enz. In dezen zin staat *op* na de werkwoorden *steunen*, *vertrouwen*, *zich verheffen*, *zich beroemen*, *pochen*, *snoeven*, *stoffen*, *hopen*, *zich beroepen*, *rekenen*, *staat maken*, en bij de adjectieven *trotsch*, *prat*, *ijdel*, *gesteld*, *stout*. Deze beteekenis wordt algemeener in de uitdrukkingen *op 't land leven*, *op de beurs*, *op zijn kamer*, *op 't stadhuis*, *op straat*, *op school*, in welke het voor den naam der plaats staat, waar men vertoeft. Zij wordt figuurlijk toegepast op toestanden en verrichtingen: *op reis*, *op marsch*, *op de jacht*, *op een bal*, *op zijn hoede zijn*, *op sterren liggen*, enz.

Bij werkwoorden van beweging staat *op* om de richting naar 't toppunt of de oppervlakte van iets aan te wijzen: *op een stoel springen*, *op een ladder klimmen*, *op zijn neus vallen*, *op den grond tuimelen*, *op katoen drukken*;

en figuurlijk *op vrije voeten stellen, iets op zich nemen, enz.* Hieruit ontwikkelt zich de beteekenis van *richting naar 't doel: op iets of iemand doelen, mikken, zien, losgaan, afkomen, schieten* en figuurlijk: *het gemunt hebben, vloeken, toornig zijn, schelden, zinspelen, achtgeven, passen, verlieven, en bij de adjectieven boos, toornig, verbitterd, verstoord, kwaad, nijdig, verzot, verliefd, gek, mal, dol, belust, graag, tuk, enz.* Voorts bij handelingen, die men op 't oog heeft: *op reis gaan, op de vlucht gaan of zich begeven, op avontuur uitgaan, iemand op de proef stellen, enz.* Of om de strekking der handeling uit te drukken: *op iemands gezondheid drinken, iemand op een kopje thee verzoeken, op zijn vak reizen, zich op genade of ongenade overgeven, zich op iets voorbereiden, op dood of leven vechten, op goed geluk, enz.* Aldus ontwikkelt zich de beteekenis *betreffende, aangaande: op mijn woord, op mijn eer.*

Daar men nu 't doel, waarheen men zich beweegt, ook gedacht kan worden te *volgen*, ontwikkelt zich uit de tweede beteekenis een derde, die de *volgorde* uitdrukt, zoowel van tijd als plaats: *Op regen volgt zonnenschijn. Slag op slag, op (d. i. na) den eersten oogopslag, op 't eerste teeken, op iets antwoorden.* Zoo is *daarop* = daarna. De figuurlijke beteekenis is dan *volgens, overeenkomstig: op hooger bevel, op vereerend verlangen, op verzoek van, op die wijze, op zijn Hollandsch, op zijn liefst zijn.*

§ 546. OVER beteekent een beweging hetzij boven hetzij op de oppervlakte van een voorwerp. In 't eerste geval strekt zich de beweging verder dan 't voorwerp uit: *over een stok springen, over een sloot springen, over een steen struikelen, over de kling halen, over Parijs naar Londen, en figuurlijk over (d. i. meer dan) de honderd gulden.* In 't laatste geval beperkt zich de beweging tot de grenzen der oppervlakte:

over een brug loopen, over den vloer kruipen, of strekt zich op deze uit: *'t water liep over de vlakke, een kleed over de tafel spreiden, overal*; figuurlijk: *den zegen uitspreken over iemand, de heilige geest kwam over hen, over iemand heerschen, gebieden, waken*; zoo ook bij werkingen des geestes: *over iets denken, spreken, oordeelen, zich onderhouden, be-raadslagen, strijden, schrijven, treuren, zich ergeren, zich bedroeven, zich verblijden, zich verheugen, zich verbazen, zich verwonderen, zich schamen*, en bij de adjectieven *treurig, vroolijk, boos, ongeduldig, tevreden*, enz.

Somtijds heeft *over* de beteekenis van *tegenover*: *over de brug, schuins over ons*.

§ 547. *TE* drukt thans alleen een rust op een plaats uit. Alsdan staat het bij voorkeur voor namen van steden, dorpen, enz. *te Rome, te Cannes*, of in vaste uitdrukkingen: *te water, te zee, te land, te paard, te voet, ter been, ten mijnent, ten onzent, ten huize, ten hove, te bed liggen, ter zijde, ter rechter hand, te moede, te vrede, ten eerste, ten deele*. In eenige uitdrukkingen geeft het ook 't doel of de strekking eener beweging te kennen: *ten Noorden, ter schole, ter kerke gaan, te velds trekken, ter markt of te sloop gaan, te voet vallen, te bed brengen, ten grave dalen, te gronde gaan, te niet doen, te hulp komen, iets ter harte nemen, te gelde maken, ten einde brengen, te uwer verjaring, te mijner eere, te leen*, enz.

§ 548. *TOT* geeft een beweging te kennen, die 't doel bereikt zonder verder te gaan: *tot iemand gaan, komen; van huis tot huis, van deur tot deur, van mond tot mond*; figuurlijk: *van 't begin tot 't eind, van haver tot gort, lot stand brengen; tot iemand spreken, zich richten, zich keeren, in verhouding staan, vervallen, behooren*, enz. Evenals *te* drukt het 't doel of de strekking der werking uit: *tot uw best, tot*

uw *genoegen*; en staat dus bij de werkwoorden *strekken*, *dieneu*, *deugen*, *aansporen*, *opwekken*, *verleiden*, *overreden*, *witnoodigen*, *dwingen* en bij de adjectieven *geschikt*, *bekwaam*, *geneigd*, enz. De strekking der werking kan ook als gevolg worden opgevat; dus zegt men *tot iets maken*, *opgroeien*, *geraken*, *kieszen*, *benoemen*, *aanstellen*, *bevorderen*, enz.

§ 549. TUSSCHEN wil zeggen *van weerszijden besloten door of te midden van* twee zaken, en heeft dus een beperkter beteekenis dan *onder*. Figuurlijk komt dit voorzetsel voor in de uitdrukking *tusschen koop en vrees zweven* en in 't algemeen daar, waar de wederzijdsche betrekking van twee zelfstandigheden tot elkander wordt uitgedrukt: *een onderscheid tusschen twee dingen of begrippen*; *een gevecht, strijd, kamp, twist, vrede tusschen twee partijen*; *zich mengen tusschen (onder van meer dan twee)*; *er bestaat niets tusschen ons*.

Aanm. Ook wanneer meer dan twee zelfstandigheden genoemd worden, wordt *tusschen* gebruikt, maar alleen wanneer deze in tweeën gedeeld of ter weerszijden van 't besloten voorwerp worden gedacht: *tusschen de vingers houden*, enz.

§ 550. UIT geeft evenals *van* een beweging te kennen, waarbij men de grenzen van een voorwerp verlaat, doch met de bijbeteekenis, dat die beweging in 't binnenste van 't voorwerp ontstaan is. Die *uit* een voorwerp komt, was er *in* en komt er *buiten*. Verdere toepassing: *uit een glas drinken*; *uit 't veld geslagen zijn*; *voor iemand uit den weg gaan*; *een uit velen*; enz. figuurlijk: *zich iets uit 't hoofd zetten*, *iets uit het oog verliezen*, enz. Zoook bij toestanden: *iemand uit den droom helpen*, *uit den slaap wekken*, *uit een gevaar redden*, *uit den nood helpen*, *uit de mode zijn*.

Voorts beteekent het

a) den oorsprong: *uit een of ander geslacht zijn*; *uit brave*

ouders geboren zijn; vervaardigen, scheppen, maken, voortvloeien, ontstaan, bestaan uit, enz.

b) de beweegreden, welke in iemand gezocht moet worden, en zich door een werking naar buiten openbaart (*wegens* wordt gebruikt, om een invloed van buiten uit te drukken): *uit zwakheid, uit angst, uit hartelijkheid.*

c) den grond, die 't uitgangspunt is van een gevoelen, redeneering, enz.: *uit ervaring weten, blijken; zien uit; bewijzen, staven uit.*

§ 551. **TEGEN** drukt een beweging uit naar een voorwerp, maar met de bijbeteekenis, dat dit weerstand biedt of daaraan weerstand wordt geboden (Hd. *wider*): *tegen den muur loopen, zich tegen een steen stooten, tegen den stroom zwemmen, zich tegen iets verzetten, enz.* Daar persoonlijke tegenstand als vijandschap wordt opgevat, krijgt *tegen* een vijandelijke beteekenis in *tegen den vijand oprukken, tegen iemand strijden, vechten, kampen, worstelen*; en figuurlijk: *schelden, vloeken, razen, uitvaren*; voorts bij de adjectieven *barsch, onbeleeft, onbeschoft, ruw, onvriendelijk, wreed, lomp, enz.* Zoo beteekent *tegen* in strijd met, in uitdrukkingen als: *tegen de wet, tegen zijn geweten, tegen wil en dank, tegen zijn verwachting.* Voorts staat *tegen* bij de werkwoorden *ruilen, wisselen, opwegen, enz.*, omdat men bij die handelingen 't eene voorwerp tegenover 't andere stelt, dat daaraan gelijk is. Vandaar 't zelfde voorzetsel bij de adjectieven: *opgewassen, bestand, enz.* — De beweging ergens heen wordt ook opgevat als de richting, waarheen zich een in rust verkeerend voorwerp uitstrekt: *tegen 't noorden gewend, tegen 't zuiden gericht, tegen 't oosten gekoord, enz.* Helt een rustend voorwerp naar een ander over, dan bezigt men *tegen* om uit te drukken, dat dit laatste aan 't eerste weerstand biedt en dus tot steun verstrekt: *tegen een muur leunen, steunen, rusten, nze.*

§ 552. JEGENS is met *tegen* in oorsprong en beteekenis een; de grondbeteekenis is dus *richting ergens heen*. In de hedendaagsche taal komt het alleen overdrachtelijk voor na de namen van handelingen of neigingen aangaande een persoon, en zulks uitsluitend in vriendschappelijken zin (Hgd. *gegen*): *liefde, achting, eerbied, teederheid, plichtsvervulling jegens iemand; lief, aardig, goed, vriendelijk, heusch jegens iemand*, enz.

§ 553. VAN geeft een beweging te kennen, waarbij men de grenzen van een voorwerp verlaat: *van huis komen, van het paard vallen, van stapel loopen, zich scheiden van iemand, de oogen van iets afwenden; van huis tot huis, van mond tot mond; van verre, van achteren, van voren; figuurlijk: 't gaat hem goed van de hand*, enz.

Voorts beteekent het

a) een scheiding in goeden en kwaden zin: *afrekken, afnemen, afscheiden, afzien, bevrijden, verlossen, redden, berooven, zuiveren, reinigen van; los, rein, afkeerig, wars van*, enz. Zoook ter omschrijving van den partitieven genitief: *twee van mijn vrienden, velen van mijn vijanden*.

b) den oorsprong, de afkomst: *been van mijn been, vleesch van mijn vleesch, een stuk van een koek, een brief van mijn broer*. Zoook ter omschrijving van den genitief van afkomst en bezit: *de zonen van Jakob, een paard van mijn vader*, enz.

c) de stof, waaruit iets vervaardigd is: *een ring van goud, een tafel van hout*; in oneigenlijken zin: *een beest van een negerin (BEETS), een duivel van een vent (VAN LENNEP); een man van eer, van karakter; een zaak van gewicht; een lief patroontjen van een kraagjen (BEETS)*, enz. Eveneens voor de onderdeelen, waaruit een geheel bestaat: *een boekerij van honderd banden, een stuk land van tien vierkante el*, enz.

d) 't uitgangspunt eener werking: *van iets hooren, verne-*

men, droomen, gelooven, denken, vertellen, spreken, zeggen, enz. Het uitgangspunt der werking wordt voorts opgevat *α)* als oorzaak: *van honger sterven, van koude beven, van inspanning hijgen, van ellende omkomen, enz.* Zooook bij den lijdenden vorm des werkwoords: *gehoond worden van iemand, enz.* en bij adjectieven: *moede, mat, ziek, zat van iets; bleek van woede, rood van schaamte, enz.* *β)* als middel: *van den wind leven.*

e) Eindelijk staat het bij adjectieven en werkwoorden voor den naam der zaak, waaruit zich de gemelde eigenschap of werking openbaart en waartoe zij zich tevens bepaalt: *schoon van gelaat, goed van hart, groot van persoon, klein van gestalte; iemand van persoon, van aanzien kennen, enz.*

§ 554. VOOR (Hd. *vor*) geeft de betrekking van de toegekeerde zijde van een voorwerp tot een ander te kennen: *een boom voor de deur.* Wil men uitdrukken, dat beide voorwerpen naar elkaar toegekeerd zijn, dan bezigt men *tegenover*: *een huis tegenover 't onze; tegenover iemand zitten.* Figuurlijk toegepast staat *voor* in de uitdrukkingen: *God voor oogen hebben, voor de deur staan, voor de hand liggen.* Op personen toegepast, krijgt het de beteekenis *in tegenwoordigheid van*: *voor 't gerecht verklaren, voor iemand den hoed afnemen; voor een vergadering spreken; voor God en menschen schuldig; voor iemand verstommen.* Uit dit laatste voorbeeld blijkt, dat de aanwezigheid van een persoon of zaak bij iemand zekere gewaarwording of werking veroorzaakt; van dezen aard zijn de uitdrukkingen *voor iemand beven, sidderen, schrikken, bang zijn, zich schamen, vluchten, wegloopen, zich verbergen, zich hoeden, zich in acht nemen, zich beveiligen; iemand voor iets waarschuwen.*

§ 555. VOOR (Hd. *für*) 't zelfde voorzetsel als 't voorafgaande, en dus niet in grondbeteekenis, maar alleen in de figuur-

lijke toepassing verschillende. Hoe geleidelijk de beteekenis *ten voordeele* of *ten behoeve* van zich uit de grondbeteekenis laat afleiden, blijkt uit de voorbeelden *voor iemand strijden*, *zich voor iemand in de bres stellen*; immers men plaatst zich vóór iemand om hem te beschermen. Hiertoe behooren ook de uitdrukkingen *voor iemand zijn* of *zich verklaren*; voorts de omschrijving van den datief na *goed*, *voordeelig*, *nuttig*, *schaadelijk*, *bestemd*, *geschikt*; alsmede na *te* en *genoeg*: *dat is mij* of *voor mij te duur* of *duur genoeg*. Vandaar gebruikt men *voor* ter vermelding van 't *doel* of de *strekking* van iets: *een middel voor* (of *tegen*) *de koorts*, *vergif voor rotten*, *een doos voor zijn hoed*, *een trommel voor zijn effekten koopen*; *voorraad voor een maand*, *een boek voor de jeugd*; *voor iemands welzijn waken*, *zorgen*, *zwoegen*; *gevoel hebben voor 't schoone*; *vriendschap*, *achting*, *liefde voor iemand hebben* of *koesteren*, enz. Bepaalt zich de *strekking* eener werking of eigenschap tot een enkel onderdeel van iets, dan komt de genoemde werking of eigenschap alleen hiervoor in aanmerking; zoo krijgt *voor* de beperkende beteekenis *ten opzichte van*: *voor zijn leeftijd is hij een kras man*; *voor een jong meisje is ze wat dik*; *ik voor mij*; voorts in de bijwoordelijke uitdrukkingen: *voor een keer*, *voor heden*, *voor altijd*, enz.

'T begrip *ten voordeele van* gaat over in de beteekenis *in de plaats van*; immers wanneer ik *voor* een ander wat doe, behoeft deze het niet te verrichten. Aldus zijn te verklaren de uitdrukkingen: *voor iemand in dienst treden*, *'t een voor 't ander kiezen* of *ruilen*, *water voor wijn drinken*, *stank voor dank krijgen*, *eens voor altijd*, enz. De beteekenis *in de plaats van* opgevat als *in ruil van* doet *voor* bezigen bij de bepaling van den *prijs* of 't *loon*: *iets voor zijn geld koopen*, *voor een hoog loon dienen*, *iets voor geld en*

goede woorden gedaan krijgen, voor een appel en een ei weggeven; alsmede voor den naam der zaak, in de plaats van welke men zekeren prijs of zeker loon (belooning zoowel als straf) krijgt: *geld voor zijn waren krijgen*; en figuurlijk: *lof, dank, roem, eer voor iets inoogsten; iemand voor iets bestraffen, prijzen, berispen; voor zijn misstappen boeten, enz.* Daar dingen, die met elkaar geruild kunnen worden, in waarde gelijk zijn, krijgt *voor* de figuurlijke beteekenis *gelijkstaande met*: *iemand voor den gek houden, iets voor waar houden of aannemen, iemand voor een ander aanzien, zich voor iets uitgeven, voor iets gelden, enz.* In deze beteekenis is het zinverwant met 't voegwoord *als*: *iets voor of als ernst opnemen; iemand voor of als zijn meerdere erkennen, enz.*

DE AFBANKELIJKE INFINITIEF.

§ 556. De verhouding van den infinitief, die van een voorafgaand werkwoord of naamwoord afhangt, wordt door voorzetsels uitgedrukt.

§ 557. Het voorzetsel *te* voor den infinitief geeft in 't algemeen een richting, een strekking te kennen en komt dus voor: A) na transitieve werkwoorden, wanneer de infinitief 't lijdend voorwerp uitmaakt, waarop zich de werking richt. De infinitief komt dan met een substantief in den accusatief overeen: *hij beloofde te zwijgen* of stilzwijgendheid. *Hij zwoer mij te zullen gehoorzamen* of gehoorzaamheid. Maar niet altijd laat 't taalgebruik deze omzetting toe.

Zulke transitieve werkwoorden zijn: *maenen, wanen, gelooven, vergeten, weten, begeeren, wenschen, verlangen, hopen, vreezen, trachten, pogen, beproeven, zoeken, vermogen, behoeven, dienen, plegen, beginnen, gelasten, gelieven, eischen.* B) na intransitieve en reflexieve werkwoorden en naamwoorden, waarvan de infinitief een bepaling uitmaakt; *het bewustzijn eerlijk gehandeld te hebben. Hij had langen tijd den naam gehad een schoon man te zijn* (VAN LENNEP). *Ik ben gereed te beginnen* (dez.). *(Zij) zijn bereid alles voor de goede zaak te wagen* (dez.). *Hij was gewoon in persoon versche zalm te koop* (BEETS). *Ik sta versted hier iemand aan te treffen* (VAN LENNEP). *Hij stond verbaasd iemand in de voorkamer te ontmoeten* (BEETS). *Ik verheug mij hem te leeren kennen* (VAN LENNEP). Zoodanige werkwoorden zijn *zich verheugen, zich bedroeven, zich verbazen, zich beroemen, zich schamen, zich vleien, zich haasten, ophouden* en

soortgelijke, alsmede de werkwoorden *staan, zitten, liggen* en *loopen*, wanneer de infinitief de bezigheid vermeldt, die gedurende de werking plaats heeft: *Hij liep te zingen of zingende. Ik zit hier maar Zigaartjes te rooken aan 't roer* (BEETS). *Gij staat daar om die aardigheden te lachen* (VAN LENNEP).

C) na *zijn, hebben, staan, vallen*, om de mogelijkheid of noodzakelijkheid der werking, die door den infinitief wordt uitgedrukt, te kennen te geven: *dit is niet te lezen* = kan niet gelezen worden; *hij is te prijzen* = hij moet geprezen worden. *Wat hebt gij ten behoeve uwer pupil te vertellen?* (VAN LENNEP) *Wat men heeft aangemerkt, valt niet te betwisten* (dez.).

Aanm. De infinitief, aldus aangewend, gaat menigmaal als attriboot 't substantief vooraf, doch is dan voor geen verbuiging vatbaar: *de te verwachten gasten; de te lezen boeken; de te beoordeelen werken.*

D) wanneer de infinitief de appositie uitmaakt van een plaatsvervangend voornaamwoord of voornaamwoordelijk bijwoord: *Het is zeker onaangenaam te moeten wachten* (VAN LENNEP). *Wij zullen intusschen er op bedacht moeten zijn dubbele voorzorg te bezigen* (VAN LENNEP). *Hij achtte het een dwaasheid zich thans op weg te begeven en een vijand na te jagen* (VAN LENNEP). *De Romeinen zouden er geen zonde in zien mij met huis en have te verbranden* (VAN LENNEP).

Aanm. Verkeerdelijk bezigen eenigen om te als appositie van het: *het kostte hem zwaar om aan zijn geliefkoosde uitspanningen vaarwel te zeggen* (VAN LENNEP). *Het is halsbrekens werk om zich daar af te laten vallen* (dez.). *Het aardigst was om de dansjurken onzer zusters te zien strijken* (HUET). Meer gebruikelijk is zulks bij de appositie der voornaamwoordelijke bijwoorden: *Wij gingen er dus op uit om een*

schuitje te huren (BEETS). *Men sprak er nu over, om hem binnen Medemblik te belegeren* (VAN LENNEP). *Gewis zou hij er zijn belang bij vinden, om zijn best te doen* (dez.). *Vooraf had de oudste er zijn zinnen op gezet, om daarvan eens recht op zijn gemak te snoepen* (dez.).

§ 558. Zonder te volgt de infinitief:

A) op eenige werkwoorden, welke alleen staande een onvolledig gezegde vormen en met den infinitief als 't ware één begrip uitmaken. Dit zijn *durven, moeten, mogen, willen, kunnen, zullen, heeten* en *blijven*. *Hij durft de waarheid niet zeggen. Hij moet gestraft worden. Dat heet de stoutheid ten top drijven* (VAN LENNEP). *Dat heet zijn kunst verstaan* (STARING). *Dat heet peueren* (BEETS). *Zult gij het mij heeten liegen?* (VAN LENNEP) *Blijft heden den dag bij mij doorbrengen* (dez.). *De schuit zat vast en bleef vastzitten* (BEETS).

Aanm. *Heeten* beteekent ook *bevelen* en wordt dan door een infinitief met *te* gevolgd: *Hij heette mij terstond te gaan zitten* (BEETS).

B) op de werkwoorden *komen, gaan* en *loopen* om 't doel der beweging uit te drukken. *Willem ga mama opzoeken. Weldra kwam er ook waarlijk iemand de trap oploopen* (BEETS). *Dat loop ik gauw aan vader vertellen* (VAN LENNEP). Maar *komen* in den zin van *geraken tot* neemt *te* achter zich: *hij kwam te overlijden, ik kom te weten. Zoals gij zult komen te hooren* (VAN LENNEP). Evenzoo *loopen* in de § 557 vermelde beteekenis. C) in den zoogenaamden *accusatief met den infinitief*: *op zien, hooren, voelen, doen, laten, leeren, helpen, vinden en hebben*: *Hij hielp haar op 't bostonkaartje kijken* (BEETS).

Aanm. Op *komen* volgt niet zelden een verleden deelwoord van een werkwoord van beweging: *De charmante kwam nog eens aangedraafd* (BEETS).

§ 559. De verhouding van werkwoorden en naamwoorden tot den infinitief kan nog door andere voorzetsels worden uitgedrukt. Deze plaatsen zich alsdan voor *te*, waarvan zij de beteekenis nader omschrijven. Het zijn *van*, *met* en *om*: *Hij vleide zich nu met het aangename vooruitzicht van een goede nachtrust te genieten* (VAN LENNEP). *Beiden waren recht verheugd en gelukkig van zich weder te zamen te vinden* (VAN LENNEP). *De bewustheid van aan de waarheid ontrouw te zijn* (V. D. PALM). *De gewoonte van in het heiligdom te begraven* (BEETS). *Gij zijt meesteres van te handelen, zooals gij begeert* (VAN LENNEP). *Wen u de slechte gewoonte af van de menschen in de reden te vallen* (dez.). *Hij heeft den roem van een wakker veldoverste te zijn* (dez.). *(Hij) was juist bezig met te overleggen wat hem nu te doen stond* (dez.). *Het is geene zaak te beginnen met hen tot vijanden te krijgen* (dez.). *Gij zult mij zeer verplichten met er heen te gaan* (dez.). *Zij pijnigde zich met te willen bespeuren, hoe deze overeenkomst desnoods door te drijven zoude zijn* (BEETS). *Hij vergenoegde zich met een knorrig gezicht te zetten* (VAN LENNEP). *Zij had minder gewaagd met de Domkerk in brand te steken, dan met u de minste belediging aan te doen* (dez.). *Het is hun niet om waarheid te doen, maar om den roem te bejagen van iets nieuws en zonderlings te hebben uitgevonden* (VAN DER PALM). *Hij verzocht om ontslagen te worden.*

Aanm. Men onderscheidt *beginnen met te* van *beginnen te*. Op 't eerste volgt de handeling, waarop men andere doet volgen, op 't tweede die, waartoe men zich zet: *Zoo men mij beschuldigde met de klokken van O. L. Vrouwekerk te zijn weggelopen, zou ik beginnen met op de vlucht te gaan* (VAN LENNEP).

560. 'T gebruik van *om te* is niet bepaald tot die gevallen

waarin de betrekking tot 't afhankelijke woord slechts door *om* kan worden uitgedrukt. Het staat in 't algemeen na werkwoorden en naamwoorden, om de strekking der werking of eigenschap aan te duiden en de voorzetsels *tot*, *naar*, *op*, *voor* en *aan* te vervangen. *Om te* is dan een versterkt *te*: *De asch daarvan met water gemengd strekte om het lijk te reinigen* (VAN LENNEP). *Ik poogde hem telkens te bewegen om ook reis iets te reciteeren* (BEETS). *Het vermogen om nut te stichten, om het rijk der waarheid uit te breiden, om edele gevoelens voort te planten is haar ook bijkans uitsluitend eigen* (VAN DER PALM). *De freule heeft mij verlof gegeven om mijn oom te bezoeken* (VAN LENNEP). *Het voor hem noodlottige voornemen om naar de West te gaan* (BEETS). *Zijn gewaad was niet geschikt om iemands hebzucht op te wekken* (VAN LENNEP). *De zucht om met zijn vernuft te schitteren* (VAN DER PALM). *De last om hem daartoe het voorstel te doen* (VAN LENNEP). *Daarom heb ik nog geen trek om van onthouding te sterven* (dez.). *Reeds meermalen had hij, wanhopende om er iets meer van te weten, den teugel willen wenden* (dez.). *De middelen om tot ons doel te geraken* (dez.). *Waard om bevelen te geven* (BILD.). *Zijn lompe, grove handen en voeten schenen eer geschikt om de zware klei te bewerken of turf te trappen, dan om geschikte gebaarden van den kansel te maken* (VAN LENNEP).

Na adjectieven (of bijwoorden), die door *te* voorafgegaan of door *genoeg* gevolgd worden, geeft *om te* datgene te kennen, waartoe de eigenschap den vereischten graad of mist of bezit. *Gij zijt te ver gegaan om terug te krabbelen* (VAN LENNEP). *Hij zeide, dat zijn dochter nog te jong was, om aan een huwelijk te denken* (dez.). *Ik geloof niet, dat hij verstandig genoeg is om mij kwaad te doen* (dez.).

Na adjectieven, die door 't bijwoord *zoo* worden voorafge-

gaan, neemt de infinitief liefst *te* (zelden *om te* of *van te*) voor zich: *Wees zoo goed ons alles haarklein te vertellen* (VAN LENNEP). *Heer Schout, wees zoo goed mij te volgen*(dez.).

§ 561. De voorzetsels *om te*, *door te*, *zonder te*, *alvorens te*, *na te* alsmede *ten einde te* gaan den infinitief vooraf, wanneer deze een bijwoordelijke bepaling van 't gezegde uitmaakt; meestal kan hij dan worden weergegeven door een bijzin met *opdat*, *doordat*, *zonder dat*, *voordat* en *nadat*. *Ik ben hier gekomen om mijn woord gestand te doen* = *opdat ik mijn woord gestand zoude doen* (VAN LENNEP). *Toon mij, dat UEd. mij geen kwaad hart toedraagt, door mij eens te komen bezoeken* (dez.). *Ik had u willen beschamen door u van grootspraak te overtuigen* (dez.). *Om hiertoe de gepaste middelen te beramen* (= *opdat ik hiertoe de gepaste middelen zoude beramen*) *heb ik u bijeengeroepen* (dez.). *Ten einde zijne vorige uitvallen weder goed te maken* (= *opdat hij zijne vorige uitvallen weder zoude goed maken*) *nam hij een vriendelijken toon aan* (dez.). *De oude man knikte toestemmend zonder op te zien* = *zonder dat hij opzag* (dez.). *Ik had niet verwacht, dat gij een dergelijken stap zoudt doen, alvorens uwe ouders daarover te raadplegen* (dez.). *Na haar vader omhelsd te hebben, vertrok Ulrica met Geertrui* (dez.). *Klop aan alvorens weder binnen te komen* (dez.). *Wanneer ik ieder oogenblik te vreezen heb van door een vorstelijke machtspreuk in mijn onschuldig bedrijf belemmerd te worden* (VAN DER PALM).

NEVENSCHIKKING.

- § 562. Woorden, die met elkander verbonden zijn en in gelijke betrekking staan tot den volzin of tot een zijner deelen, heeten *nevengeschikt*.
- § 563. Elk der hoofdbestanddeelen des volzins kan uit twee of meer nevengeschikte woorden bestaan. Een volzin kan dus bevatten:
- a) twee of meer onderwerpen: *Jan en Piet spelen.*
 - b) twee of meer gezegden: *Ik eet en drink.*
 - c) twee of meer naamwoordelijke of werkwoordelijke gezegden: *Gij zijt hier heer en meester. Gij zijt en blijft mijn vriend.*
- § 564. Bepalingen van allerlei soort kunnen nevengeschikt worden: *Ik eet brood en vleesch* (nevengeschikte substantieven als voorwerpen). *Heen en weer loopen* (nevengeschikte bijwoorden). *Een braaf en knap man* (nevengeschikte adjectieven). *Uw en mijn vriend* (nevengeschikte voornaamwoorden), enz. Evenzoo voorzetsels: *voor en nu den zondvloed*.
- § 565. Een bijzonder soort van nevenschikking vormen die woorden, welke bepalingen zijn van 't zelfde hoofdwoord, maar hiermede niet in even nauwe betrekking staan. Alsdan gaat die bepaling, die zich aan 't hoofdwoord minder nauw aansluit, de andere vooraf. Dit is 't geval b. v. met de lidwoorden, bijvoeglijke voornaamwoorden of telwoorden voor de adjectieven: *de goede man, een goed man, welk een goed man! twee goede lieden, de eerste heerlijke lentedag*. Zoo zegt men: *blauwe porseleinen kopjes*, omdat men *porseleinen kopjes* bedoelt, die *blauw* zijn, enz.

Aanm. 'T lidwoord der eenheid kan plaats *achter* 't adjectief nemen, wanneer dit door *zoo* of *te* wordt bepaald: *een zoo groot man* of *zoo groot een man*, *een te zware post* of *te zwaar een post*. Steeds is dit het geval bij *hoe* en *welk*: *hoe onaangenaam een bevel! Welk een man was hij!*

UITLATING.

§ 566. Van nevensgeschikte woorden behoeft 't bestanddeel, dat zij gemeen hebben, alleen door 't laatste woord te worden uitgedrukt, wanneer dit bestanddeel is:

a) 't tweede lid van een samengesteld substantief: *de zons- en maansverduistering*; *voor- en tegenspoed*. *Eer-*, *dwee- en staatszucht* (HUET).

b) een min of meer zelfstandige afleidingsuitgang: *eet- en drinkbaar*, *vriend- en vijandschap*, *eer- en gewetenloos*.

Aanm. 'T voorafgaande woorddeel moet dan in zijn gewonen vorm voorkomen; dus niet *konink-* en *keizerlijk*, maar wel *keizer-* en *koninklijk*; niet *sterren-* en *wiskunde*, maar wel *wis-* en *sterrenkunde*.

§ 567. Desgelijks wordt de voorafgaande gemeenschappelijke bepaling gewoonlijk maar ééns uitgedrukt: *De man en vrouw*. *Kleine jongens en meisjes*. *Al mijn boeken en papieren*. Maar de herhaling is noodzakelijk bij verschil van vorm: *ik zie den man en de vrouw*. Alleen om stijfheid te vermijden, veroorlooft men zich hierin meerdere vrijheid.

Aanm. De herhaling en de weglating der bepalende woorden hangen in eenige gevallen van de bedoeling des sprekers af: zoo onderscheidt men *mijn oom en voogd* (één persoon) van *mijn oom en mijn voogd* (twee personen); *de*

koning en de groothertog (twee personen) van *de koning en groothertog* (één persoon); *een welsprekend en een schrander staatsman* (twee personen) van *een welsprekend en schrander staatsman* (één persoon). Is er geen dubbelzinnigheid te vreezen, dan bevordert 't herhalen der bepaling den nadruk: *hij is de beste, de eerlijkste en de trouwste mijner vrienden. Geen engel en geen duivel.*

- § 568. Nevengeschikte woorden worden als uit de voorbeelden blijkt, door voegwoorden verbonden. Gewoonlijk staan de voegwoorden alleen voor 't laatste woord. Maar zij kunnen ook aan elk der nevengeschikte woorden voorafgaan (*poly-syndeton*). Soms ook ontbreken zij geheel (*asyndeton*).

DE ELLIPS IN DEN ENKELVOUDIGEN VOLZIN.

- § 569 Er bestaat *ellips* (verzwijging), wanneer een of meer woorden niet uitgedrukt zijn, zonder welke een volzin of uitdrukking onvolledig is.

Aanm. Men onderscheide de ellips van de behandelde uitlating, door welke gemeenschappelijke bestanddeelen van zinnen of zindeelen maar eens worden uitgedrukt. Evenmin vormen de woorden *ja, neen, wel? zoo! och kom!* enz. onvolledige volzinnen, daar zij niets anders uitdrukken, dan hoe men de gedachte opvat.

- § 570 De ellips treft altijd 't bepaalde woord, welks verzwijging door de bepaling genoegzaam is aangeduid. De uitdrukking is dus elliptisch,
- 1) wanneer 't bijwoord uitgedrukt wordt zonder 't werkwoord van beweging: *vobrt! voort! mijn trouwe beest, ga voort* (BILD.). *Niemand er uit!* (dez.) *Ik moet weg, mijn maag-*

schap zal ongerust over mij wezen (VAN LENNEP). *Hoe moeten we nu, rechts of links?* (VAN LENNEP) *Hij wil door 't ijsig Noord naar 't zegend Oosten heen* (TOLLENS).

2) wanneer bij 't verleden deelwoord de infinitief van *worden* ontbreekt: *Dat dient gezegd.* — *Hij moet uit den weg geruimd* (VAN LENNEP).

3) wanneer een bijwoord aan een substantief wordt toegevoegd zonder adjectief of deelwoord: *Een toe kachel. De hemel hierboven.*

§ 571. De enkelvoudige zin is elliptisch :

1) wanneer 't werkwoord ontbreekt. Dit is 't geval met *zijn*, 't zij als volledig gezegde, 't zij als koppelwoord: *God dank! Vrijheidblijheid! Welbedacht! Goed geraakt!* — *Geen gevangenhuis, geen tuchtcel, geen schavot, geen kaak, geen draaikooi, geen beestenspel!* (BEETS)

Voorts wordt vaak bij 't verleden deelwoord 't hulpwerkwoord *worden* en bij den infinitief 't hulpwerkwoord *zullen* weggelaten: *Hoe dat gruwelstuk geboet?* (BILD.) *Waarom toch gebloosd?* (BILD.) *Hoe, gij van ons scheiden, Trutha? neen, dat zal nooit gebeuren!* (VAN LENNEP). Evenzoo ontbreekt eigenlijk de imperatief van *hebben* of *zijn* daar, waar 't verleden deelwoord de beteekenis van den imperatief heeft: *Naar boven, mannen! het slot doorzocht!* (VAN LENNEP) *Gegroet, gegroet, gij speelsche en blozende hoop des vaderlands!* (BEETS) *Komt, in die hoop getroost, de hand aan 't werk geslagen! Den leeftocht, die ons rest, het sloopshol uitgedragen!* (TOLL.) *Komt, roept hij, makkers, komt, den vijand aangevallen! verdreven of vernield! bestreden met ons allen!* (TOLLENS)

2) wanneer onderwerp en werkwoord ontbreken, zoodat óf 't naamwoordelijk gezegde óf een bepaling van 't gezegde overblijft: *Niet waar? Welk een ellendeling!* — *Aan 't werk! de nood wil spoed!* (TOLLENS). *De Nieuwpoort*

uit, den straatweg op; de Zandpoort om; Bloemendaal; het zand; stappen! (BEETS)

VERDEELING DER VOLZINNEN.

- § 572. De volzinnen worden verdeeld, naar gelang zij een uiting zijn
- a) van het oordeel, of wel tevens
 - b) van het gevoel of
 - c) van den wil.
- § 573. De volzinnen der eerste soort zijn dus *verstandsuitingen* of *oordeelen*. Zij hebben een inhoud, die óf met de werkelijkheid overeenkomt óf daarmede in strijd is óf als mogelijk gedacht wordt. (Zie den indicatief, conditionalis en potentialis).
- § 574. De volzinnen der tweede soort zijn *gevoelsuitingen*. Zij drukken meerendeels een begeerte, een wensch uit: *Lang leve onze vorst! Moogt gij slagen!*
- § 575. De volzinnen der derde soort zijn *wilsuitingen*. Ook zij geven een begeerte te kennen, maar zijn tevens gericht tot hem, die ze vervullen moet of kan. Hiertoe behooren ook de vragen, daar zij een verzoek tot opheldering bevatten nopens 't oordeel, dat zij behelzen.

Aanm. De volzinnen der tweede en derde soort behooren in zooverre tot de *verstandsuitingen* of *oordeelen*, als zij niet zonder de werking des verstands gevormd en uitgedrukt kunnen worden.

DE SAMENGESTELDE VOLZIN.

§ 576. De volzin is samengesteld, wanneer hij bestaat uit meer dan één enkelvoudigen volzin. Van deze is de eene aan den anderen of *nevengeschikt* of *ondergeschikt*.

De eene enkelvoudige volzin is *nevengeschikt*, zoo hij onafhankelijk met den anderen tot een geheel is verbonden. De eene volzin is aan den anderen ondergeschikt, wanneer hij er een deel van uitmaakt. Alsdan heet de ondergeschikte volzin *bijzin*, de andere *hoofdzin*.

§ 577. De bijzin is óf zelfstandig óf bijvoeglijk óf bijwoordelijk.

§ 578. De zelfstandige bijzin doet denzelfden dienst als een substantief, en vormt dus van den hoofdzin óf het onderwerp óf het naamwoordelijk gezegde óf een bepaling.

§ 579. De bijvoeglijke bijzin bepaalt, even als een adjectief, een of ander zelfstandig woord in den hoofdzin.

§ 580. De bijwoordelijke bijzin vormt een bijwoordelijke bepaling van den hoofdzin of een zijner deelen.

§ 581. De nevengeschikte volzin volgt steeds op dien, waarmede hij verbonden is. *Hij vertrok en ik bleef.*

§ 582. De bijzin volgt op den hoofdzin, óf gaat dezen als voorzin vooraf, óf wordt door dezen, als tusschenzin, ingesloten: *Ik geloof, dat hij hier komt. Dat hij hier komt, geloof ik. Hij komt, geloof ik, hier.*

Aanm. Een ander kenmerk van den bijzin is de volgorde zijner zindeelen. In den onafhankelijken volzin toch gaat 't gezegde steeds aan de bepaling vooraf; in den bijzin daarentegen staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord achteraan: *Ik zie U aan. Gij weet, dat ik U aanzie.* Hierover zal ter gelegener plaatse nader worden gehandeld.

DE NEVENSCHIKKING.

- § 583. Er bestaat nevenschikking, wanneer de verbonden volzinnen ten opzichte van elkander onafhankelijk zijn. Dit kan 't geval zijn zoowel met onafhankelijke volzinnen, als met bijzinnen, die elk voor zich aan den hoofdzin ondergeschikt zijn.
- § 584. De nevenschikking wordt door nevenschikkende voegwoorden (zie § 266 en 267) uitgedrukt. Zij is *aaneenschakelend*, *tegenstellend*, *redengevend* en *gevolgtrekkend*. De overige nevenschikkende voegwoorden beschouwen wij voorshands als bijwoorden.
- § 585. De aaneenschakelende voegwoorden zijn *verbindend*, *uitsluitend*, *voortzettend*, *rangschikkend* en *verdeelend*.
- a) VERBINDENDE VOEGWOORDEN zijn *en*, 't aanvullende ook, voorts *en—en*, *zoowel—als*, *niet slechts—maar ook*, *niet alleen—maar ook*, enz. *De deur ging open en er trad een welgeduan heer binnen* (BEETS). *De speeltafeljes werden gezet en er vormden zich drie partijtjens* (dez.). *Weldra lette men er niet meer op; ook werd het gesprek gedurig levendiger* (dez.). *Er is hier nog een overvloed Van dat onnutgeworden goed; ook hebben wij sinds overlang Geen hinder meer van muis of slang* (BILD.) *En vreugdevuur en toorts dooft uit* (BILD.). *Niet alleen mijn studiën, maar ook mijn hoofduitspanningen van die dagen hadden betrekking op mijn liefhebberij voor 't theater* (VAN LENNEP). *Men zag dagelijks uit de muiterijen van het Spaansche krijgsvolk, dat er geen geld*

uit Spanje kwam; daarenboven hield men het voor zeker, dat Spinola sedert twee jaren uit zijn eigen goederen het gebrek des konings met veertien millioen had vervuld (STIJL). Niet slechts waren deur en vensters door pilasters en loofwerk omsloten, maar ook prijkten de smallere zijden [van 't gebouw] met vakken van groen marmer (VAN LENNEP). Het overkleed zoowel als de hosen des ruiters waren met reeds opgedroogde slijkspatten overdekt (dez.). Hij moet dus zijn vijanden in slaap wiegen niet alleen, maar hen zelfs tot zijn vrienden en beschermers maken (dez.). Ik blijf hem persoonlijk uchten zoo om zijn bekwaamheden als om zijn karakter (dez.). Zijn eigenliefde vond zich hiermede gestreeld niet alleen, maar hij hield zich immer meer overtuigd een goed werk te doen (dez.).

b) 'T UITSLUITENDE VOEGWOORD is *noch, noch—noch*.

Noch hij noch ik hebben het gezocht (VAN LENNEP). *Noch mijne eer noch uwe veiligheid gedoogen een langer onderhoud* (dez.). *Noch van de eene noch van de andere zijde kon enig bewijs ter voorlichting des rechters worden bijgebracht* (dez.). Na een ontkenning staat *noch* gelijk aan of: *Spreek mij van geen wijn of bier!* (VAN LENNEP) *Ik zou hem niet lief kunnen hebben noch hem de minste achting toedragen, indien hij aan zulke schandelijke voorlagen het oor had geleend* (dez.). *Het is uw vader Hendrik niet, noch broeder William* (BILD.) *Het lot onthield u schat en staat, maar braafheid niet noch eer* (BILD.). Zoook na zonder: *Deze bleef zonder eenig ontzag noch vrees te toonen volstandig doorzingen* (VAN LENNEP).

b) VOORTZETTENDE VOEGWOORDEN zijn *eerst, vooreerst, verder, enz.* *Men had vooreerst een sterken steun gewonnen en daarenboven de belangen der goede zaak bij vreemden en geburen veel aannemelijker gemaakt* (STIJL). *De meeste aanmerkingen, waar-*

mede ik den lezer van tijd tot tijd heb opgehouden, zijn tot dit oogmerk gekozen. Voorts heb ik mij genoodzaakt gevonden, om mijne verhalen zoo in te richten, alsof ik voor onkundigen geschreven had. (STIJL). Wij zagen dan eerst de gracht, daarna de korenbeurs en vervolgens twee kerken, waarin praalgraven en kosters, die een fooi begeerden (BEETS). Vooreerst waren zij (de rekenboeken) te vol letters en ten anderen veel te vol cijfers (dez.).

d) RANGSCHIKKENDE VOEGWOORDEN bestaan uit de rangschikkende telwoorden *ten eerste, ten tweede, ten derde, enz.*: *Ten eerste is hij een weetniet, ten tweede een doorbrenger, ten derde een valschaard. — Dat ware vooreerst te gevaarlijk geweest; en ten tweede had ik een geheel ander plannetje uitgedacht (VAN LENNEP).*

e) VERDRELENDE VOEGWOORDEN zijn: *deels, deels—deels, enz.* *Hij was alleen maar hartelijk en zulks deels uit gewoonte deels uit een diepe en misschien voor hem zelve verborgen jaloezie (BEETS). De vrouwen waren deels bangst deels nieuwsgierig naar den afloop der zaak (V. LENNEP).*

Aanm. 'T verbindende *en* dient ook om een gevolg uit te drukken: *Neem De Witt weg en de kracht der geheele Loevensteinsche factie is gebroken (VAN LENNEP).*

§586. 'T verbindend voegwoord *en* wordt ook voor elk der nevenschikte zindeelen of zinnen herhaald (*polysyndeton*) of geheel weggelaten (*asyndeton*). *De grijsaard zwijgt en nokt en schreit En wil, maar kan niet spreken. (BILD.) Zij dwaalen over heide en veld En dal en henveltop (dez.). En schaamte en spijt en woede en tocht Verdeelen haar gevoel; Zij gilt, zij schreit, zij roept, zij schreeuwot, Maar zonder wit of doel (dez.). De bulderende orkanen mengen En lucht en gif en zand dooreen (dez.).*

§587. Soms verbinden *en* en *noch* de nevenschikte zindeelen

paatsgewijze: *Ik wil van torenkreet noch aaklig klokken-kleppen, Alarmslaan van de trom noch stormgeroffel reppen* (BILD.). *Matroos en scheepsvoogd, vriend en vreemde, knaap en man* (TOLLENS).

§ 588. De TEGENSTELLEDE zinsverbinding is van drieërlei aard:

- a) de tegengestelde volzin vervangt den voorafgaanden;
- b) de tegengestelde volzin beperkt den voorafgaanden;
- c) de tegengestelde volzinnen sluiten elkaar uit.

§ 589. ZUIVER TEGENSTELLEND is *maar*. De volzin, waaraan dit voegwoord voorafgaat, stelt iets in plaats van 'tgeen de vorige behelst: *Zij bedacht zich niet lang, maar, haar mantel omslaande, snelde zij naar het bestemmingsoord toe* (VAN LENNEP). *Ik verzocht hem een dokter te nemen, maar hij wilde er niet van hooren* (BEETS). *Mijn oom las niet welsprekend, niet mooi, zelfs niet goed op sommige plaatsen, maar het was stichtelijk* (dez.).

Nog sterker is *integendeel*, dat 't voorafgaande ophéft, om 't tegenovergestelde in de plaats te stellen: *Ik geloof niet, dat iemand ooit eene geestige gedachte gehad heeft in een trekschuit; integendeel, de roef is de ware atmosfeer van alle mogelijke vooroordeelen* (BEETS). *Wat zou ik tegen hem hebben? Integendeel, ik heb altijd best met hem overweg gekend* (V. LENNEP). Evenzoo *maar integendeel*: *Wat wij eischen is niet onredelijk, maar integendeel plichtmatig* (dez.). *Gij moet niet denken, dat zij als een onnut mensch in een hoek zat te kniezen; integendeel hield zij zich onverpoosd bezig met de gasten te bedienen* (dez.).

§ 590. BEPERKENDE VOEGWOORDEN zijn *maar*, *doch* en *edoch*: *Prijs zonder vleierij; berisp, maar zonder smalen* (BILD.). *Zijn kleeding was wel is waar van kostbare stoffage, doch meer opzichtig en rijk, dan met smaak gekozen* (VAN LENNEP).

§ 591. Tot de beperkende voegwoorden brengt men ook *echter*, *dan*,

evenwel, toch, niettemin, ondertusschen; zij komen niet op tegen 'tgeen in den vorigen volzin gezegd is, maar tegen 'tgeen men zich als gevolg daarvan zoude voorstellen: *Zij schoof mij een stoel toe; ik nam echter geen plaats* (VAN LENNEP). *Deze poogde zich op te richten, dan vruchteloos* (dez.) *Putten was verre van godvreezend, niettemin sloeg hij uenig kruis bij de gedachte, dat —* (dcz.). *Tot nog toe had zij (onze moedertaal) voor den gemeenzamen stijl niet veel aanlokkelijks. Ik ben evenwel de eerste niet, die het waag haar het zondagspak uit te trekken en wat natuurlijker te doen loopen* (BEETS). *Hij veinsde maar effen naar uw tand te voelen; hij trok er hem verraderlijk uit. Ondertusschen was deze slinksche streek voor u een weldaad* (dez.). Ook doet men deze voegwoorden door en, maar en doch voorafgegaan: *Zij gaf hem geen teeken, maar echter hij kwam* (BILD.). *Gij beschuldigt mij in uw hart van zelfzucht en ondankbaarheid; en echter nu meer dan ooit geef ik u een bewijs van het vertrouwen, dat ik in uwe verknochtheid en edele inborst stel* (VAN LENNEP). *Ik heb u nog geen verzoek gedaan; en toch geeft mij de betrekking, welke mij heden aan U verbinden zal, daarop eenig recht* (dez.). *Het pad der zonde moge vermakelijk schijnen, maar het is toch altijd omringd van gevaar en onrust* (V. D. PALM). *Deze toestand was op zich zelf niet gevaarlijk, maar toch verre van aangenaam* (VAN LENNEP). *Van Doorninck was dapper, doch hij voelde zich niettemin eenigszins onthult* (dez.). *Zij hadden niet kunnen beletten dat de Fransche Prins Koning van Spanje werd, maar niettemin hem genoodzaakt voor het beklimmen van den troon afstand te doen van de opvolging in Frankrijk* (STIJL). *Ik vrees, het zal wel weer vruchteloos zijn, maar desniettemin zal ik met dankbaarheid van UEd's vriendelijk aanbod gebruik maken* (VAN LENNEP).

§ 592. SCHEIDENDE VOEGWOORDEN zijn *of, of — of, hetzij — of, hetzij — hetzij*: *Gij hebt het gedaan of gij hebt het niet gedaan, een van beide is zeker. — Een van beide: óf het behelst niets belangrijks en dan zou het mij naderhand berouwen het gelezen te hebben óf er steekt kwaad in* (VAN LENNEP). *'Tzij dat hij haar niet ontdekken kon, 'tzij dat zij er waarlijk niet aanwezig ware, hij nam een ontevreden houding aan* (dez.). *Hetzij hij de kinderen en nieuwsgierige knapen wonderlijke jacht-leugens diets maakte, hetzij hij de jonge meisjes koude hagelkorrels in den halsdoek vallen liet, of de oude besten met zijne vroolijke invallen opleukerde bij het spinnewiel, altijd scheen het uit zijn hart te komen, uit zijn zorgeloos en blijmoedig en luchtig hart* (BEETS).

Aanm. 'T scheidend voegwoord *of* vervangt 1) na de voornaamwoorden *niemand, niets, geen* een betrekkelijk voornaamwoord met *niet*: *Niemand bekleedt daar een post; of hij wordt door een ander benijd* (VAN DER PALM). *Er is geen ambt of beroep, geen kunst of handwerk zelfs, of er wordt wetenschap en voorbereidende oefening toe vereischt* (dez.). Vergelijk: *Geen Nederlandsche boer, die ten minste niet van loeven of laveeren weet* (STIJL). 2) na een ontkennenden volzin met *zóó, zulk, zoodanig, enz.* een bijzin met *dat of dat niet*: *Het is zoo donker niet, of we* (= dat we niet) *zullen onzen weg wel vinden* (VAN LENNEP). Desgelijks: *Het scheelde dan weinig* (= bijna niet), *of de Nederlanden moesten aangemerkt worden als wingewesten van Bourgondie* (STIJL). Zie voorts bij de tijdbepalende voegwoorden *nauwelijks, pàs* enz.

§ 593. Soms laat men 't tegenstellend voegwoord *weg* (*asyndeton*): *Gij hebt geene wilde dieren voor, het zijn er slechts de vervallen overblijfsels van* (BEETS). *Niet ik, Mevrouw is gewroken, gewroken voor altijd* (VAN LENNEP). Ook kan 't woord

neen! de plaats van 't voegwoord bekleeden; alsdan is de voorafgaande volzin meestal bevestigend: *Zij treft... o neen! zij mist zijn hoofd* (BILD.).

§ 594. Nog brengt men tot de tegenstellende voegwoorden *daarentegen*. Het verschilt hierin van *integendeel*, dat het 't voorafgaande geenszins ontkent, maar er 't tegenovergestelde aan toevoegt: *Hij schijnt niet afkeerig van onzen staat tot 't voortzetten van den oorlog aan te sporen; gij daarentegen wilt den vrede bevorderen* (VAN LENNEP).

Aanm. Over de andere soorten van nevenschikkende voegwoorden zal bij de onderschikking worden gehandeld.

DE ONDERSCHIKKING.

a) DE ZELFSTANDIGE BIJZIN.

§ 595. Het voegwoord *dat* gaat den zelfstandigen bijzin vooraf en heet alsdan 't *zinslidwoord*.

§ 596, a). De bijzin maakt van den hoofdzin 't onderwerp uit en heet dan *onderwerpszin*: *Dat hij vertrokken is* (= zijn vertrek), *is zeker*. Volgt de onderwerpszin op 't gezegde, dan wordt 't werkwoord voorafgegaan óf door *het* als plaatsvervangend of spraakkunstig onderwerp, óf door 't bijwoord *er*: *Het is zeker, dat hij vertrokken is. Er werd bepaald, dat het publiek vrijen toegang zou hebben.*

b) De bijzin maakt van den hoofdzin 't *voorwerp* uit en heet dan *voorwerpszin*: *Ik hoop, dat gij het ondervinden zult* (BEETS). *Ik geloof, dat hij naar de West gegaan is* (BEETS). Zulk een voorwerpszin wordt vaak door *het* als plaatsvervangend of grammatisch voorwerp voorafgegaan: *Wie had het ooit gedacht, dat een jonker beter een verband zou leggen dan Freule Madzy* (VAN LENNEP).

c) De bijzin maakt een bepaling uit van 't werkwoord of van een ander zindeel: *Hij schaamt zich, dat hij gelogen heeft. Zij beklagt zich alleen, dat gij bij nacht en ontijde haar huis verlaten hebt* (VAN LENNEP). *De omstandigheid, dat hij het jachtveld werkelijk bereikt had, wekte zijnen geest op* (BEETS). *Fulco droeg zorg, dat deze woorden Bressela ter oore kwamen* (VAN LENNEP). Niet zelden gaan de voor-naamwoordelijke bijwoorden den bepalingszin vooraf: *Hij is er achter gekomen, dat ik het had* (BEETS). *Spoedig was men het er over eens, dat ik het al heel mooi begon te doen*

(dez.). Zelden volgen zij: *Dat de prins geschokt was, dat hij raad en troost noodig had, daarover was Buat niet verwonderd, wel dat hij er voor uitkwam* (VAN LENNEP).

§ 597. De betrekking van den hoofdzin tot den zelfstandigen bijzin kan ook door voorzetsels worden uitgedrukt. In eenige gevallen smelten deze met 't zinslidwoord *dat* samen tot voegwoorden van tijd (als *eerdat, voordat, nadat*), van gevolg (*zoodat*) of van wijs (*naardat*). Andere betrekkingen zijn *behalve dat, zonder dat, in weerwil dat*, enz. *In weerwil dat hij een hoveling en een krijgsman was en zij doodeenvoudig in handel en wandel, had (hij) echter gezond oordeel genoeg, om haar op prijs te stellen* (VAN LENNEP). *Voorts had zij, behalve dat zij blind was, geen van de gebreken des ouderdoms* (dez.).

§ 598. Niet zelden ontbreekt voor den onderwerps- of voorwerpszin 't voegwoord *dat*: *Ik zeg u, het zal dooien* (BEETS). *Het is de aangenaamste tijd van 't leven, zegt men* (dez.). *Ik beken, hij erkent den keizer als zijn heer* (VAN LENNEP). *Geloof mij, hij zal het zwaard trekken* (dez.). *Ik verzeker u, gij zult recht bekomen* (dez.). *Mij dacht, 't geblaas op tromp en horen Klonk mij van 't slotplein nog in d'ooren* (dez.). Ook wordt de hoofdzin als tusschenzin ingevoegd: *Dit is, meen ik, niet onbelangrijk.* — *Ik zeg maar, hoe ouder datje wordt, hoe meer de tijd vliegt, maar je jonge jaren, kind! zeg ik alle dag tegen Koosjen, leer dat van mij, die komen nooit weerom* (BEETS).

§ 599. Tot de voorwerpszinnen zonder *dat* behooren de aanhalingen van iemands gezegden of gedachten: *Vader Cats zet: „Vroeg rijp vroeg rot, vroeg wijs vroeg zot.“ — Jan dacht: „nu zal het er op los gaan“ en poetste de plaat.*

b) DE AFHANKELIJKE VRAAG.

§ 600. Afhankelijke vragen heet men die bijzinnen, welke door middel van vragende voornaamwoorden, vragende bijwoorden of wel door 't voegwoord *of* met den hoofdzin verbonden zijn. Zij vormen daarvan onderwerps-, voorwerps- of bepalingszinnen.

a) *Wie hij is, is mij onbekend. — Thans staat het aan u te beoordeelen, of gij u aan 't hoofd dier schaar plaatsen wilt, dan of gij allen aan het zwaard des beuls ten prooi wilt geven (VAN LENNEP). Het hangt slechts van den uitslag des oorlogs af, of ik als legerhoofd dan wel als middelaar zal optreden (dez.).*

b) *Ik behoeft u niet te zeggen, welke opschudding al het gebeurde had te weeg gebracht en hoe de vrouwen gilden en kermden (VAN LENNEP). Waar hij van daan kwam, wist niemand (dez.). (Hij) vroeg zich, of hij gedroomd had (dez.). Ik weet niet, of het door de spiegeling der zon in 't water komt of door den verren afstand, of dat mijn oogen er schuld aan hebben (dez.). Oordeel zelf, of het mijn plicht niet is (dez.). Zijne handelingen getuigden, hoezeer hem dit voornemen ernst was en met welk een vastberadenheid hij dit wist door te zetten (dez.).*

c) *Ik was nieuwsgierig, of ik ooit in die kamer zou toegelaten worden (BEETS).*

c) DE BIJVOEGLIJKE BIJZIN.

§ 601. De bijvoeglijke bijzin wordt door betrekkelijke voornaamwoorden of voornaamwoordelijke bijwoorden met een zelfstandig woord in den hoofdzin of met den hoofdzin zelve verbonden: *De man, die daar gaat, is mijn vriend. De man, waar-*

over ik spreek, gaat daar juist voorbij. In plaats van betrekkelijke voornaamwoorden of voornaamwoordelijke bijwoorden bezigt men ook 't voegwoord dat, of na tijdsbepalingen voegwoorden van tijd: Wat is de reden, dat gij zoo treurig zijt? De tijd, toen hij leefde, was een tijd van voorspoed en geluk. Op het fatsoendelijk uur, als de beau monde bijeenkomt, hadt gij uw nichtjes rond moeten leiden (BEETS). Hij zat op het oogenblik, dat Joan den tuin langs ging, in den boom (VAN LENNEP).

- § 602. Een betrekkelijk-bijvoeglijke bijzin heeft niet zelden een voorwaardelijke beteekenis. Zulke bijzinnen onderscheide men van die der eerste soort, welke louter bepalend zijn: *De mensch, die tevreden is, is gelukkig* beteekent *de mensch, indien hij tevreden is, is gelukkig*. Derhalve bestaat er dubbelzinnigheid in den volzin *de man, die hier wil zwemmen, verdrinkt*, daar nergens uit blijkt, of men van een bepaald persoon spreekt, dan wel of men in 't algemeen 't verdrinken van genoemde voorwaarde afhankelijk maakt.
- § 603. Een bepaling (bijstelling) van den hoofdzin wordt door een betrekkelijk voornaamwoord (vooral 'tgeen) of een voornaamwoordelijk bijwoord aan dezen toegevoegd: *Liever verdrong ik mij hier terstond in 't Spaarne, 't geen een zondig stuk zou wezen (VAN LENNEP). Alle landschapschilders beginnen met wintergezichtjens, waaruit volgt, dat een wintergezichtjen gemakkelijk en eenvoudig is. (BEETS).*
- § 604. Ontbreekt 't bepaalde woord aan den bijvoeglijken zin, dan wordt deze zelfstandig, gelijk 't adjectief zonder substantief zelve tot een substantief wordt. Vergelijk de volzinnen
- a) *Datgene, wat ik u zeg is waar en wat ik u zeg, is waar.*
 - b) *Datgene, wat ik bedoel, zal ik u zeggen en wat ik bedoel, zal ik u zeggen.*
 - c) *Aan datgene, wat ik zeg, behoeft gij niet te twifelen en*

aan 'tgeen ik zeg, behoeft gij niet te twifelen. Gelijk men ziet, maken de zelfstandig-betrekkelijke volzinnen aldus een onderwerps-, een voorwerps- of een bepalingszin van den hoofdzin uit. Evenzoo kunnen zij van deze 't naamwoordelijk gezegde vormen. Vergelijk: *Hij is niet dat, wat hij schijnt te zijn. Hij is niet, wat hij schijnt. Ik zal worden, wat gij zijt.*

- § 605. Door 't ontbreken der betrekkelijke voornaamwoorden en 't koppelwoord wordt de betrekkelijk-bijvoeglijke bijzin tot bijstelling van den hoofdzin en dient tot verklaring of aanvulling van dezen. Doorgaans worden deze bijstellingen door de verklarende voegwoorden *te weten*, *namelijk* of *als* voorafgegaan: *Er zijn verschillende soorten van metalen, (welke zijn of) als: goud, zilver, koper, enz. In de taal zijn er drie geslachten, (welke zijn of) te weten: 't mannelijk, vrouwelijk en onzijdig geslacht.*

d) DE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

- § 606. De bijwoordelijke bijzinnen maken een bijwoordelijke bepaling uit van den hoofdzin. Zij worden door middel van voegwoorden met dezen verbonden. Wij behandelen deze volgens de § 267 aangenomen orde.

1) REDENGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

- § 607. 'T meest algemeen redengevende voegwoord *omdat* antwoordt op de vraag *waarom?* en geeft van deze zoowel de oorzaak als de reden op: *Waarom vertrouwt gij hem niet? Omdat hij een leugenaar is. — Hoe kom ik in uw macht? Omdat ik door uw goud mij heb laten verlokken, om ontrouw jegens mijn goeden meester te plegen* (VAN LENNEP).

Een voegwoord, 'twelk uitsluitend dient om de oorzaak

te vermelden, is doordat of doordien: *Het verguldsel had een knauw gekregen, doordien het nog nat was, toen hij zijn tafereel inpakte* (BEETS).

De overige voegwoorden van deze soort zijn niet uitsluitend redengevend of oorzaakaanvend, maar voeren veeleer den grond van eenig feit of eenige gedachte aan, ten einde deze op te helderen of te verklaren. Dit zijn *naardien, dewijl, wijl, daar, vermits, alzoo: Nauwelijks bleef er iemand onzijdig, naardien men overal gretig de gelegenheid tot eene algemeene scheuring aangreep* (STIJL). *Hij zal sterven, naardien gij het begeert* (VAN LENNEP). *Dewijl gij het zoo begeert, zal ik rondborstig spreken* (dez.). *Hij begreep eindelijk, dat het in allen gevalle geen zaak ware terug te keeren, wijl men niemand na zonsoudergang de poort meer inliet; en daar hij om zijn doornatte kleederen niet langer stil kon blijven, vervolgde hij zijn voetreis* (dez.). *Hij stelde mij voor te zamen te reizen, vermits de wegen alles behalve veilig waren* (dez.). *Hij heeft geen grijs hoofd, vermits hij een bruine pruik draagt* (BEETS). *Geene der dames zag hem aan, vermits hare loffelijke bescheidenheid dit nooit gedooft* (dez.). *Ik oordeel verplicht te zijn u reenschap van mijn lang stilzwygen te geven, alzoo ik uit uw brief bespeur, dat gij in groote verlegenheid zijt* (VAN LENNEP).

Aangezien, uithoofde en nademaal dienen bij voorkeur, om de beweeggronden tot eenige handeling aan te voeren: Ik zeg dit niet uit achterstelling, veelmin uit verachting van de Duitsche of Fransche of Engelsche knapen, aangezien ik het genoeg niet heb andere dan Hollandsche te kennen (BEETS). *Zijn gildebroeders, die eerst zich tegen zijn medeopneming (*) verklaard hadden, uithoofde hij nog zoo korten*

(*) VAN LENNEP heeft *medeopname*.

tijd maar het recht van poorterschap bezeten had (VAN LENNEP). Een man, die Walram, aangezien deze onder hem stond, naar verkiezing helpen of den voet dwars zetten kon (dez.).

Ook wordt soms 't voegwoord *dat* redengevend gebruikt: *Beilaert wordt gevat, gedoemd, Dat hij zijn trouw niet brak (BILD.). Ik huil, omdat het Joans kalkoentjen is en dat hij zich zulk een pret voorstelde het eens groot te zien en dat hij het nu niet zien zal, als het groot is (VAN LENNEP).* Ook kan 't voegwoord van tijd *nu* redengevend zijn: *Nu de zaak eenmaal zoo is, moeten wij er in berusten. Op omdat slaat dikwijls in den hoofdzin daarom of zoo: Juist daarom zou uw lot gunstiger staan dan het mijne, omdat gij niets te verliezen hebt, terwijl ik veel op het spel zette (VAN LENNEP).*

REDENGEVENDE NEVENGESCHIKTE VOLZINNEN.

- § 608. De voegwoorden *want*, *immers*, *namelijk*, *toch* verbinden een redengevenden nevengeschikten volzin met den voorafgaanden zelfstandigen volzin. Van deze is alleen *want* zuiver redengevend: *Maaiken zweeg eenige oogenblikken; want deze vraag bracht haar in verlegenheid (VAN LENNEP). Ik mag u goed lijden, want gij zijt een brave, eerlijke borst (dez.).* Bij *immers* verwacht de spreker de toestemming van den aangesprokene: *Kijk mij maar zoo grimmig niet aan; gij weet immers, dat uw fratsen bij mij geen opgeld doen (dez.).* *Hier ondervond ik, in hoeverre de jongelieden van ons geslacht bij zoodanige ontmoetingen achterlijk zijn bij die eener zwakkere kunne — immers zoo een van ons beiden een allerzotst figuur maakie, dan zeker was ik het (dez.).* *Namelijk* verklaart een of ander feit of gevoelen: *Ik was*

mooi boos op hem; hij had mij namelijk den ganschen dag vergeefs laten wachten. Met toch geeft de spreker een reden op, die voor de hand ligt: Ik ben zoo vrij u lastig te vallen; gij toch hebt nu niets te doen.

II. GEVOLGAANDUIDENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

- § 609. Bijwoordelijke bijzinnen, die een gevolg aanduiden, zijn van tweeërlei aard: zij geven óf een feitelijk gevolg te kennen óf zij behelzen een gevolgtrekking van den hoofdzin. Voegwoorden van de eerste soort zijn zoodat, dat: *Van tijd tot tijd vielen regenbuien, zoodat het pad mooi doorweekt was* (VAN LENNEP). *(Hij) gaf haar een zoen, dat het klapte* (BEETS). *Mijn vader lachte, dat hij schaterde* (dez.). *Liegt gij niet op alle markten en kermissen, dat er de steenen van zweeten?* (VAN LENNEP) *Men strijdt, men dringt, men hort oopen, dat schild op schilden botsen* (BILD.). Gewoonlijk plaatst men zoo voor 't adjectief: *De vloer was daar ter plaatse zoo heet, dat men 't er niet harden kon* (VAN LENNEP). *Daarna hebt gij een uur gelezen van het model van een braven jongen, zoo braaf, zoo zoet, zoo gehoorzaam, zoo knap en zoo goedleersch, dat gij hem met plezier een paar blauwe oogen zoudt slaan, als gij hem op straat ontmoette* (BEETS). Of de bijzin met dat hangt van de woorden zooveel, zoodanig, zulk, enz. af: *Spoedig bracht ik het zooverre, dat ik hem van dienst kon zijn in werkplaats en winkel* (VAN LENNEP). *Professor Vossius heeft dagelijks zoovele bezoeken van geleerden uit alle landen, dat hij het zich tot regel heeft gesteld, aan niemand een langer gehoor te schenken dan van een kwartier uurs* (dez.). De bijzinnen met weshalve, waarom en vandaar dat behelzen een gevolgtrekking van den hoofdzin: *Hij heeft zich*

slecht gedragen, weshalve (waarom of vandaar dat) hij gestraft moet worden. Maar zij kunnen ook een feitelijk gevolg te kennen geven: Hij was te zwak voor dat werk, weshalve men hem bij een apotheker besteld had (BEETS).

GEVOLGAANDUIDENDE NEVENGESCHIKTE BIJZINNEN.

§ 610. De gevolgaanduidende nevenschikte bijzinnen worden door de voegwoorden *dus, derhalve, bijgevolg, daarom, hierom, deswegens* met den vorigen zelfstandigen volzin verbonden. Vaak worden zij door 't verbindende *en* voorafgegaan: *Alle menschen moeten sterven; dus zoowel de vorst als de bedelaar. Hij is een valschaard, bijgevolg wantrouw ik hem. Het is koud, daarom stoken wij. Ik ben het vergeten; derhalve kan ik het niet zeggen. — Ik ben in uwe macht en heb dus geene andere keuze (VAN LENNEP).*

III. DOELUITDRUKKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 611. De doeluitdrukkende voegwoorden, welke bijzinnen met hoofdzinnen verbinden zijn *opdat, dat* en *ten einde*. Zij worden door een conjunctief gevolgd: *Toon uwe kunst nog eens, opdat die knaap niet denke, dat hij ons allen de baas is (VAN LENNEP). Hou de paarden van die lui vast, dat ze af kunnen stijgen (dez.). Gij kunt er u van overtuigen door ons op onze terugwandeling te vergezellen, ten einde ik u aan mijn vader voorstelle (dez.). Mijn last is den Heiligen Vader naar ons klooster te vervoeren, ten einde zijn wonden aldaar geheeld worden (dez.).*

Aanm. De doeluitdrukkende nevenschikende voegwoorden *daartoe* en *te dien einde* kunnen met evenveel recht tot de

bijwoorden worden gerekend en worden derhalve hier niet afzonderlijk behandeld. Desgelijks de overige in § 267 opgegevene nevenschikkende voegwoorden.

IV. TOEGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 612. De voegwoorden, welke toegevende bijzinnen met hoofdzinnen verbinden zijn *schoon, ofschoon, alhoewel, hoewel, hoezeer, niettegenstaande*: *Ofschoon hij spaarzaam was met zijn vragen en aanmerkingen, de krijgslieden bewonderden niettemin al spoedig de helderheid zijner inzichten* (VAN LENNEP). *Hoewel ik weinig lust had, om mij met dit Spaansch gewrochtjen te belasten, zoo nam ik het echter mede* (dez.). *Ik kan niet anders zeggen, of, niettegenstaande mijn gedachten meestal te Amsterdam waren, ik deed eer aan het maal* (dez.).

Aanm. De toegevende bijwoordelijke bijzinnen staan in dezelfde verhouding tot den hoofdzin, als de door de tegenstellende voegwoorden *echter, niettemin, evenwel, onder-tusschen* verbonden nevengeschikte volzinnen tot den voorafgaanden zelfstandigen volzin: *Hoewel hij rijk is, is hij gierig* = *hij is gierig en echter is hij rijk*.

§ 613. 'T voegwoord *al* wordt zoowel alleen als in verband met voorwaardelijke voegwoorden gebruikt, om een toestemming te kennen te geven: *Ik geef het met een Christen hart, Al is mijn deel niet groot* (BILD.). *Zijn al deze oorlogen niet even gelukkig geweest, zij hebben ons niettemin voor de verachting van onze nageburen bewaard* (STIJL). *'T is den Mooriaan geschuurd, of UEd. haar de les al leest* (VAN LENNEP).

§ 614. 'T bijwoord *hoe* voor adjectieven of andere bijwoorden, alsmede de betrekkelijke voornaamwoorden en voornaamwoordelijke bijwoorden kunnen een toestemming uitdrukken: *Die vraag*

maakte mij verlegen, hoe vriendelijk de oogopslag ook mocht wezen, waarmede de baron op mijn antwoord wachtte (BEETS). Hoe gaarne wij langer zijn gezelschap zouden willen genieten, mogen wij hem echter niet tegen zijn zin hier houden (V. LENN.). Wie er danste en zong, mijn nichtjen Agnietjen alleen weigerde deel te nemen in de algemeene pret (dez.).

- §615. Ook zonder behulp van eenig voegwoord kan de volzin van toestemmenden aard zijn: *De grond, dien wij te verdedigen hebben, moge uitgestrekt en ons getal gering zijn, maar ook deze zwaarigheid is te boven te komen (VAN LENNEP). Onze menschelijke natuur moge een aantal raadsels in zich bevatten, voor zulk een baarblijkelijke tegenspraak met zich zelve houde ik haar onvatbaar (VAN DER PALM).*

V. VOORWAARDELIJKE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

- § 616. De voorwaardelijke bijzinnen worden verdeeld in zuiver voorwaardelijke, en veronderstellende voegwoorden. De eerste geven een feit te kennen, van welks bestaan een ander afhankelijk gedacht wordt. De laatste behelzen een bloote veronderstelling, waarvan de hoofdzin de gevolgtrekking bevat. Vergelijk den voorwaardelijken volzin *wanneer het dondert, heeft het gebliksemd* en den veronderstellenden volzin *indien alle menschen braaf waren, zoude de wereld een paradijs zijn*. De veronderstellende volzinnen behooren daarom in de voorwaardelijke wijze te staan, dewijl zij de gedachte als bloot product van ons denkvermogen, en niet als overeenkomstig met de werkelijkheid voorstellen.
- §617. Voorwaardelijke voegwoorden zijn: *indien, ingeval, wanneer, als, zoo, bijaldien, mits* (op voorwaarde dat), benevens

tenzij en tenware, d. i. indien niet. Alleen de drie eerstgenoemde zijn zuiver voorwaardelijk.

Als zij maar de uwe wordt, dan zult gij wel tevreden zijn (VAN LENNEP). *Indien ik van mijn leven trouw, Uit Wijnsberg neem ik vast een vrouw* (BILD.). *Dan zullen we eerst tot macht, tot eer, tot aanzien steigeren, Wanneer we aan hooger macht geen onderwerping weigeren* (BILD.). *Ingeval ik mee mag, zal ik blijde zijn.* — *Ik zou dezen maatregel toejuchten, bijaldien hij uitvoerbaar ware* (VAN LENNEP). *Zoo zij konden, hoe zouden zij zich op den grappenmaker wreken!* (BEETS) *Daarentegen: Zoo ik hem kwaad kan doen, zal ik het niet nalaten* (VAN LENNEP). *Ferdinand mag meeloopen, mits hij niet luistert* (dez.). *Ik mag mij aan niemand vertrouwen, tenzij ik wete aan wien* (dez.).

§ 618. Zoowel de veronderstellende als de zuiver voorwaardelijke volzinnen kunnen 't voegwoord missen, maar moeten dan de vragende woordvolgorde aannemen: *Valt er van hen aan die zijde niets te duchten, zoo keer ik aan 't hoofd mijner volgers terug* (VAN LENNEP).

§ 619. Op de voegwoorden *indien*, *wanneer* en *als* wijzen dikwijls de bijwoorden *dan* of *zoo* in den hoofdzin terug. Maar op 't voorwaardelijke *zoo* een aanwijzend *zoo* te doen slaan, is hoogst onwelluidend: *Zoo gij weder jaagt, zoo jaag een anderen weg uit* (VAN LENNEP).

VI. TIJDBEPALENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 620. De tijdbepalende bijwoordelijke voegwoorden of daarmee gelijkstaande uitdrukkingen zijn: *toen*, *als*, *wanneer*, *wen*, *zoo vaak als*, *zoo dikwijls als*, *nu (dat)*, *terwijl*, *daar*,

gedurende dat, zoolang als, nadat, tot(dat), sedert (dat), vandat, sinds (dat), voor(dat), eer(dat), alvorens (dat), zoodra, nauwelijks, pas, tenauwernood, enz.

Toen geldt voor een tijdsbepaling in 't verledene: *Toen hij den top des heuvels bereikt had, zag hij op het dorpjen terug* (BEETS). Minder gebruikelijk is in deze beteekenis als: *Als hij nader kwam, zag ik dat zijn wangen zeer bleek en fletsch waren* (BEETS). Nog zeldzamer wanneer: *Ik kuierde—het strand weer langs van meening om naar mijn vaartwig terug te keeren, wanneer ik zware stappen achter mij hoorde* (VAN LENNEP). *Gelukkig leefde ik in die echt Een jaar, een dag, een nacht, Wanneer 't verfoeilijkt gruwelstuk Mijn heil den doodsteek bracht* (BILD.). Gebruikelijker zijn als en wanneer in de beteekenis zoo vaak als: *Mijn hart gaat open, als ik u zie* (BEETS). *Wanneer hij zijne oogen opent, ziet hij niets dan genoeglijke aangerichten* (VAN DER PALM). — *'T is altijd een genoegen, wanneer men over zijn vak kan spreken met iemand, die er belang in stelt* (VAN LENNEP). Voor wanneer geldt ook 't dichterlijke wen: *Doch wie beschrijft des konings vreugd, wen hij heur komst vernam* (BILD.). Voor een tijdpunt in 't tegenwoordige wordt nu gebruikt: *Zult gij achteruitkrabben, nu wij zooverre gevorderd zijn?* (VAN LENNEP) *Nu ik mijn doel bereikt heb, reis ik weer heen* (dez.). *Wel spijt het mij, dat ik hier juist zoo inval, nu ge met zulke hooge belangen bezig zijt* (dez.). Alleen om levendigheid aan 't verhaal bij te zetten, bedient men er zich van voor 't verledene: *Wien mocht hij bijstand bieden, nu zij elkander als woedende tijgers aanvielen?* (dez.).

Een gelijktijdigheid van twee werkingen, 't zij in 't verledene, 't zij in 't tegenwoordige, 't zij in 't toekomstige geeft *terwijl* (zoolang, enz.) te kennen: *Ik zal hem het noodige onderricht geven, terwijl gij uw maal gebruikt* (VAN

LENNEP). *Wij moeten gebruik maken van de gelegenheid, zoolang de wind gunstig blijft* (dez.). *Zij grijpt zijn handen vast, Terwijl zij in heur tranen plast* (BILD.). Ook dient hiervoor daar: *Diep verzucht de droeve schoone Daar zij in heur tranen plast* (BILD.). *Een doodschrik overstelpt zijn hart, Daar hij dien brand beoogt* (dez.). *En nu, daar hij lang op de zee staart, herhaalt zich 't vizioen* (BEETS). Niet zelden stelt men de werkingen gelijktijdig voor, om een tegenstelling te vormen: *Juist daarom zou uw lot gunstiger staan dan 't mijne, omdat gij niets te verliezen hebt, terwijl ik veel op het spel zette* (VAN LENNEP). De overige tijdsbetrekkingen van den hoofdzin tot de bijzinnen worden door de voorzetsels *voor, na, tot, sedert* of *sinds*, uitgedrukt, terwijl de bijzin gewoonlijk door 't zinslidwoord *dat* wordt voorafgegaan. Vandaar de samengestelde voegwoorden *voordat, nadat* en *totdat*. Van gelijke beteekenis met *voordat* is *alvorens, al eer* of *eerdad*. Ziehier eenige voorbeelden: *Ik laat u niet los, voordat gij het mij beloofd hebt* (VAN LENNEP). *Voor zij nog terug was, verscheen van der Hoogen* (BEETS). *Alvorens ik u raad kan geven, moet ik u eerst nogmaals ernstig vragen wat uw voornemen is* (dez.). *Gave de hemel, dat zij zich tweemalen bedacht hadden, al eer zij hun belangen aan zulk een dolleman hadden toevertrouwd* (dez.). *Waartoe zooveel ongeduld, Eer 't uur uws levens is vervuld?* (BILD.). *Kunt gij niet hier blijven, tot gij ouder van jaren zijt?* (VAN LENNEP) *Wacht tot ik u laat roepen* (dez.). *Hier ben ik meester, tot zoolang zijn Hoogwaardigste terugkeert* (dez.). *Hij vond den baron en zijn gasten in goede harmonie bijeen, sinds de twiststoker verdreven was* (dez.). *Sedert de duinen bestonden, hadden deze zee- en luchtbewoners hun rust niet gestoord gezien* (dez.). *Tandad de eerste zwarte wolk was komen aandrijven en de*

eerste rimpel op papa's voorhoofd bespeurd is, heeft mama alles in het werk gesteld, om het gesprek levendig te houden (BEETS).

§ 621. Gaan de woorden *pas*, *nauwelijks*, *tenaauwernood* en dergelijke den bijzin vooraf, dan wordt de hoofdzin door *toen*, *als*, *en*, of met dezen verbonden: *Nauwelijks had hij deze woorden geëindigd, of de schrijnwerker trad binnen* (VAN LENNEP). *Pas zwoer zij d'onherroepbaren eed, Als 't blij gejuich ten bergtop krom* (BILD.). *Pas strekte zich haar elpen hand Om heigebloemt te gaaren, En fluks begeeft haar 't wijkend strand* (BILD.). *Nauwelijks waren zij ten volle gewoepend, toen zich trompetgeschal liet hooren* (VAN LENNEP). Ook heeft dit ook plaats na *zoodra*, *zooras* enz., bijaldien de bijzin ontkenkend is: *Zoodra was ik de herberg niet binnengetreden, of er ontstond een algemeen gelach* (VAN LENNEP). Daarentegen: *Zoodra de graaf gezeten was, namen ook de aanwezigen hunne plaatsen in* (dez.). *Zoodra de babbelachtige vrouw gegaan was, borst zij in tranen uit* (BEETS). *Zooras ik vertrokken was uit het leger, liep alles in de war* (V. LENN.).

Aanm. Op de eerstgenoemde voegwoorden daarentegen, kunnen alleen bijwoorden in den hoofdzin terugwijzen, als op *wanneer*, *dan* of *zoo*, op *terwijl* daar, enz. *Terwijl wij — al pratende voortliepen, daar zagen wij een donkere gedaante* (VAN LENNEP).

VII. VERGELIJKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

De vergelijkende bijwoordelijke bijzinnen zijn van tweelei aard: óf zij geven een gelijkheid, óf zij geven een verschil te kennen. In 't eerste geval worden zij door *gelijk*

of *als*, in 't laatste door *dan* voorafgegaan; gewoonlijk is de bijzin dan onvolledig. Komt de vergeleken eigenschap in denzelfden graad of de vergeleken werking op dezelfde wijze voor, dan laat men *als* aan den bijzin voorafgaan. De bijwoorden van graad *zoo*, *even*, *juist*, enz. gaan daarbij vaak aan 't adjectief of 't werkwoord, of aan 't voegwoord *als* ter versterking vooraf: *Ik ben een mensch als hij* (BILD.). *Het was hem opgelegd zoo moede en verhit als hij was, in een brandend heeten koepel thee te drinken* (BEETS). *Evenals een stortende eik Des wandlaars schedel plet, Zoo sloeg d'ontzagbre reuzenknots Naar 't ridderlijk helmet* (BILD.). *Ga heen dan en neem u een wijf, als u past* (BILD.). *Meerouw Dorbeen werd zoo rood als de linten van haar muts* (BEETS). Naar den bijzin met *als* kunnen ook woorden als *zoodanig*, *zoodanig een*, *zulk een*, enz. verwijzen: *Hij is zoodanig, als hij schijnt. Zulk een man, als hij is, heb ik nooit gezien. Maar ook: Een man van den rang en de vermaardheid in 't gebied der letteren als van der Palm* (BEETS).

§ 622. De vergelijking betreft somwijlen alleen den graad, waarin verschillende eigenschappen voorkomen: *Zijn moed was even onbetwifelbaar als zijn eerzucht onbepaald* (VAN LENNEP).

§ 623. In plaats van *als* bezigt men *gelijk*, wanneer 't onderwerp des hoofdzins in zijn werking (toestand) aan een ander gelijk is: *Op dat geluid bleef Brinio staan, gelijk de jachthond, wanneer hij het wild in de nabijheid ruikt* (V. LENN.).

Aanm. Soms hangt de vergelijkende bijzin niet van den hoofdzin, maar van een enkel woord daarin af: *Lichtgevoovigen, als wij waren, Hebben wij den weg beproefd* (BILD.). *Ik bemerkte, zoo jong als ik was, dat haar nu en dan een traantjen langs de wangen liep* (VAN LENNEP). Deze volzinnen vormen dan daarmede een bijvoeglijke bepaling van een of ander zelfstandig woord in den hoofdzin

en komen derhalve met betrekkelijk-bijvoeglijke bijzinnen overeen: *Byron mocht, onafhankelijke genie die hij was, en na alwat hij ondervonden had, eens zeggen*, enz. (BEETS). *Hij zocht geen eigen verheffing, de gemoedelijke, nederige man, die hij was* (VAN LENNEP).

- § 624. De vergelijkende bijzinnen, die een verschil te kennen geven, worden door *dan* voorafgegaan. Men bezigt derhalve dit voegwoord 1) na comparatieven (zelden dient hiertoe *als*) 2) na ontkenningen, als *niet, niemand, niets, geen*, enz. 3) na vragende voornaamwoorden, wanneer deze in verband met de overige woorden des hoofdzins een ontkenkende kracht hebben. *Niemand zag de wonde dan brave Kleef alleen* (BILD.). *Het zal u beter bevallen, dan gij denkt* (VAN LENNEP). *Haar boezem kweekt geen andre zucht Dan voor haar God alleen* (BILD.). *Veldin was dichter bij, dan hij gedacht had* (BEETS). *Wat weet zij dan de deugd te prijzen* (= zij weet niets dan, enz.)? (BILD.) *Wat is vriendschap dan* (= de vriendschap is niets anders dan) *een naam?* (dez.) *Der schepping heerlijkheid Wat is zij dan de vrouw?* (dez.) *Wat heeft de dichter dan zijn zangen?* (dez.)

Ook na 't woord *ander* of *anders* bezigt men *dan*; op adjectieven of bijwoorden voorafgegaan door *te* volgt *dan dat*: *Dit is anders, dan ik dacht*. — *Die liefhebberij was te diep bij hem ingeworteld, dan dat hij die geheel son hebben laten varen* (VAN LENNEP).

- § 625. Soms vervangt men *dan* door *tenzij*: *De kweekelingen der school zijn niet gewoon den winkel te bezoeken, tenzij om zich een weinig met den ouden man te vermaken* (VAN LENN.).

VIII. VERHOUDING UITDRUKKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 626. Om uit te drukken, dat onderling vergeleken eigenschappen in dezelfde verhouding toe- of afnemen, bezigt men in den bijzin 't bijwoord *hoe*, gevolgd door den comparatief van 't adjectief; op dit *hoe* slaan in den hoofdzin de bijwoorden *hoe*, *te* of *des te* terug, welke eveneens door den comparatief van 't adjectief worden gevolgd: *Hoe grooter geest, hoe grooter beest.*

Eveneens is dit het geval met de bijwerkwoorden behoorrende bijwoorden of onbepaalde telwoorden: *Hoe minder men heeft, hoe minder men gehecht is aan hetgeen men heeft, en onze natuur brengt het helaas! mede, dat wij, hoe meer wij bezitten, des te meer begeeren* (VAN DER PALM). *Hoe meer ik hem thans van nabij leerde kennen, hoe meer mij het groote onderscheid bleek, dat er tusschen hem en zijn vader bestond* (VAN LENNEP). *Hoe lager men afdaalde, hoe sneller het ging* (dez.).

Ook kan men een gelijkmatig toe- of afnemen of een verhouding in 't algemeen uitdrukken door aan den bijzin *naarmate* of *naargelang* te doen voorafgaan en zoowel in hoofd- als bijzin 't adjectief of bijwoord in den vergrootenden trap te bezigen: *Zal niet de Heer de Witt des te toorniger zijn, naarmate hij langer misleid is geworden?* (VAN LENN.) *Gij vrouwen, zult loon of straf ontvangen, naarmate gij waar of onwaar zult gesproken hebben* (VAN LENNEP).

Aanm. Ook zonder dat de bijzin met *hoe* volgt, kan een volzin door *te* en den comparatief van een adjectief of bijwoord worden voorafgegaan. Dit *te* beteekent oorspronkelijk *daardoor* en wordt door een volgende uitdrukking nader

verklaard: *Te aangener was de Baron aangedaan, omdat hij, nu Joan zelf gesproken had van dienst te nemen, ont-slagen was van den last om hem daartoe het voorstel te doen (VAN LENNEP.) Te dierbrer wierd heur dierbre band Mij om haars Vaders lot (BILD.).*

IX. BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN VAN WIJS.

§ 627. Om uit te drukken, dat 'tgeen door den hoofdzin wordt te kennen gegeven, *overeenkomt met* den inhoud des bijzins bedient men zich van voegwoorden van wijze. De overeenkomst is óf werkelijk óf schijnbaar. In 't eerste geval dienen *zoals, als, gelijk, naar* (met verzwijging van 't zinslidwoord *dat*): *Gij zijt meesteres om te handelen, zoals gij begeert (VAN LENNEP.) Dit was, zoals ik het van u verwachtte (dez.). Deze man was een skrijnwerker, gelijk de meubelen, die hem omringden, aanduidden (VAN LENNEP.) Geen geringe ontsteltenis en verwarring bracht, gelijk men denken kan, dit bericht onder de aanwezige gasten te weeg (dez.). Ik zal mij van uw raad en hulp bedienen, gelijk ik daartoe door 's konings bevelschrift gerechtigd ben (dez.). Wij, gelijk wij met ons drieën hier staan, moeten het veld ruimen (dez.). Naar ik de Friezen ken, zullen zij zich ongaarne mengen in een twist, die hun niet aangaat (dez.). Hij is rijk, naar men zegt. Hij zal hier komen, als gezegd is.*

Bestaat er slechts een schijnbare overeenkomst tusschen twee werkingen (toestanden), dan wordt de bijzin voorafgegaan door *alsof, als, of*: *U overvalt een gevoel, alsof gij nu werkelijk aan de uiterste grens der wereld stondt (BEETS). Hij liep gestadig aan mijn zijde, als had hij een voorgevoel, dat ik hem verlaten moest (VAN LENNEP.). 'T was of de*

blijde sprongen van het dier hem verveelden (BEETS). 'T *schoen of hem zijn bloedend hart Zijn nieuwe min verweet* (BILD.). Ook dienen *even, juist en dergelijke* woorden tot versterking van *alsof, of: Houd U toch evenof zij er niet waren* (VAN LENNEP).

X. BEPERKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZINNEN.

§ 628. De beperkende bijwoordelijke bijzinnen geven te kennen, hoever of de inhoud des hoofdzins zich uitstrekt of geldt. Zij worden voorafgegaan door de samengestelde voegwoorden zoo *ver als* of *voor zoover als*; soms blijft *als* weg: *Voor zoover als ik hem ken, is hij daartoe buiten staat. Voor zoover ik als vrouw over staatsaangelegenheden oordeelen kan, zoo acht ik het zeer gewaagd* (VAN LENNEP). *Niet een, voor zooverre hij gezonde leden had, bleef er thuis* (dez.).

DE ONVOLLEDIGE ZAMENGESTELDE VOLZIN.

629. De samengestelde volzin is onvolledig, wanneer in de volzinnen, waaruit hij bestaat, een of meer woorden ontbreken. Dit geschiedt

- a) door de *uitlating* van woorden in den eenen volzin, welke in den anderen nevensgeschikten volzin voorkomen;
- b) door de *verzwijging* van woorden (*ellips*).

DE UITLATING.

§ 630. De uitlating bestaat daarin, dat men de woorden, die twee of meer nevensgeschikte volzinnen gemeen hebben, maar ééns uitdrukt. Daarbij is het onverschillig, of de nevensgeschikte volzinnen zelfstandige volzinnen, hoofdzinnen of bijzinnen zijn.

§ 631. De woorden, die voor eenige nevensgeschikte volzinnen maar eens worden uitgedrukt, kunnen zijn 1) 't onderwerp, 2) 't werkwoord, 3) een bepaling, 4) 't onderwerp met 't werkwoord of met een bepaling, 5) 't werkwoord met een bepaling:

1) *Hij biedt zichzelf den slotvoogd aan, Vermaakt hem met zijn toon En treedt als huisknaap in zijn dienst, Hij grooten Kanoets zoon!* (BILD.) *De charmante stond in den gang ons op te wachten en bood zijn arm aan Mevrouw Kegge aan* (BEETS).

2) *Mijn vader was een Engelschman, maar mijn moeder een Westindische van ouder tot ouder* (BEETS). *Zijn hoofd ligt op een groene zoo, zijn voeten aan een steen* (BILD.). *De vlam ontspringt zijn grimmig oog, Het schuim zijn woesten mond* (dez.). *De pest verblindt hun vee, de hagel oogst en granen* (dez.).

3) *Men prijst, men verheft, men bewondert u (BEETS). Zachtken eu met eerbied vlijt men u in uw laatste verblijf neder (BEETS).*

4) *Zij leefde zuinigjes, eenvoudig en heel stil, Van moestuin, stal eu werf en land en duiventil (BILD). Hij heeft haar niet ontwikkeld, niet geleid (BEETS). De vorst omhelst en heft hem op (BILD.).*

5) *De lucht is mij hier te luf, de zon te flauw (BEETS).*

§ 632. De uitlating is alleen dan geoorloofd, wanneer de woorden, die de volzinnen gemeen hebben, in dezelfde beteekenis en denzelfden vorm voorkomen; alleen 't werkwoord mag in persoon en getal verschillen. Derhalve mag men zeggen: *Ik word geprezen, maar hij gelaakt. Ik zat te zingen en gij te fluiten.* Maar verkeerd zijn uitdrukkingen als deze: *De vriend, dien ik lief had en mijn vertrouwen schonk, verried mij. Het boek, dat ik gelezen heb en mij zeer geboeid heeft, zend ik u terug. De soldaten eerbiedigden en gehoorzaamden hunnen bevelhebbers. Rome werd door Romulus en Remus gesticht en allengskens zeer machtig. Deze man is een groot geleerde en daarom tot professor aangesteld, Caesar had vele oorlogen gevoerd en daardoor een geoefend leger.* Even onjuist zijn: *Men verachteloost, men vergeet, men spreekt kwaad van u (BEETS). Haar zult gij nooit, niet een enkel woord meer toespreken, zelfs niet groeten (dez.).* Eveneens: *Geen vriendelijk woord kon zijn toorn doen bedaren, maar strekte veeleer om hem nog woedender te maken. Niets vermocht hem van zijn eenmaal genomen besluit af te brengen, maar was integendeel een reden te meer om hem bij zijn plan te doen volharden. Omdat de hemel betrokken was, heeft hij zijn regenscherm meegenomen en zijn gewone wandeling gedaan.*

Evenmin mag ten opzichte van 't gemeenschappelijk woord de woordvolgorde in de volzinnen verschillen; ver-

keerd is het dus te zeggen: *Men prijst en heeft u lief*. Immers op *prijst* zou 't voorwerp moeten volgen, terwijl dit door 't werkwoord *heeft—lief* omsloten wordt.

Aanm. Alleen om een of ander zinsdeel sterker te doen uitkomen, wijkt men van dezen regel af: *De dag was drukkend geweest en benauwd* (BEETS).

- § 633. Men wendt de uitlating in 't geheel niet, of maar gedeeltelijk aan, om den nadruk te bevorderen. De gemeenschappelijke woorden worden dan of geheel of gedeeltelijk herhaald. *Maar wilt gij weten, wat ik bespottelijk, wat ik ergerlijk vind? Het zijn uwe wapenborden, uwe grafnaalden, uwe eerzuilen in de kerk* (BEETS). *Hij wandelt met den schilder, hij doet keertjens te paard met den schilder, hij ontbijt met den schilder, hij gaat met den schilder naar den schouwburg, hij rookt, hij zwetst, hij biljart met den schilder; alleen hij schildert met den schilder niet* (BEETS). *Zij zag de fiere ridders versierd met zijde en goud, Zij zag hun fiere rossen op hun berijders stout.* (BILD.). *Zijt natuurlijk, zijt eenvoudig, zijt menschelijk, zijt althans niet wreed jegens anderen* (BEETS). *Meer zegt hij, meer ontdekt hij niet* (BILD.).
- § 634. Is de uitlating onmogelijk en wil men nogtans de herhaling van 't werkwoord vermijden, dan vervangt men dit door 't werkwoord *doen*: *Hij heeft mij steeds geholpen, maar gij doet het niet.*

DE ELLIPS IN DEN ZAMENGESTELDEN VOLZIN.

- § 635. De zamengestelde volzin kan elliptisch zijn, hetzij hij uit nevengeschikte volzinnen, hetzij hij uit een hoofd- of bijzin bestaat.

a) In de nevenschikking treft de ellips een van beide volzinnen; van dezen blijft 't subject of een bepaling over: *Deze poogde zich op te richten, dan vruchteloos* (VAN LENN.). *Nog weinige oogenblikken en hij gaf den geest. Een woord van u en hij is ontslagen.*

b) In de onderschikking kan de hoofdzin elliptisch zijn. *Een gek, die er anders over denkt. — Te vergeefs, zoo de zee zich opheft als een bezetene, dol van woede, bruisende van toorn* (BEETS). *Geen sterv'ling omtrent, die den gruwel vernam, Geen wachter om 't misdrijf te storen* (BILD.). *Geen Nederlandsche boer, die ten minste niet van loeven en lateeren weet* (STIJL). *Hoe jammer dat ik mijn uurwerk vergeten heb. Gesteld, uw banden vielen* (BILD.). Of de bijzin is elliptisch: *De meeste ruiters dreven hun paarden vooruit, om haar, zoo noodig, hulp te bieden* (VAN LENNEP). *(Den vrede) wil de Raadpensionaris ook, mits op redelijke voorwaarden* (dez.). *Kijk eens wat schoone blonde krullen* (VAN LENNEP). Of wel hoofd- en bijzin beide: *Zoo heer zoo knecht. Gelijke monniken gelijke kappen. Beter laat dan nooit. Zoo gezegd zoo gedaan. Eind goed alles goed. Vroeg wijs vroeg zot.*

c). De hoofdzin ontbreekt ten eenemale in uitdrukkingen als: *Dat me ooit Rodrigo aan moest schouwen!* (BILD.) *Als Zijtjen wist, dat ik knorrig op den hond was!* (BEETS) *Als haar iets overkwam!* (dez.) *Waar of mijn goede aanstaande schoonvader blijven mag?* (VAN LENNEP) *Wie of dat zou gedaan hebben?* 'T ontbreken van zulk een logisch onmisbaren volzin is aan 't ongeduld of de onrust des sprekers toe te schrijven.

d) De voorwaardelijke bijzin ontbreekt in volzinnen, als: *Vertrek of 'k steek u in een zak en heel uw vloot in brand* (BILD.). *Geef u over of gij zijt een kind des doods* (nm. als gij u niet overgeeft) (VAN LENNEP). *Dat zou gemakkelijk zijn*

(nm. als men dat deed). De vergelijkende bijzin ontbreekt in : *Het roeien is zulk een heksenwerk niet* (BEETS). *Want de pantalon is zoo kort en de souspieds zijn zoo lang en het vest is zoo laag uitgesneden en zoo wijd om het midden en de rok is zoo smal van kraag en zoo breed van rug* (dez.).

BEKNOPTE BIJZINNEN.

§ 636. De zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke bijzinnen kunnen in eenige gevallen een korteren vorm aannemen en aldus met den hoofdzin schijnbaar tot een volzin samensmelten. Een op zoodanige wijze verkorte ondergeschikte volzin heet *beknopte bijzin*.

a) DE BEKNOPTE ZELFSTANDIGE BIJZIN.

§ 637. Zoowel de zelfstandige bijzin met *dat* als de infinitief hebben in den volzin de waarde van een substantief. *Ik wensch, dat ik lang zal leven; ik wensch lang te zullen leven; ik wensch een lang leven* verschillen niet in gedachte, maar alleen in vorm. Vandaar dat de zelfstandige bijzin met *dat* vaak in een infinitief kan worden omgezet. Deze infinitief kan men beschouwen als een beknopten volzin, die, naar gelang van zijne betrekking tot den hoofdzin, een beknopten onderwerpszin, een beknopten voorwerpszin of een beknopten bepalingszin uitmaakt. Tot de omzetting wordt vereischt, dat 't onderwerp van den bijzin a) onbepaald is b) gelijk is aan dat van den hoofdzin c) 'tzelfde woord is, dat een bepaling in den daatief of accusatief van 't gezegde des hoofdzins uitmaakt. Derhalve kunnen verkort worden:

a) *Het schijnt, dat het hard geregend heeft tot: het schijnt hard geregend te hebben. Het lijkt, dat het gevoren heeft tot: het lijkt gevoren te hebben. Er werd besloten, dat men naar de boerderij terug zou varen tot: er werd besloten naar de boerderij terug te varen* (BEETS). Deze volzinnen vormen beknopte onderwerpszinnen.

b) *Ik hoop, dat ik nog eens rijk word tot: ik hoop nog eens rijk te worden. Ik verzeker u, dat ik daar zorg voor zal dragen tot: ik verzeker u daar zorg voor te zullen dragen. Ik meen dat ik hem kan misleiden tot: ik meen hem te kunnen misleiden.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte voorwerpszinnen.

Aanm. Men maakt onderscheid tusschen *ik weet, dat ik leef en ik weet te leven; ik vergeet, dat ik dit doe en ik vergeet dit te doen; gij ziet, dat gij hem voorbijstreeft en gij ziet hem voorbij te streven; hij denkt, dat hij dit doet en hij denkt dit te doen; hij voelt (begrijpt), dat hij sterven zal en hij voelt te zullen sterven.* Voorts laten eenige werkwoorden, als *zoeken*, de omschrijving met *dat*, andere, als *bewerken*, de verkorting met den infinitief niet toe.

c) *Het betaamt den leerling, dat hij zijn best doet tot: het betaamt den leerling zijn best te doen. Het verheugt mij, dat ik u weerzie tot: het verheugt mij u weer te zien. Het is mijn (= mij een) hoogste wensch, dat ik u tevreden zie tot: het is mijn hoogste wensch u tevreden te zien.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte onderwerpszinnen — *Veroorloof mij (datief) Freule, dat ik u den weg wijs tot: veroorloof mij Freule u den weg te wijzen (VAN LENNEP). Ik beveel u (datief), dat gij uw werk behoorlijk afmaakt tot: Ik beveel u uw werk behoorlijk af te maken. De veldheer gelastte, dat men terstond zoude opbreken tot: de veldheer gelastte terstond op te breken.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte voorwerpszinnen. — *Ik schaam mij (acc.), dat ik dit gedaan heb tot: ik schaam mij dit gedaan te hebben. Hij vleiide zich (acc.), dat hij slagen zou tot: hij vleiide zich te zullen slagen. Ik ben niet waard, dat ik uw vriend genoemd worde tot: ik ben niet waard uw vriend genoemd te worden.* Dergelijke volzinnen vormen beknopte bepalingszinnen

b) DE BEKNOPTTE BEPALINGSZIN MET VOORZETSELS.

§ 638. De zelfstandige bijzin met *dat* kan, ook wanneer hij van voorzetsels afhankelijk is, verkort worden tot een van die voorzetsels afhankelijken infinitief. Aldus worden de bijwoordelijke bijzinnen met *nadat*, *voordat* (*eerd*at), *doordat*, *opdat* (*ten einde*), *zonder dat* omgezet in infinitieven met *na te*, *alvorens te*, *door te*, *om te*, *ten einde te*, *zonder te*; *in plaats* (*in stede*) *dat* wordt voor den infinitief *in plaats van*, *in stede van*. Omgekeerd kan de infinitief *na van te*, *met te* niet in een zelfstandigen volzin met *van dat*, *met dat* worden omgezet, maar dient deze als appositie van 't voornaamwoordelijk bijwoord *er van*, *er mede* te volgen. Ook is dit geval daar, waar *om te* voor den infinitief andere voorzetsels vervangt (zie § 560). De verkorting tot deze beknopte bijwoordelijke bijzinnen is alleen dan mogelijk, wanneer 't onderwerp van den bijzin ook dat van den hoofdzin is.

Voorbeelden.

Nadat ik hem verlaten had, gevoelde ik mij gelukkig = *na hem verlaten te hebben gevoelde ik mij gelukkig.*

Voordat (eer dat) ik vertrek, zal ik afscheid van u nemen.
= *Alvorens te vertrekken zal ik afscheid van u nemen.*

Doordat ik niet rookte, bespaarde ik veel geld = *door niet te rooken bespaarde ik veel geld.*

Opdat ik knap worde, leer ik hard = *om knap te worden leer ik hard.*

Zonder dat ik er lust in had, deed ik mede = *zonder er lust in te hebben deed ik mede.*

In plaats dat hij speelde, studeerde hij = *in plaats (in stede) van te spelen studeerde hij.*

Men beschuldigd hem van 't land verraden te hebben = men beschuldigt hem er van, dat hij 't land verraden heeft. Hij vleit er zich mede, dat hij slagen zal = hij vleit zich te zullen slagen.

Ik poogde hem er telkens toe te bewegen, dat hij ook reis iets reciteerde = ik poogde hem telkens te bewegen om ook reis iets te reciteeren (BEETS).

c) DE BEKNOPTE AFHANKELIJKE VRAAG.

§ 639. De afhankelijke vraag, die 't zelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, kan derwijze worden verkort, dat 't vraagwoord blijft, 't werkwoord in den infinitief met *te* wordt omgezet en 't onderwerp wegvalt. Hij weet niet, wat hij hoort wordt = *hij weet niet wat te hooren* (BILD.). *Wist ik maar hoe er uit te komen* = hoe ik er uit zou kunnen komen (VAN LENN.). *Een wijl stond Wernhold onzeker tot wien zich te wenden* = tot wien hij zich zoude wenden (VAN LENNENP). Ook kunnen deze beknopte vragen zelve weder van beknopte bijzinnen afhangen; vooral is zulks gebruikelijk na adjectieven, als *besluiteloos, onzeker, enz.* *Hij stond daar als besluiteloos wat te doen* = wat hij zoude doen. Gelijk men ziet worden de werkwoorden *mogen, zullen, moeten, kunnen* in de beknopte afhankelijke vraag niet uitgedrukt.

DE BEKNOPTE BIJVOEGLIJKE BIJZIN.

§ 640. De bijvoeglijke bijzin, welke door een betrekkelijk voornaamwoord met den hoofdzin verbonden wordt, is dan alleen voor verkorting vatbaar, wanneer hij een naamwoordelijk

gezegde bevat. Dit vormt alsdan een beknopten bijvoeglijken bijzin, terwijl onderwerp en koppelwoord wegvallen. Gewoonlijk staat zulk een bijzin onmiddellijk achter 't bepaalde woord: *Van buiten dreigde een machtige vijand, trotsch en overmoedig* (= die trotsch en overmoedig was) *door de bekaalde zege* (VAN LENNEP). *Bij het graf spreekt de leeraar, aller vriend* (= die aller vriend is), *een kort woord* (BEETS). *Aanschouw dat lieve burgermeisje, slachtoffer* (= dat slachtoffer is) *van de eerzucht haars broeders* (BEETS). *Zie deze oude barones, geleund* (= die geleund is) *op den arm van haren zoon, den kamerling* (= die een kamerling is) (BEETS).

Gelijk men ziet, ook de appositie wordt tot de beknopte bijvoeglijke bijzinnen gebracht.

- § 641. Een andere verkorting van den bijvoeglijken bijzin bestaat daarin, dat men na ontkenneude woorden als *niemand, niets, geen*, enz. 't betrekkelijke voornaamwoord weglaat en 't werkwoord in een infinitief met *om te* onzetzet: *Niemand wilde de eerste zijn om zijn meening te uilen* = die zijn meening uitte (VAN LENNEP).
- § 642. Ook de bijvoeglijke bijzin, die den geheelen hoofdzin bepaalt, is voor verkorting vatbaar. Als zoodanige beknopte bijzinnen komen voor de substantieven, welke een appositie van den hoofdzin uitmaken: *Willem de Zwijger viel door de handen eens sluipmoordenaars, een onheil* (= dat een onheil was) *hetwelk 't geheele land in rouw dempeldc*.

DE BEKNOPTE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

- § 643. Ook de bijwoordelijke bijzinnen zijn voor verkorting vatbaar. Zulke beknopte bijwoordelijke bijzinnen staan zoo dicht mogelijk bij 't werkwoord, als de regel der woordschikking dit gedooft; zelden staan zij in 't begin of aan 't einde van

den hoofdzin. De verkorting laten toe de redengevende, de tijdbepalende, de toegevende, de voorwaardelijke, de gevolgaanduidende en de vergelijkende bijzinnen.

Aanm. Over de doelluitdrukkende en de tijdbepalende met *nadat*, *voordat* (*eerdad*) is reeds gehandeld.

a) DE BEKNOPTE REDENGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 644. De redengevende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, tot een enkel deelwoord worden ingekrompen; uit 't zinverband moet dan de redengevende beteekenis daarvan worden opgemaakt: *Wetende* (= daar ik wist) *dat zij alles op hem vermocht, heb ik mij tot haar gewend ter bereiking van mijn oogmerken. Gehoord hebbende* (= daar ik gehoord heb), *dat gij een zwaar verlies geleden hebt, kom ik u troosten.*

Ook een naamwoord zonder *zijnde* kan een beknopten redengevenden bijzin vormen: *Angstig voor de hem toegedachte straf nam hij de vlucht. Men ontsloeg hem als een verdacht persoon uit den dienst.*

b) DE BEKNOPTE TIJDBEPALENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 645. De tijdbepalende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet; uit 't zinverband moet dan de tijdbepalende beteekenis daarvan worden opgemaakt. Een tegenwoordig deelwoord staat dan gelijk aan een volzin met *terwijl*, een verleden deelwoord aan een volzin met *nadat*: *Huilende en schreeuwende* (= terwijl ik huilde en schreeuwde) *begaf ik mij op weg naar huis* (VAN LENNEP). *Ontwaakt* (= nadat hij ontwaakt was) *deelt hij zijn makkers alles mee* (BILD.). Dit

gezegd hebbende (= nadat of toen hij dit gezegd had) *verwijderde hij zich in drift* (VAN LENNEP).

Ook een naamwoord of een bijwoordelijke uitdrukking zonder *zijnde* kan een beknopte tijdbepalenden bijzin vormen. 'T voegwoord *als* gaat dan meestal vooraf. *Reeds als knaap* (= reeds terwijl of toen hij een knaap was) *onderscheidde hij zich*. *Nog jong en schoon* (= terwijl of toen zij nog jong en schoon was) *is zij door den dood weggerukt*. *Op 't punt* (= toen ik op 't punt was) *van te vertrekken werd ik opgehouden*.

c) DE BEKNOPTE TOEGEVENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 646. De toegevende bijwoordelijke bijzin kan, als hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet. Daar uit 't zinverband de toegevende beteekenis niet kan worden opgemaakt, moet dit blijken uit een voorafgaand toegevend of een in den hoofdzin volgend tegenstellend voegwoord *nogtans*, *evenwel*, *niettemin*, *echter*, enz. *Saartjen was allerliefst en schoon het geheele gezelschap in beschaving vooruit* (nam. zijnde = schoon zij het geheele gezelschap in beschaving vooruit was), *echter ook hier volkomen op hare plaats en zeer eenvoudig* (BEETS). *Hoe vermagerd door de ellend* (= hoe vermagerd hij door de ellende was), *De balling is hem straks bekend* (BILD.) *Ziende dat men hem beet wilde nemen, veinsde hij nogtans het niet te merken*. *Schoon inziende, dat alle tegenstand vruchteloos was, verdedigden zij zich niettemin tot het uiterste*. Ook een naamwoord, ja zelfs een bijwoordelijke uitdrukking kan op die wijze een beknopte toegeven den bijzin vormen: *Ik zal het doen, hoewel zeer tegen mijn zin*. *Schoon jong, is hij niettemin zeer voor zijne taak berekend*. *Hoewel een groot*

geleerde, is hij echter zeer nederig. Evenzoo: Of schoon als veelkeer niet met Maurits gelijk te stellen, verdiende hij echter eene der eerste plaatsen onder de krijgshoofden zijner eeuw (VAN LENNEP).

d) DE BEKNOPTE VOORWAARDELIJKE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 647. De voorwaardelijke bijwoordelijke bijzin met *mits*, *tenzij* en *tenware* kan, wanneer hij 'tzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin, in een deelwoord worden omgezet. Evenwel komen zulke beknopte bijzinnen niet veel voor en moet men daar, waar de onderwerpen zouden verschillen, een ellips aannemen: *Niemand wordt binnengelaten, tenzij van een uitnodigingskaart voorzien* = *tenzij hij of die niet van een uitnodigingskaart voorzien is. In Indië kan elk jong mensch, mits zijn best doende, vooruitkomen.* Evenzoo komt na genoemde voegwoorden een adjectief of substantief voor als beknopte voorwaardelijke bijzin: *Niemand, tenzij een weetniet of deugniet, wordt door ons veracht. Een koopman kan, mits schrander en ijverig, veel geld maken.* Daarentegen bestaat ellips in den reeds boven aangehaalden volzin: *Den vrede wil de Raadpensionaris ook, mits op redelijke voorwaarden (VAN LENNEP).*

e) DE BEKNOPTE GEVOLGAANDUIDENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 648. De gevolgaanduidende bijwoordelijke bijzinnen achter een adjectief met *zoo* of *genoeg* worden meest verkort tot een infinitief met *te* (over *van te* en *om te* zie § 560): *De uil is niet wijs genoeg om een hond zijn biecht te nemen* = *dat hij een hond zijn biecht neme (VAN LENNEP).* *Ik geloof niet, dat hij verstand genoeg heeft om mij kwaad te doen*

== zoodat hij mij kwaad zou kunnen doen (VAN LENNEP).
 'Tzelfde heeft plaats, als 't adjectief door *te* wordt voorafgegaan; de bijzin met *dan dat* wordt in een infinitief met *om te* omgezet: *Hij zeide, dat zijn dochter nog te jong was om aan een huwelijk te denken* == *dan dat zij aan een huwelijk zoude denken* (VAN LENNEP).

f) DE BEKNOPTE VERGELIJKENDE BIJWOORDELIJKE BIJZIN.

§ 649. De vergelijkende bijwoordelijke bijzin kan als beknopt worden aangemerkt, wanneer hij uit een infinitief met *te* bestaat, die in een zelfstandigen volzin met *dat* kan worden omgezet: *Dat men eerlijk is, is beter dan dat men rijk is* wordt derhalve *eerlijk te zijn is beter dan rijk te zijn*. *Hij zeide, dat hij liever wilde sterven dan dat hij zich overgaf* wordt: *hij zeide, dat hij liever wilde sterven (of liever te willen sterven) dan zich over te geven*. Desgelijks: *verkwistend te zijn is even dwaas als gierig te zijn*.

DE WOORDSCHIKKING.

- § 650. De woordschikking hangt in de eerste plaats af van de volgorde, welke de begrippen bij 't vormen der gedachte aannemen. Daar nu in onze voorstelling 't onderwerp vóór 't daaraan toegekend gezegde en voorts elk begrip vóór de daarmede verbonden bepaling aanwezig is, zijn in de logische woordvolgorde de daaraan beantwoordende woorden op gelijke wijze gerangschikt.
- § 651. De natuurlijke woordschikking verschilt van de logische. In haar neemt dat woord, waarop de meeste nadruk valt, de eerste plaats in, en zóó vervolgens. Dientengevolge staan hier de bepalende woorden vóór 't onderwerp. 'T eerste blijkt nog uit onze samenstellingen (*vaderland*) en de plaats onzer adjectieven (*goede boter*), 't laatste uit de persoonsuitgangen der werkwoorden, die oorspronkelijke voornaamwoorden waren.
- § 652. Onze woordschikking is deels logisch, deels natuurlijk; logisch is zij b. v. daar, waar onderwerp, gezegde en bepaling op elkaar volgen, daarentegen natuurlijk in zoover b. v. de adjectieven en bijwoorden aan de bepaalde woorden voorafgaan.

SCHIKKING VAN DE HOOFDBESTANDDEELEN DES VOLZINS.

a) DE ZELFSTANDIGE VOLZIN.

- § 653. In den zelfstandigen volzin nemen onderwerp, gezegde en bepaling de logische woordvolgorde aan (Formule OGB):
Hij eet een boteram. Hij slaapt hier. Alleen in den impe-

ratief staat 't onderwerp, bijaldien het wordt uitgedrukt , achter 't werkwoord: *Ca gij.*

- § 654. Bestaat 't gezegde uit een werkwoordelijk en een naamwoordelijk óf uit twee werkwoordelijke bestanddeelen, dan staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord vooraan: *Hij heeft gegeten. Hij heeft geslapen. Hij zal slapen. Hij wil slapen.* In de samengestelde tijden is het dan onverschillig, of 't deelwoord den infinitief, dan wel de infinitief 't deelwoord voorafgaat: *Ik zal gekomen zijn of zijn gekomen. Ik zal geslagen worden of worden geslagen.* Maar 't deelwoord van 't werkwoord gaat steeds aan dat van 't hulpwerkwoord vooraf: *ik ben beloond geworden of geweest.* Zijn er twee infinitieven, dan mag 't deelwoord tusschen beide instaan: *ik zal geslagen moeten worden, ik zal moeten worden geslagen, ik zal moeten geslagen worden.* De laatste der twee infinitieven mag niet bij 't hulpwerkwoord behooren; dus niet: *ik zal geslagen worden moeten. Hij heeft hem onthoofden doen,* dewijl *moeten* bij *zal* en *doen* bij *heeft* behoort.
- § 655. 'T scheidbare deel van 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord sluit den volzin: *Hij eet den koek op.* Is het een substantief, dan kan het ook onmiddelijk op 't werkwoord volgen: *hij neemt deel aan de samenzwering of aan de samenzwering deel. Hij spreekt kwaad van u of van u kwaad.*
- § 656. De bepaling volgt steeds op 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord: *Hij heeft een boteram gegeten. Hij zal hier slapen. Ik zal daar gekomen zijn. Ik zal thans geslagen worden. Ik zal thans geslagen moeten worden,* enz. enz.
- § 657. In den vragenden volzin staat 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord onmiddelijk vóór 't onderwerp (Formule GOB): *Eet hij een boteram? Zal hij geslagen moeten worden?*

Zal hij thans beloond moeten worden? Eveneens in den wenschenden volzin: Ware hij nog in leven! Moge hij slapen! Vlieden, vlieden wij de hoovaardij, zoo wij ons geluk en onze rust en onzen roem beminnen! (V. D. PALM) Doch mag 't werkwoord in den tegenwoordigen tijd ook volgen: *Hij moge slagen!* De overige woorden nemen dezelfde plaats in als in den oordeelenden volzin: *Heeft hij geslagen? Zal hij slapen? Zal ik geslagen moeten worden? Zat ik moeten worden geslagen? Zul ik moeten geslagen worden? Heeft hij hem doen onthoofden? Eet hij den koek op? Neemt hij deel aan de samenzwering? Neemt hij aan de samenzwering deel?*

Aanm. Ook in den vragenden volzin bezigt men soms de logische woordschikking: *Hij komt toch? Gij hebt hem gesproken?* Alleen de vragende voornaamwoorden of vragende bijwoorden staan voorop: *Wie komt daar? Wien zie ik daar? Hoe vaart gij? Waar is hij?*

§ 658. In uitroepen, die met vragende voornaamwoorden of bijwoorden beginnen, bezigt men dezelfde woordschikking als in de vraag: *Hoe aardig is hij! Wat weet hij al niet te vertellen! Bij wien is hij al niet gezien! Hoe vaak heb ik hem gesproken!*

b) DE BIJZIN.

§ 659. In den bijzin staat 't met persoonsuitingen voorziene werkwoord achteraan (formule OBG); 't voegwoord, 't voornaamwoord en 't bijwoord, dat den bijzin met den hoofdzin verbindt, staan voorop: *Ik geloof, dat gij mijn vriend zijt. Ik weet, wie u misleidt.*

§ 660. In de samengestelde tijden staat 't met persoonsuitgangen

voorzienē werkwoord 'tzij voor 't deelwoord of den infinitief, 't zij er achter: *Ik geloof, dat gij steeds mijn vriend geweest zijt. Ik weet, wie u misleid heeft. Ik geloof, dat gij steeds mijn vriend zijt geweest. Ik weet, wie u heeft misleid.* Zelden heeft dit laatste plaats, wanneer 't deelwoord met een infinitief verbonden is; men zegt liever niet: *ik geloof, dat gij steeds mijn vriend geweest zijn zult.* Daartegen kan 't deelwoord zoowel achter den infinitief als voor den indicatief staan; derhalve kan men zeggen: *ik geloof, dat gij steeds mijn vriend zult geweest zijn of geweest zult zijn of zult zijn geweest.* Zijn twee infinitieven met elkaar verbonden, dan mag evenmin als in den zelfstandigen volzin de laatste bij 't hulpwerkwoord behooren; dus niet: *Hij weet, dat ik beloofd zal worden moeten.*

§ 661. De scheidbaar samengestelde werkwoorden blijven in de niet-samengestelde tijden ongescheiden: *ik weet, dat gij loven hem uitmunt.* In de samengestelde tijden daarentegen is de scheiding geoorloofd; dus zegt men: *ik weet, dat gij boven hem uit zult hebben gemunt, zult uit hebben gemunt, zult hebben uitgemunt, uitgemunt zult hebben, zult uitgemunt hebben.*

§ 662. Voorwaardelijke en toestemmende bijzinnen zonder voegwoord hebben dezelfde woordschikking als de vraag: *Is hij gezond? Is hij gezond, dan is hij vroolijk. Is hij al gezond, hij verbeeldt zich toch ziek te zijn.* Zoo ook wanneer al vooropstaat: *al is hij gezond, hij verbeeldt zich ziek te zijn.*

c) DE BEPALINGEN.

§ 663. De attributieve bepalingen gaan 't bepaalde substantief vooraf: *de man, de goede man, die man, twee mannen, de*

vogel specht. De uitzonderingen als: *God almachtig, de Staten-Generaal, jongen lief!* zijn weinig in getal.

§ 664. Middellijk of onmiddellijk beheerschte woorden volgen op 't regeerende woord: *de vader des vaderlands* of *van 't vaderland*. *De dorst naar goud*. Maar

1) de genitief op *s* van eigennamen *moet*, die van gemeene substantieven *kan* vóór 't beheerschte woord staan: *Frankrijks voorspoed*. *Willems kunde*. *Moeders schoot*. *'S mans welzijn*. Bijbelsche uitdrukkingen als *de arke Noachs*, *de dochteren Loths* maken een uitzondering hierop.

2) de door de adjectieven onmiddellijk beheerschte woorden staan zoowel vóór als achter 't adjectief: *Mij bekend*. *Des kundig*. *Des levens zat*. *Gewoon aan een hard leven* '(evenwel zegt men steeds *vol zoeten wijns*, *vol geest*, niet *geest vol*, enz.). Doch ook zij gaan steeds 't adjectief vooraf, wanneer dit voor zijn substantief staat: *Een aan u bekende zaak*.

Een naamwoord, als beknopte bijzin, dus ook de bijstelling, volgt steeds op 't bepaalde woord: *Karel de Stoute*. *Een machtige vijand*, *trotsch en overmoedig door de behaalde zege*.

§ 665. 'T bepalende bijwoord gaat 't bepaalde adjectief of bijwoord vooraf: *zeer groot*, *uiterst zelden*; maar volgt op 't substantief: *dat huis ginds*, *'t leven hier namaals*; tenzij het niet zoozeer 't substantief, als wel zijn verhouding tot den volzin bepaalt: *Ook mijn vader zei het*. *Zelfs mijn vader zegt het*. *Vooraf mijn vader zegt het*. 'T woord *niet* staat, waar het niet op 't gezegde, maar op een enkel zindeel betrekking heeft, vóór dit laatste: *Niet ik heb hem gisteren gezien*. *Niet hem heb ik gisteren gezien*. *Ik heb hem niet gisteren gezien*, enz.

'T bijwoord *genoeg* volgt steeds op 't adjectief: *groot genoeg*.

§ 666. 'T lidwoord wordt door 't adjectief en zijne bepalingen van 't substantief gescheiden: *de voor mij zoo gewichtige tijdning*. Maar het kan ook achter de adjectieven staan, die voor-

afgegaan worden door *te* of *zoo*: *te goed een man, zoo groot een geest* = *een te goed man, een zoo groote geest*. Eveneens zegt men *geheel de stad* en *de geheele stad*, *zoodanig een man* en *een zoodanig man*, enz. Maar steeds volgt 't lidwoord der eenheid op de voornaamwoorden *zulk, hoedanig, wat* en *welk*: *zulk een man; hoedanig een man? wat een pret! welk een wijsgeer!*

- § 667. Voornaamwoorden en bijwoorden, die den bijzin met den hoofdzin verbinden, staan steeds voorop: *De man, dien ik ken. De plaats, waar ik woon. Gij weet, hoezeer ik u liefheb*. Dit heeft ook dan plaats, als de bijzin samengesteld is en zij van de woorden, waarop zij betrekking hebben, worden gescheiden: *De man, die (nom.) ik weet, dat rijk is. De man, wien (dat.) ik weet, dat gij veel verschuldigd zijt. De man, dien (acc.) ik weet, dat allen hoogachten*.

Aanm. Verkeerdelijk schrijven sommigen: *de man, dien ik weet, dat rijk is*, in navolging van de Latijnsche constructie *vir, quem scio divitem esse*. Aldus van LENNEP: *Men weet daar evenmin als hier, waar de man gebleven is, dien gij zegt, dat u verzelde*.

- § 668. De samengestelde bijwoordelijke voornaamwoorden als: *hierover, daarover, er over, ergens over, nergens over, waarover*, enz. alsmede de gelijkelijk gevormde bijwoorden *hierheen*, enz. bezigt men bij voorkeur gescheiden. Dus zegt men liever: *ik ben er dikwijls heen geweest* dan *ik ben dikwijls er heen geweest*; liever *ik heb daar steeds over gesproken*, dan *ik heb steeds daarover gesproken*, enz.

- § 669. De datief gaat aan 't rechtstreeksch voorwerp vooraf: *ik geef mijn broeder dit boek*.

• De omschreven datief kan 't voorwerp zoowel voorafgaan als volgen: *ik geef aan mijn broeder dit boek* of *dit boek aan mijn broeder*. Zooook andere bepalingen, die van voor-

zetsels afhangen: *ik lees met veel genoegen dit boek óf dit boek met veel genoegen.*

- § 670. Van de nevenschikte bijwoordelijke bepalingen staat die, welke zich inniger aan 't werkwoord aansluit, voor de andere. Men zegt dus *men leeft hier genoeglijk*, daar *genoeglijk* te kennen geeft, hoe *men hier leeft* en derhalve de uitdrukking *leeft hier* nader bepaalt; eveneens *hij werkt altijd vrolijk*, omdat *vrolijk* zegt, hoe hij *altijd werkt*.

Aanm. Schijnbaar wijkt deze regel af van de in § 565 gegevene. Doch men vergete niet, dat de attributieve bepaling vóór 't bepaalde substantief staat, terwijl de bijwoordelijke op 't werkwoord volgt.

- § 671. De schikking der bepalingen wordt ook door den rhythmus, dien zij in hunne opeenvolging teweegbrengen, bepaald; men zegt daarom niet: *ik geef mijn broeder dit voortreffelijke werk, waarmede ook gij zeer ingenomen zijt, gaarne*. Immers heeft hier 't enkele bijwoord geen genoegzamen toon om de voorafgaande woordenreeks te sluiten.

AFWIJKINGEN VAN DE GEWONE WOORDSCHIKKING. †

- § 672. Men veroorlooft zich afwijking van de gewone woordschikking, om een of ander zindeel bijzonder te doen uitkomen. Dit staat dan in den zelfstandigen volzin voorop, terwijl 't onderwerp achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord plaats neemt (Formule BGO): *U bemin ik. Gisteren dacht ik aan U. Aan U dacht ik gisteren. Dit noem ik vlijt, ijver, inspanning* (VAN DER PALM). Alleen 't werkwoord mag niet vooropstaan, dewijl zoo de vragende woordvolgorde zou ontstaan; natuurlijk is dit niet 't geval, waar een infinitief

of deelwoord van een samengestelden tijd vooropstaat: *Gestudeerd had hij, maar hoe? — Wegloopen zal hij niet.* Maar altijd moet, als 't werkwoord voor de overige zindeelen staat, hieraan 't bijwoord *er* (*daar*) voorafgaan: *Er wordt gedanst. Er werd iemand opgehangen.*

- §673. Na de aaneenschakelende en tegenstellende voegwoorden, met uitzondering van *en* en *maar*, bezigt men dezelfde omzetting. Desgelijks na *immers* en de gevolgtrekkende nevenschikkende voegwoorden. Zie de voorbeelden. Daarentegen volgt op *nauwelijks of, niemand of, enz.* de constructie van den onafhankelijken volzin: *Daar was niets, of hij wist het.*
- §674. Ook dán volgt in den hoofdzin 't onderwerp op 't werkwoord, wanneer de bijzin voorafgaat, dewijl deze eene bepaling van genen uitmaakt: *Toen ik hem zag, was ik blijde. Dat hij komen zou, wist ik zeker.* Zoook, wanneer de hoofdzin als tusschenzin voorkomt: *Hij is, hoop ik, welvarende.* Maar na een toegevend en bijzin met *al*, of zonder voegwoord wijkt men van de gewone woordschikking niet af: *Al is hij machtig, ik vrees hem niet. Wie hij ook zij, ik vrees hem.*
- §675. Somwijlen volgt op een aaneenschakelend of tegenstellend voegwoord de regelmatige woordschikking; tusschen 't voegwoord en zijn volzin is dan een rust: *Hij is een schrander man; evenwel, hij kan dwalen. Hij meent gelijk te hebben; en toch, hij heeft het mis.*
- §676. In den afhankelijken volzin zou, als 't onderwerp achter 't werkwoord werd geplaatst, 't eigenaardige der woordschikking verloren gaan; dientengevolge blijft deze bewaard, zelfs wanneer eene bepaling voorop wordt gesteld: *daar niemand hem of hem niemand verstond, werd hij verlegen. Omdat den koning deze zaak of deze zaak den koning vreemd*

voorkwám, stelde hij een onderzoek daaromtrent in. Dewijl hier niemand is, ga ik weer heen. 'T adjectief staat steeds als voornaamwoordelijk gezegde voorop in de verhouding uitdrukken- de, vergelijkende en toegevende volzinnen, die met bijwoorden als *hoe, zoo, even* aanvangen; evenmin mag in toegevende volzinnen 't betrekkelijk voornaamwoord van zijn substantief gescheiden worden: *Welke moete hij ook deed, het was vergeefs.*

SCHIKKING DER VOLZINNEN.

- § 677. De nevenschikte volzin volgt natuurlijkerwijs steeds op dien, waarmede hij door 't voegwoord is verbonden; zoowel hierdoor als door zijne woordschikking onderscheidt hij zich van den bijzin.
- § 678. Als algemeene regel geldt voor de ondergeschikte volzinnen, dat zij volgen op 't zindeel of den volzin, waarvan zij een bepaling uitmaken.
- § 679. De onderwerpszin heeft zijne plaats vóór den hoofdzin: *Hetgeen hier bedoeld wordt, betreft niets onbetamelijks* (VAN DER PALM). *Dat hij er redelijk uitziet bewijst niets tegen zijn pedanterie* (BEETS). Doch hij volgt op dezen als appositie van het: *Het is mij aangenaam, dat gij komt.* Dezelfde plaats heeft de verkorte onderwerpszin: *Te wandelen is gezond. Het is zeker onaangenaam te moeten wachten* (VAN LENNEP). In de vraag staat het achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord en volgt de onderwerpszin met *dat* als bijstelling: *Verheugt het u uel eens te denken, dat uw beeltenis in handen zal komen van dien uwer vrienden, dien gij het liefst hadt?* (BEETS). De be-

trekkelijk-zelfstandige bijzin volgt onmiddellijk op 't werkwoord: *Is 'tgeen gij zegt, waar?*

- § 680. De voorwerpszin staat achter 't met persoonsuitgangen voorziene werkwoord: *Wij weten, dat wij moeten sterven*; doch mag de infinitief of 't deelwoord ook voorafgaan: *gij hebt, wat gij zocht, gevonden. Gij hebt gevonden, wat Gij zocht.* Ook kan de voorwerpszin, evenals 't voorwerp in den enkelvoudigen volzin, voorop worden geplaatst: *Waar hij van daan kwam, wist niemand* (VAN LENNEP). *Dat hij het hof aan Henriëtte maakte, had ik terstond gemerkt* (BEETS). Volgt hij op het als appositie, dan sluit hij den volzin: *Daaraan hebben wij het te danken, dat wij onbevreesd kunnen wandelen in het midden der gevaren* (BEETS). *Jonathan kan het niet gelooven, dat zijn vader een meenedige zijn zou* (VAN DER PALM).
- § 681. De zelfstandige bepalingzin volgt onmiddellijk op 't bepaalde woord; maar als hij de appositie uitmaakt van een voor-naamwoordelijk bijwoord, dan is zijne plaatsing vrijer: *Dat de prins geschokt was, dat hij raad en troost noodig had, daarover was Buat niet verwonderd; wel dat hij er voor uitkwam* (VAN LENNEP).
- § 682. De bijvoeglijke bijzin volgt onmiddellijk op 't bepaalde woord; doch de welluidendheid eischt soms, dat eenige woorden tusschen beide intreden: *Indien er niemand was, waaraan men de gestolen goederen kwijt kon raken, zouden er ook welhaast geene dieven meer gevonden worden* (VAN DER PALM)
- § 683. De bijwoordelijke bijzin staat even goed voor als achter den hoofdzin: *Mijn hart gaat open, als ik u zie* (BEETS). *Voor zij nog terug was, verscheen van der Hoogen* (BEETS). *Hij zal sterven, naardien gij het begeert* (VAN LENNEP). De voorwaardelijke en toegevende volzinnen gaan zelfs bij voorkeur vooraf, wanneer zij 't voegwoord missen: *Volt er*

van hen aan die zijde niets te duchten, zoo keer ik aan 't hoofd mijner volgers terug (VAN LENNEP). Inderdaad hoe groot het verschil zij tusschen deze beiden, de overcenkomst tusschen hen is echter ook onmiskenbaar (VAN DER PALM). Evenzoo de verhouding uitdrukkende met hoe: hoe langer hoe liever. *Hoe langer gij blijft, des te aangener is het mij.* Daarentegen doet men de gevolgaanduidende bijzinnen, alsmede de bijzinnen van wijs (met *alsof*) op den hoofdzin volgen: *Hij is arm, weshalve hij zich ongelukkig voelt. Hij doet, of hij gek is.* Eveneens staan de vergelijkende bijzinnen met *als* en *dan* achter 't woord, dat zij bepalen: *Hij is grooter, dan ik dacht. Hij is zoo groot als ik. Zoo groot als ik zal hij wel zijn.*

- § 684. De bijwoordelijke bijzin kan ook, als tusschenzin, op de plaats der overeenkomstige bijwoordelijke bepaling staan. Dit is b. v. het geval in den afhankelijken volzin, dewijl in dezen de bepaling aan 't gezegde voorafgaat: *Ik zal, voordat ik vertrek, afscheid van u komen nemen* = ik zal voor mijn vertrek afscheid van u komen nemen. *Ik vertrouw, dat gij mij, als ik in nood ben, zult bijstaan.*
- § 685. Bestaat de hoofdzin uit een samengestelden volzin, dan gaat de bijzin vooraf, ten einde misvatting te voorkomen: *Als wij rondom ons zien, bespeuren wij, dat dit ook sommigen te beurt valt* (VAN DER PALM). Volgde de bijzin, dan zou de samengestelde volzin een geheel andere beteekenis krijgen.

A A N H A N G S E L.

LEESTEKEN.

Men bedient zich van leestekens, ten einde den lezer in staat te stellen 't geschrevene juist op te vatten. Zij dienen dus uitsluitend om dit duidelijk te maken en hebben dientengevolge geen hoogere beteekenis. De leestekens dienen deels om volzinnen of deelen van volzinnen onderling te scheiden, deels om den inhoud van 't geschrevene in een of ander opzicht kenbaar te maken. Teekens van de eerste soort zijn de *punt*, de *komma* en de *kommapun*t, van de tweede soort de *aanhaalingsteekens* en *haakjes*. Tot beide soorten behooren 't *vraagteeken*, 't *uitroepingsteeken* en de *dubbele punt*.

I. Men plaatst de *punt*:

1) aan het einde van een oordeelenden volzin: *Deugd verheugt*.

Eveneens wanneer deze onvolledig is; dus ook in opschriften: *Eerste boek. Tweede hoofdstuk*.

2) aan 't einde van zindeelen, waaraan men zekere zelfstandigheid toekent: *Ik ben gelukkig. Immers ik heb alwat ik wenschen kan. — Ik begrijp U. Dus geen woord meer*.

3) bij woordverkortingen: *enz., b. v., t. w.*

II. Men plaatst de *komma*:

1) in den *enkelvoudigen* volzin om nevengeschikte woorden van *gelijke* waarde te scheiden: *een ijverig, trouw, eerlijk dienaar. Korte, scherpe nagels*. Doch de komma ontbreekt:

a) tusschen bepalingen, die niet in gelijke verhouding tot 't hoofdwoord staan; zoo is *fijne Fransc wijn* = Fransche wijn

die fijn is; *lichte stoffen schoenen* = stoffen schoenen, die licht zijn, enz.

b) voor 't voegwoord *en*, benevens voor de voegwoorden *of*, *noch*, (zoowel —)als, wanneer de verbonden zindeelen van geringen omvang zijn: *Vriend- en vijandschap. Kant noch wal. Heer en knecht. Hond of kat. Kind noch kraai. Zoowel gij als hij.*

Aanm. Men plaatst voor de genoemde voegwoorden alleen dan de komma, wanneer men dubbelzinnigheid vermijden wil. Dus schrijve men: *vrouwen en soldaten met zware baarden*, omdat hier geen vergissing mogelijk is; maar er is onderscheid tusschen *een jongen en een meisje van een ziek uiterlijk* en *een jongen, en een meisje van een ziek uiterlijk*.

2) in den samengestelden volzin om zoowel den onafhankelijken volzin van den nevenschikten als den hoofdzin van den bijzin te scheiden: *Hij sprak, maar ik hoorde hem niet aan. Ik zeg u, dat gij verkeerd handelt. Dat gij wel zijt, is mij aangenaam. Wie hij is, weet ik niet.*

Derhalve staat de tusschenzin tusschen twee komma's: *Hij zal, denk ik, hier blijven. Hij zeide, wat hij te zeggen had, kort en zakelijk. De man, die hier is, is mij onbekend.* Doch de komma blijft achterwege voor 't voegwoord *en*, wanneer dit nevenschikte volzinnen van geringen omvang *aaneenschakelend* verbindt: *Jan eet en Pict speelt*; daarentegen: *ik eer u, en gij haat mij.*

3) voor den nevenschikten volzin of den bijzin, die onvolledig is; dit kan 't geval zijn bij uitlating of ellips: *Ik luis-terde naar uw raad, maar mijn broeder niet. Ik wist niet, wat te doen.* Desgelijks om de verkorte bijzinnen van den hoofdzin te scheiden: *De Ruyter, onze heldhaftige admiraal, vervierf zich grooten roem. Hier kan ieder, mits zijn best doende, vooruitkomen. Hoewel hevig verschrikt, verloor ik mijn tegenwoordigheid van geest niet.*

Doch de komma blijft achterwege:

a) bij deelwoorden zonder voegwoord en infinitieven met of zonder voorzetsels: *Dit hoorende liep hij weg. Ik doe mijn best om u te behagen. Ik beaagde aan u door u ronduit mijn meening te zeggen. Hij gehoorzaamde zonder tegenspreken.*

b) voor de voegwoorden *als*, *zooals*, *dan*: *Hij gedraagt zich als een gek. Wij vereeren u als onzen weldoener. Goud is kostbaarder dan zilver. Hij verrees als uit 't graf. Ik handel zooals gij.*

4) om een rust aan te wijzen, waarvan men zich midden in een zin bedient, hetzij om met nadruk te spreken, hetzij om een andere reden: *Wat zou er van mij geworden zijn, zonder uwe leiding? Vergelijk: Hij (Pieter Stastok) gevoelde, dat hij er nooit iemand, laat staan een vrouw, laat staan de zijne, in, zou, kunnen, doen, loopen (BEETS).*

III) De *kommapunt* dient om de leden van een samengestelden volzin te scheiden, wanneer zij hetzij door hunnen omvang hetzij door hunnen inhoud eenige zelfstandigheid hebben; vooral doet de kommapunt daar dienst, waar de volzinnen met komma's zijn overladen:

*Men zat; of eer men was op 't sneeuwveld neergelegen,
Het lijf verheven; 't hoofd was op den arm gezegen,
Met d' elboog rustende op de halfgevouwen knien (BILD).
Dees vat een boomtrunk; die, wat de afgeknaagde schenkels
Hem leev'ren tot geweer (dez.).
De planken klimmen langs de stijlen uit den grond;
De teerkwast wrijft en zoekt naar reet en naden rond;
De scheepsplecht rijst omhoog, om 't open dak te sluiten;
Een sneeuwen meiboom steekt bevrozen zich naar buiten;
Een bodenlooze ton bedekt de ruwe schouw;
De hangmat slingert aan de balken van 't gebouw;
De zeilen dubben en behangen 't hout met linnen;
Men draagt de bulsters in en brengt de korven binnen;*

*Verdeelt en rangschikt bank en huisraad langs den wand;
En 't schip staat in een hut herschapeu op het land (TOLL.).*

Gewoonlijk vervangt de kommapunt de komma voor de nevenschikte volzinnen, welke door gevolgaanduidende, redengevende of doelluiddrukkende voegwoorden worden voorafgegaan: *Hij is valsch; dus is hij niet te vertrouwen. Hij is rijk; daarom heeft hij veel vrienden. Ik wensch geleerd te worden; daartoe zal ik al mijn krachten inspannen. Het is de ure des gebeds; vandaar die heilige stille.*

Aanm. Acht men de kommapunt niet voldoende, om aan de volzinnen zekere zelfstandigheid toe te kennen, dan bezigt men de punt. Zie I. 2).

IV) 'T vraagteeken sluit elke rechtstreeksche vraag: *Was het alleen daarom, dat zij mijne belangstelling prikkelde, of was het om haar deftig, stil en ingetrokken voorkomen; de weinige, korte, verstandige, maar dikwijls wel wat harde woorden, die zij sprak; en de verknoctheid van haren schoonen, langen hond?* Verkeerdelijk wendt men het soms aan na afhankelijke vragen; schrijf dus niet: *Hij vroeg, wie hij was?* omdat dan 't vraagteeken op den hoofdzin zou slaan.

Aanm. Gebruikt men soms 't vraagteeken achter een of ander vraagwoord in den volzin, dan mag 't volgende woord niet met een hoofdletter aanvangen: *Hij wist, dat hij komen zou, maar niet wanneer? of waarom?*

V) 'T uitroepingsteeken volgt op tusschenwerpsels, uitroepen, wenschen of verzoeken: *Kom! — Gekheid! — Wat een ezel! — Kom eens hier! — Hoor eens! — Leve de Koning!* Gewoonlijk ook achter vocatieven: *Engel! Schat! Beste Vriend! Lotgezellen! Wapenbroeders! Uil! Wetedelgeborene Heer!* Om des nadruks wille kan men ook van twee of meer uitroepingsteekens gebruik maken: *Help, Help! Ik wil er uit!! Laat mij los!!!*

VI). De dubbele punt kondigt aan, dat de volgende woorden

een verklaring, aanhaling of aanvulling van 't voorafgaande behelzen: *Zij vat zijn koude hand, Van 't kille zweet nog klam, en hangt hem aan de leden; Maar vruchtloos: hij is koel voor al haar teederheden* (BILD). *De schrandre Barends zucht! Ja, zegt hij, lotgezellen! Ik heb dien slag gevreesd — sinds lang hem aan zien snellen* (TOLLENS).

Derhalve volgt de dubbele punt op woorden, als *namelijk, te weten, bij voorbeeld, als enz. Er zijn vele soorten van zoogdieren, als: menschen, koeien, apen, walvisschen, enz.*

VII. *De gedachtestreep* geeft een pauze in 'den woordenstroom te kennen. Tot 't zelfde einde dient 't *beletselteeken*; bij voorkeur bezigt men dit laatste bij de *verzwijging*: *U zweren we onze trouw en — vloek, die u weerstaan* (BILD.). *Verberg mij niets! — Uw wil . . . ! hij zal mij heilig wezen* (dez.). *Daar was eens een koning en een koningin. . . .*

Men bezigt de *gedachtestreep* na een punt, *vraagteeken* of *uitroepingsteeken*, evenals den zoogenaamden nieuwen regel, om niet samenhangende volzinnen te scheiden; dit is vooral gebruikelijk, waar een nieuwe reeks van gedachten aanvangt: *Zoo ging 't in Kains stam. — Om have en lijf te dekken, Sethiet, bestondt ge ook u met wal en vst te omtrekken* (BILD.).

VII. De *haakjes* dienen om ingelaschte woorden of tusschenzinnen van de overige te scheiden: *Ach! (roept ze) 't is dan waarheid!* (BILD.) *Ik zal verwinnaar keeren (Dees arm verstrekt mij borg) en d'Arbaliel vernceeren* (dez.).

IX. *De aanhalingsteekens* dienen om de aanhalingen duidelijk te doen uitkomen; zij volgen dus gewoonlijk op een dubbele punt. Komt in een aanhaling zelve weer een aanhaling voor, dan verdubbelt men de teekens: *Hij zeide: „Terecht hebt gij geantwoord: „daar weet ik niet van.“* "

ALPHABETISCH ZAAKREGISTER.

DE GETALLEN DUIDEN DE § § AAN.

<p>Aanhalingen, 599.
 Accusatief, 490.
 ————— <i>bijwoordelijke</i>, 501,
 502, 504.
 ————— <i>dubbele</i>, 495.
 Adjectieven, 333.
 ————— <i>attributieve</i>, 334.
 ————— <i>met datief</i>, 512.
 ————— <i>als naamwoorde-</i>
 <i>lijke gezegden</i>, 453.
 ————— <i>als beknopte bij-</i>
 <i>zinnen</i>, 453.
 ————— <i>onverbogen</i>, 453.
 ————— <i>praedicatief</i>, 333.
 ————— <i>sterk verbogen</i>, 496.
 ————— <i>zwak verbogen</i>, 496.
 Asyndeton, 568, 586.
 Beheersching, 435, 483.
 ————— <i>middellijke</i>, 527.
 Bepalingen, 315.
 Bepalingszinnen, 596, 600.
 ————— <i>Beknopte</i>,
 637, 638.
 Bestaanszinnen, 313.
 Bijbepalingen, 316.
 Bijstelling, 460, 461, 462, 520.
 ————— <i>van den hoofdzin</i>,
 603, 605.
 Bijwoorden <i>bij substantieven</i>,
 570.</p> | <p>Bijwoorden, <i>Voornaamwoorde-</i>
 <i>lijke</i>, 366, 377.
 Bijzinnen, 596.
 ————— <i>verdeeling</i>, 577.
 ————— <i>beknopte</i>, 452, 636.
 ————— <i>betrekkelijke</i>, 601.
 Bijzinnen <i>bijvoeglijk-betrekke-</i>
 <i>lijke</i> 601.
 ————— <i>beknopte bijw.-betr.</i>
 640.
 ————— <i>zelfstandig-betr.</i> 604.
 ————— <i>bijwoordelijke</i>, 606.
 ————— <i>beknopte bijw.</i>, 643.
 ————— <i>beperkende bijw.</i>, 628.
 ————— <i>doeluitdrukkende bij-</i>
 <i>woordelijke</i>, 611.
 ————— <i>gevolgaanduidende</i>
 <i>bijwoordelijke</i>, 609.
 ————— <i>beknopte gevolgaand.</i>
 648.
 ————— <i>redengevende bijw.</i>
 607.
 ————— <i>beknopte redeng.</i> 644.
 ————— <i>tijdbepalende bijw.</i>
 620.
 ————— <i>beknopte tijdbep.</i> 645.
 ————— <i>toegevende</i>, 612.
 ————— <i>beknopte toeg.</i> 646.
 ————— <i>vergelijkende bijw.</i>,
 622.</p> |
|--|--|

- Bijzinnen *beknopte vergel.*, 649.
 ——— *verhouding uitdruk-*
 kende, 626.
 ——— *veronderstellende bij-*
 woordelijke, 616.
 ——— *voorwaardelijke bij-*
 woordelijke, 616.
 ——— *beknopte voorw.* 616.
 ——— *van wijs*, 627.
 ——— *zelfstandige*, 596.
 ——— *beknopt zelfst.*, 637.
 Buiging, 434.
 Causatieven, 493.
 Comparatief, 335—388.
 Conditionalis, 406, 410.
 Conjunctief, 406.
 Datief, 506.
 ——— *van bezit*, 515.
 ——— *Ethische*, 516.
 Deelwoorden, 417, 455, 645.
 ——— *als imperatief*, 571.
 ——— *na komen*, 558.
 ——— *verleden* 415.
 ——— *zonder trappen van*
 vergelijking, 336.
 Denominatieven, 493.
 Determinatieven, 367.
 Eigennamen, 321, 325.
 Ellips, 569, 635.
 Gedachte, 302.
 Genitief, 517.
 ——— *van afkomst*, 518.
 ——— *van bezit*, 519.
 ——— *bijwoordelijke*, 524.
 ——— *objectieve*, 522.
 ——— *partitieve*, 470, 520.
 ——— *subjectieve*, 522.
 ——— *bij werkwoord.*, 521.
 Geslacht *der werkwoorden*, 387.
 Getal, 393.
 Gevoelsuitingen, 574.
 Gezegde, 304, 307.
 Gezegde *enkelvoudig*, 443.
 ——— *meervoudig*, 442.
 ——— *naamwoordel.*, 308, 451.
 ——— *werkwoordel.*, 308.
 Herhaling der lidwoorden, 332.
 Hoofdzin, 476.
 ——— *als tusschenzin*, 598.
 Imperatief, 396, 413.
 Indicatief, 405, 410, 416.
 Infinitief, 415, 417.
 ——— *met den accus.* 498,
 559.
 ——— *afhankelijke*, 556.
 ——— *als appositie*, 557.
 ——— *als attriboot*, 557.
 ——— *met en zonder voor-*
 zetsels, 420, 557.
 Infinitief *na hebben*, 557.
 ——— *na staan*, 557.
 ——— *na vallen*, 557.
 ——— *na zijn*, 557.
 Instrumentalis, 626.
 Koppelwoord, 440.
 Lidwoorden, 324, 332, 565.
 Mogelijksheidswijs, 406, 409,
 415.
 Nazin, 582.
 Nevenschikking, 317, 436,
 562, 576, 583.
 Nominatief, 486, 488.
 ——— *dubbele*, 489.
 Onderschikking, 435, 576, 595.
 Onderwerp, 304.
 ——— *taalkundig*, 311.
 ——— *logisch*, 311.
 Onderwerpszin, 596, 600.
 ——— *beknopte*, 637.
 Oordeelen, 573.
 Opeenvolging van tijden, 402.
 Optatief, 406, 408, 415.
 Overeenkomst *in vorm*, 437.
 ——— *tusschen werk-*

- woorden en onderwerp*, 438.
**Overeenkomst tusschen kop-
 pelw. en naamw. gezegde**, 440.
 ————— *tusschen 't be-
 palende woord en 't bepaalde*,
 465.
Partikels voor werkw., 493.
Passief, 387.
 ————— *ontbreekt*, 388.
 ————— *van intrans. werkw.*,
 389.
Persoon, 393.
Polysyndeton, 568, 586, 593.
Potentialis, 406, 409.
Schikking der Volzinnen, 677.
Soortnamen, 329.
Stofnamen, 321, 329.
Substantieven attributieve, 477.
 ————— *enkelvoudige*, 321.
 ————— *meervoudige*, 322.
 ————— *als beknopte bijzin-
 nen*, 456.
 ————— *als naamw. gezegden*,
 456.
Superlatief, 339.
Terugwijzing der voornaamw.,
 479.
Tijden, 397.
 ————— *tegenwoordige*, 397.
 ————— *historisch-tegenw.*, 397.
 ————— *toekomstige*, 401.
 ————— *volmaakt-toek.*, 398,
 400, 401.
 ————— *verleden*, 398, 399.
 ————— *volm.-verl.*, 398, 399.
Titels, 327.
Tusschenzin, 582.
Uitlating, 566, 630.
Vervoeging, *Omschrijvende*, 403
Verwantschapwoorden, 327.
Verzamelwoorden, 321, 443.
Vocatieven, 326, 487.
- Voegwoorden.**
 ————— *aaneenschakelende*,
 585.
 ————— *beperkende*, 590,
 591.
 ————— *rangschikkende*,
 585.
 ————— *scheidende*, 592.
 ————— *tegenstellende*, 588,
 589.
 ————— *verbindende*, 585.
 ————— *verdeelende*, 585.
 ————— *voortzettende*, 585.
 ————— *uitsluitende*, 585.
Volzin (*Zie bijzin*), 301.
 ————— *Verdeeling*, 572.
 ————— *enkelvoudige*, 305.
 ————— *gevolgaanduidende*, 610.
 ————— *redengevende*, 608.
 ————— *samengestelde*, 576.
 ————— *onvolledige sameng.*, 629.
Voornaamwoorden.
 ————— *aanwijzen-
 de*, 361.
 ————— *betrekke-
 lijke*, 376.
 ————— *bezittelijke*,
 353.
 ————— *onbepaalde*,
 348.
 ————— *persoonlij-
 ke*, 340.
 ————— *vragende*,
 371.
 ————— *als naamw.
 gezegden*, 464.
Voorwerp, 491.
Voorwerpszin, 596, 600.
 ————— *beknopte*, 637.
Voorzetsels, 527.
 ————— *mct gen. en datief*,
 528.

Voorzin, 582.	Wijzen <i>wenschende</i> , 406, 408.
Vraag, <i>afhankelijke</i> , 411, 600.	Wilsuitingen, 575.
———— <i>beknopte afhankl.</i> , 639.	Woordschikking, 650.
Werkwoorden, 387.	———— <i>in den zelfst.</i>
———— <i>intransitieve</i> , 454.	———— <i>volzin</i> , 653.
———— <i>intrans. met acc.</i> ,	———— <i>in den bijzin</i> ,
454.	659.
———— <i>transitieve</i> , 454.	———— <i>der bepalingen</i> ,
———— <i>wederkeerige</i> , 390.	663.
———— <i>onpersoonl.</i> , 313.	———— <i>afwijkingen</i> ,
Wijzen, 404.	672.
———— <i>voorwaardel.</i> , 406, 410.	

ALPHABETISCH WOORDREGISTER.

DE GETALLEN DUIDEN DE § § AAN.

- aan, 535.
aangenaam, 512.
aangezien, 607.
zich aanmatigen, 507.
aansporen, 407.
aanstellen, 463.
zich aanstellen, 496.
zich aantrekken, 521.
achten, 454, 496.
achter, 533.
afhandig, 333.
al, 612.
alhoewel, 612.
als, 460, 461, 496, 605, 617,
620, 622, 627.
alsof, 627.
alvorens dat, 620.
alvorens te, 561, 638.
alzo, 607.
baten, 392, 510.
be-, *werkwoorden met* 493.
bedacht, 333.
bedrog, 321.
beducht, 333.
benodigd, 333.
begeeren, 407, 408.
beginnen, 431, 559.
behagen, 510.
behalve dat, 597.
behept, 333.
behoeven, 431.
behooren, 431, 510.
zich bekommeren, 521.
believen, 510.
beneden, 533.
benieuwd, 333.
bereid, 333.
berouwen, 510.
beschouwen, 496.
besluiten, 429.
bestand, 333.
betalen, 508, 509.
zich betoonen, 496.
betamen, 510.
bevallen, 510.
bevelen, 407.
bewust, 503, 523.
bidden, 508, 509.
bij, 536.
bijaldien, 617.
bijgevolg, 610.
bijster, 503.
binnen, 533.
blijken, 510.
blijven, 310, 430, 447, 489,
558.
boven, 533, 537.
bovengenoemd, 328.
braak, 333.
brekend, 427.

- buiten, 533.
 daar, 607, 620.
 daarentegen, 594.
 daarom, 610.
 daarvan, 355.
 dan, 590, 619, 622, 624.
 dat (*onderwerp*) 441, 457, 481.
 dat (*redengevend*), 607.
 dat (*voegw.*), 598, 599, 601.
 dat (*zoodat*), 609.
 dat (*opdat*), 611.
 deelachtig, 503, 523.
 deels, 585.
 degene, 367.
 denken, 637.
 der, er (*voornaamw.*), 370.
 der (*haar*), 357.
 derhalve, 610.
 des te, 626.
 dewelke, 382.
 dewijl, 607.
 deze, 361.
 dezelve, 343, 368.
 dezulke, 369.
 die, die, 383.
 die (*aanw. voorn.*) 361, 365.
 diens, dier, 355.
 dienstig, 512.
 diets, 333.
 dit (*onderw.*), 441, 457, 481.
 doch, 590, 591.
 doel, *meerv.*, 321.
 doen, 634, 499, 430.
 Domine, 328.
 doodverven, 496.
 doopen, 496.
 door, 532, 538:
 door te, 561, 638.
 doordat, doordien, 607.
 dunken, 454, 510.
 durven, 430, 553.
 dus, 610.
- echter, 590, 646.
 edoch, 590.
 eerd, 597, 620.
 eerst, 585.
 eigen, 358, 368, 512.
 eigenaardig, 512.
 eischen, 407.
 en, 330, 443, 585, 586, 591.
 -en, *adjectieven op*, 334.
 er 314, 389, 394, 596.
 er van, 355.
 er van, er mede, 638.
 zich erbarmen, 521.
 ergens, 349.
 erkennen, 496.
 evenwel, 590, 646.
 fahen, 510.
 gaan, 430, 454, 558.
 gedachtig, 503, 523.
 gedenken, 521.
 gedrag, *meerv.*, 321.
 zich gedragen, 496.
 gedurende dat, 620.
 gehoorzamen, 392, 510.
 gelaat, *meerv.*, 321.
 gelieven, 431.
 gelijk, 395, 512, 622, 627.
 gelijken, 510.
 gelukken, 510.
 gelukwenschen, 392.
 gemeld, 328.
 gene, 361, 363.
 genoeg, *met adj.*, 554.
 genoemd, 328.
 gestand, 333.
 getroost, 333, 503.
 zich getroosten, 507.
 gestudeerd, 424.
 gewaar, 333, 503.
 gewis, 503, 523.
 gewijze, *adject. op*, 334.
 gewoon, 333, 503.

- gezegd, 328.
 haar voor hun 341, 853.
 handgemeen, 333.
 hatelijk, 512.
 hebben, 454, 498, 557.
 hebben (*hulpwerkwo.*), 428.
 heer, 327.
 heeten (*intrans.*), 310, 449,
 454, 489, 558.
 heeten (*trans.*), 450, 454, 495,
 497.
 heeten (*bevelen*), 558.
 zich herinneren, 521.
 helpen, 430.
 het, 313, 394, 441, 457, 481,
 596.
 hetzij, 592.
 heugen, 510.
 hierom, 610.
 hiervan, 355.
 hoe, 612, 626.
 hoedanig, 386.
 hoewel, 612.
 hoezeer, 612.
 hongeren, 454.
 hooren, 430, 499.
 hopen, 407, 408.
 houden, 498.
 hun (*beziht. voorn.*) 353.
 hun (*gen. meerv.*) 345.
 hunlied, 344.
 iemand, 351.
 iets, 348, 501.
 ijlend, 427.
 immers, 608.
 in, 533, 539.
 indien, 617.
 ingeval, 617.
 in plaats te, 638
 integendeel, 589.
 invallen, 510.
 in weerwil dat, 597.
- jagens, 552.
 kennis, *meerv.* 321.
 komen, 430, 558.
 kond, 333.
 kundig, 503, 523.
 kunnen, 430, 558.
 kwalijk, 333.
 kwijt, 333, 503.
 laten, 409, 413, 430, 454.
 leed, 333.
 leer, *meerv.* 321.
 leeren, 430, 508, 509.
 leven, 454.
 lief, 512.
 liggen, 432, 454.
 lijken, 310, 447, 453, 489.
 -lijksch, *adject. op.* 334.
 -lingsch, *adject. op.* 364.
 loopen, 432, 454, 558.
 lusten, 510.
 maar, 589, 591.
 machtig, 503, 523.
 maken, 463, 496.
 mangelen, 510.
 meenen, 431.
 meerderen, 337.
 meergemeld, 328.
 meester, 333, 503.
 men, 347, 352,
 met, 540.
 met te, 559.
 minderen, 337.
 mishagen, 510.
 mislukken, 510.
 mits, 617.
 moe, 503, 523.
 moeten, 430, 558.
 mogen, 408, 409, 430.
 na, 534, 542.
 naar, 395, 532, 541, 627.
 naardat, 597.
 naardien, 607.

- naarmate, 626.
 nadat, 597, 620.
 nadeelig, 512.
 nademaal, 607.
 namelijk, 605, 608.
 na te, 561, 638.
 nauwelijks, 620, 621.
 neen, 593.
 neigen, 391.
 nergens, 349.
 niet alleen — maar ook, 585.
 niet slechts — maar ook, 585.
 niettegenstaande, 612.
 niettemin, 590, 646.
 niets, 348, 561.
 noch, 330, 443, 585.
 noemen, 454, 463, 496.
 nogtans, 646.
 nu, 620.
 nuttig, 512.
 of, 330, 585, 592.
 of (*alsof*), 627.
 ofschoon, 612.
 om, 533, 543.
 omdat, 607.
 om te, 557, 559, 560, 561,
 638, 641.
 om wille, 528.
 onaangenaam, 512.
 onder, 533, 544.
 onderrichten, 508.
 ondertusschen, 590.
 ondervragen, 508.
 onderwijzen, 508.
 ongelijk, 512.
 onpasselijk, 333.
 ons (*gen. meerv.*), 345.
 ont, *werkw. met*, 493.
 ontbreken, 510.
 zich ontfermen, 521.
 op, 533, 534, 545.
 opdat, 407, 613.
 opwekken, 407.
 oudgediende, 424.
 over, 532, 532, 546.
 overeenkomstig, 512.
 pal, 383.
 pas, 620, 621.
 passen, 510.
 pogen, 431.
 prijzen, 454.
 raken, 454.
 rekenen, 454.
 roerend, 427.
 s *van den genitief*, 519.
 samengenzworene, 424.
 shade, 510.
 zich schamen, 521.
 schatten, 454.
 schelen, 510.
 schijnen, 210, 447, 453, 489,
 510.
 schikken, 510.
 schoon, 612.
 schrap, 333.
 schuldig, 503, 523.
 sedert, 453, 620.
 sinds, 434.
 sinds dat, 620.
 slachten, 510.
 smarten, 510.
 smeeken, 508, 509.
 staan, 454, 432, 510, 557.
 sterven, 454.
 steigeren, 391.
 stilzwijgend, 427.
 stroomen, 454.
 te (*instrumentalis*), 626.
 te, 514, 533, 524, 547, 557, 626.
 zich teekenen, 496.
 tegen, *werkw. met*, 493.
 tegen, 533, 551.
 ten einde, 407, 611.
 ten einde te, 561, 638.

te nauwernood, 621.
 tenzij, 617, 625.
 tenware, 617.
 te weten, 605.
 terwijl, 625.
 toch, 590, 608.
 toehooren, 510.
 toen, 620.
 toeschijnen, 510.
 toezien, 407.
 tot, 532, 548.
 totdat, 620.
 trachten, 431.
 tusschen, 549.
 twijfel, *meerv.* 321.
 U (*UEdele*), 396, 438.
 UEdeles, UEdeler, 360.
 ulieder, 344.
 uit, 532, 550.
 uithoofde, 528, 607.
 uitroepen, 496.
 uw (*gen. meerv.*), 345.
 vallen, *met inf.* 557.
 in de rede vallen, 392.
 lastig vallen, 392.
 vallend, 427.
 van, 526, 532, 553.
 vandaar dat, 609.
 vandat, 609.
 vanhier dat, 609.
 van te, 559.
 veel, 501.
 veilig, 503.
ver, *werkw. met.* 493.
 zich verbeelden, 507.
 verder, 585.
 vergeten, 429.
 verkiezen, 407.
 verklaren, 454.
 verlangen, 407, 408.
 vermits, 607.
 verschuldigd, 503.

verzoeken, 508.
 vijandig, 512.
 vinden, 430, 454, 468, 496,
 497.
 vlijen, 510.
 voegen, 510.
 voelen, 430, 637.
 vol, 503, 523.
 volgen, 429.
 voor, 533, 554, 555.
 voorbijgaan, 392.
 voordat, 597, 620.
 voordeelig, 512.
 zich voordoen, 496.
 verdrieten, 510.
 voorkomen, 510.
 zich voorstellen, 507.
 vorderen, 407.
 vragen, 508, 509.
 vreemd, 512.
 vriezen, 454.
 waard, 503, 523.
 waardig, 503, 523.
 waarom, 609.
 waarschuwen, 407.
 waartsch, *adj. op.* 334.
 walgen, 510.
 wanen, 454.
 wanneer, 617, 620.
 want, 608.
 wat, 301, 372, 373.
 wat (voor) een, 374.
 wee, 525.
 welgevallig, 512.
 welk een, 375.
 welkom, 512.
 wen, 620.
 wenschen, 407, 408.
 weshalve, 609.
 weten, 431, 637.
 wie (*betrekk. voorn.*), 371, 379,
 381.

<p>wiens, wier (<i>betrekk.</i>), 376.
 wij, voor ik, 340.
 wijl, 607.
 willen, 407, 430, 558.
 worden, <i>ontbreekt</i>, 570.
 worden, 310, 447, 489.
 zat, 503, 523.
 zeker, 351, 503, 523.
 zich, 346.
 zien, 430, 499, 637.
 zijn (<i>bezitt. voorn.</i>), 356.
 zijn (<i>werkw.</i>), 310, 428, 446,
 489, 557.
 zitten, 454, 432.
 zittend, 427.
 zoeken, 431.</p> | <p>zonder dat, 597.
 zonder te, 561, 638.
 zoo, 617, 619.
 zooals, 395, 627.
 zoodat, 597, 609.
 zoo dikwijls als, 620.
 zoodra, 620, 621.
 zoolang als, 620.
 zooras, 621.
 zoo vaak als, 620.
 (voor) zoover als, 628.
 zoowel — als, 535.
 zorgen, 407.
 zullen, 410, 558.
 zullen, <i>ontbreekt</i>, 571.</p> |
|--|---|
-

Bij de Uitgevers dezes ziet mede het licht:

- Alphabetische lijst** der Gymnasien, Latijnsche scholen en
hoogere Burgerscholen, met de namen der Leeraren en de
vakken, waarin zij onderwijs geven. *f* 0.40
- Barbleux, (Prof. H.)** le livre des Demoiselles. Fransch Lees-
boek voor Meisjesscholen, aanbevolen door Mej. H. J. von
SCHUBERTZ, Directrice der Meisjesschool voor Middelbaar
Onderwijs te Haarlem. Eerste cursus. *f* 0.60
- Camera Obscura** van HILDEBRAND, 6de Druk, *in linnen*
gebonden. *f* 1.80
- Coronel, (Dr. S. S^r.)** Leven en gezond zijn. Een leesboek
voor de hoogste klasse der lagere school. *f* 0.20
- Dingemans, (B.)** Geschiedenis der Engelsche Letterkunde *f* 2.—
- Gunn, (C. H.)** Manual of modern english prose Literature *f* 0.70
- Manual of modern english poetical Literature. *f* 0.70
- Hartmann, (J. J. F.)** Inleiding tot de beoefening der Hoog-
duitsche taal *f* 0.70

- Heusden, (Dr. A. A. van)** Handboek der Aardrijkskunde, staathuishoudkunde, staatsregeling en statistiek van het Koninkrijk der Nederlanden, 2 deelen f 6.10
NB. Elk Deel is *afzonderlijk* te bekomen.
- Jorissen, (Dr. Th.)** Schets der Algemeene Geschiedenis. f 1.50
- Leesboek voor Meisjesscholen.** Eene Bloemlezing in Proza en Poezie uit werken van AGATHA, P. J. ANDRIESEN, Dr. N. BEETS, HASEBROEK, VAN KOETVELD en anderen. f 0.50
- Logeman, (W. M.)** Natuurkundige Stellingen. 3 stukjes. f 2.10
Het 1e en 2e Stuk, elk stuk à f 0.60; het derde f 0.90.
- Obermüller, (L.)** Leitfaden beim Unterrichts in der deutschen Literatur-Geschichte, zugleich Repitionsbuch. f 0.90
- Susan, (S.)** Handbuch der modernen deutschen Prosaisten. f 0.70
———— Deutsche Handelscorrespondenz. Mit Erläuterungen. f 0.85
- Veegens, (D.)** Bloemlezing uit Nederlandsche Prozaschrijvers van Prof. N. G. VAN KAMPEN, verkort, 5 Stukken . . . f 2.15
NB. Elk Stuk is *afzonderlijk* verkrijgbaar.
- Ven, (Dr. E. van der)** de Beginselen der Kosmographie. f 1.90
- Vink, (K. H.)** Oefening ter toepassing van de Regels der Engelsche taal f 0.75
- Wörter- und Gesprächbuch** (Deutsch-Holländisches) zum Gebrauch für Anfänger. Empfohlen von L. OBERMÜLLER f 0.40

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Bij de Uitgevers dezes is mede verschenen :

VERGELIJKENDE SPRAAKLEER

DER

NEDERLANDSCHE, HOOGDUITSCH EN
ENGELSCH TALEN,

(VORMLEER)

voor Schoolgebruik bewerkt

DOOR

Dr. P. J. COSIJN.

Prijs *f* 1.10.

CACOGRAPHIE

TEN GEBRUIKE BIJ HET MIDDELBAAR ONDERWIJS,

DOOR

Dr. P. J. COSIJN.

Prijs *f* 0.60.